

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HAVRAN'A BAĞLI (ÇAMDİBİ, BÜYÜKDERE VE TEMAŞALIK)
KÖYLERİ MEZAR TAŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARDA BALİBEY

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HAVRAN'A BAĞLI (ÇAMDİBİ, BÜYÜKDERE VE TEMAŞALIK)
KÖYLERİ MEZAR TAŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARDA BALİBEY

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SEBAHATTİN ŞİMŞİR

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 201112517001 numaralı Arda BALİBEY' in hazırladığı **HAVRAN'A BAĞLI (ÇAMDİBİ, BÜYÜKDERE VE TEMAŞALIK) KÖYLERİ MEZAR TAŞLARI** konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26/01/2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

İmza

Üye Prof. Dr. Nahide ŞİMŞİR

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2024

İmza
Arda BALİBEY

ÖNSÖZ

Bu tez, Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerindeki Osmanlı Dönemi'nden kalma mezar taşları üzerine bir inceleme sunmaktadır. Bu araştırma, Türkiye'nin zengin kültürel mirasına katkı sağlamayı hedeflemektedir ve Havran ilçesinin tarihi ve kültürel önemini vurgulamaktadır.

Tez çalışmasını yaparken, başta danışmanım Prof. Dr. Sebahattin Şimşir olmak üzere, değerli ğretim üyelerimizin rehberliği, destekleri ve yönlendirmeleri büyük önem taşımıştır. Kendilerine bu süreçte sağladıkları bilgi birikimi ve motive edici yaklaşımları için içtenlikle teşekkür ederim.

Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerindeki mezar taşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini taşıyan nadir tarihi belgelerdir. Bu taşlar, bölgenin geçmişine ışık tutmak, kültürel zenginlikleri anlamak ve gelecek nesillere aktarmak açısından değerli görülmektedir.

Araştırma sürecinde, Havran'ın bu üç köyünde bulunan mezar taşları sahada incelenmiş, belgelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerinin geçmişi hakkında daha fazla bilgi sağlayacak ve bu önemli tarihi eserleri koruma ve değerlendirme çabalarına katkıda bulunacaktır.

Son olarak, bu tez çalışması boyunca beni cesaretlendiren aileme ve dostlarıma teşekkür etmek isterim. Umarım bu tez alışması, Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerindeki Osmanlı Dönemi'nden kalma mezar taşlarına dair daha fazla bilgi sunar ve bu önemli mirası gelecek kuşaklara aktarmamıza yardımcı olur. Bu alışmanın Havran ilçesinin tarihine katkı sağlamasını dilerim.

BALIKESİR, 2024

ARDA BALİBEY

ÖZET

HAVRAN'A BAĞLI (ÇAMDİBİ, BÜYÜKDERE VE TEMAŞALIK) KÖYLERİ MEZAR TAŞLARI

BALİBEY, Arda

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

2024, 121 Sayfa

İlk insandan itibaren yaşam sonrası hayata olan inanç, doğudan batıya bütün toplumları etkilemiştir. Hayatın varlığı ile birlikte geçen sürelerin zamanla insanları yıpratarak ölüme yakınlaştırması, ölenin bedeninin saklanması gerekliliğini doğurmuştur. Anadolu ve Türklerin tarih boyunca etkileşimde buldukları coğrafyalarda bulunan mezar anıtları, açık hava müzelerini andıran zengin bir kültürel miras sunmaktadır. Havran ilçesinde bulunan Çamdibi Köyü, Büyükdere Köyü ve Temaşalık Köyü araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Havran, Türkiye'nin batısında yer alan Balıkesir iline bağlı bir ilçedir ve tarihi boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi, bölgeye damgasını vurmuş ve bu döneme ait mezar taşları, yerel tarihi ve kültürel bağlamı anlamak için değerli birer kaynaktır. Havran köylerindeki mezar taşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini taşıyan nadir tarihi belgelerdir. Bu taşlar, bölgenin geçmişine ışık tutmak, kültürel zenginlikleri anlamak ve gelecek nesillere aktarmak açısından büyük bir öneme sahiptir. Tezimizin amacı, bu taşların üzerindeki yazıları, süslemeleri ve mezar sahiplerinin kimliklerini anlamak, Havran köylerinin tarihini daha derinlemesine keşfetmektir. Niteliksel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, saha çalışması ya da doğal çalışma olarak adlandırılan yöntemle mezar taşları yerinde incelenmiştir. Araştırma sahası içinde yer alan mezarlıklardaki 64 mezar taşı fotoğraflanarak katalog tasnifi yapılmıştır. Mezar taşları, bulunduğu yer, ait olduğu kişi, tarih, teknik, malzeme, kitabesi, yazı türü, genel bilgisi açısından transkripsiyon çalışmasına tabi tutulmuştur. İncelenen mezar taşlarından 35'i (Katalog No: 1-35) Çamdibi Mahalle Mezarlığı'nda, 10'u (Katalog No: 36-45) Temaşalık Mahalle Mezarlığı'nda, 19'u (Katalog No: 45-64) da Büyükdere Mahalle Mezarlığı'ndadır. İncelenen 64 mezar taşından 5 tanesinin 18.

yüzyıla, 29 tanesinin 19. yüzyıla ve 29 tanesinin 20. yüzyıla ait olduğu görülmüştür. Sadece bir taşın tarihi belirlenememiştir. İncelenen mezar taşlarından 30 taşın erkek, 34 taşın da kadın mezar taşı olduğu görülmüştür. Taşların yapımında kullanılan malzeme hepsinde mermerdir. Taşların tümünde oyma- kabartma tekniği kullanıldığı araştırmada edilen sonuçlar arasındadır. Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerinde Osmanlı Dönemi'nden kalma mezar taşları üzerine yapılan bu araştırmanın, Türkiye'nin zengin kültürel mirasına katkı sağlayacağı ve Havran ilçesinin tarihi ve kültürel önemini vurgulayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Mezar Taşı, Mezar Kültürü, Havran, Osmanlı Dönemi.

ABSTRACT

GRAVESTONES OF THE VILLAGES OF HAVRAN (ÇAMDİBİ, BÜYÜKDERE AND TEMAŞALIK)

BALİBEY, Arda

Master Thesis, Department of History

Advisor: Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

2024, 121 Pages

Belief in life after life since the first human being has affected all societies from east to west. The fact that the time spent with the existence of life wears people out over time and brings them closer to death has created the necessity of hiding the body of the deceased. Grave monuments found in geographies where Anatolia and Turks have interacted throughout history offer a rich cultural heritage reminiscent of open-air museums. Çamdibi Village, Büyükdere Village and Temaşalık Village located in Havran district were determined as the research area. Havran is a district of Balıkesir province in western Turkey and has hosted various civilizations throughout its history. The last period of the Ottoman Empire left its mark on the region, and tombstones from this period are a valuable resource for understanding the local history and cultural context. The gravestones in Havran villages are rare historical documents bearing the traces of the Ottoman Empire. These stones are of great importance in shedding light on the history of the region, understanding the cultural riches and passing them on to future generations. The aim of our thesis is to understand the inscriptions, decorations and identities of the grave owners on these stones and to explore the history of Havran villages in more depth. In the research where the qualitative research method was used, the gravestones were examined on-site with the method called field study or natural study. 64 gravestones in the cemeteries within the research area were photographed and catalogued. The gravestones were subjected to transcription studies in terms of their location, person they belong to, date, technique, material, inscription, type of writing and general information. Of the gravestones examined, 35 (Catalog No: 1-35) are in Çamdibi Neighborhood Cemetery, 10 (Catalog No: 36-45) are in Temaşalık Neighborhood Cemetery, and 19 (Catalog No: 45-64) are in Büyükdere. It is in the Neighborhood

Cemetery. Of the 64 tombstones examined, 5 were found to belong to the 18th century, 29 to the 19th century and 29 to the 20th century. The date of only one stone could not be determined. Among the tombstones examined, 30 were male tombstones and 34 were female tombstones. The material used in the construction of the stones is marble in all of them. It is among the results of the research that the carving-relief technique was used on all of the stones. It is thought that this research conducted on gravestones from the Ottoman Period in amdibi, Buyukdere and Temaşalık villages of Havran will contribute to Turkey's rich cultural heritage and emphasize the historical and cultural importance of Havran district.

Keywords: Grave, Gravestone, Grave Culture, Havran, Ottoman Period.

*Bu tez, eğitim yaşamımdaki tım oğretmenlerime ve hocalarıma,
Akademik yolculuğumda rehberliğini, bilgisini ve sabrını hiğbir zaman esirgemeyen
danışman hocama,
Ayrıca, bu yolculuk sırasında maddi ve manevi desteğini hiğbir zaman esirgemeyen
aileme, eşime ve sabırlı kızıma adanmıştır.
Onların varlığı, bu çalışmanın her sayfasında hissedilmelidir.*

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	ix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xiv
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2.Çalışmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5.Araştırma Sınırlılıkları	4
1.6. Tanımlar	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1.Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1.Balıkesir İli	8
2.1.2.Havran İlçesi	14
2.1.3.Havran İlçesinin Mahalleleri ve Araştırma Alanı.....	17
2.1.4. Mezar Taşı Kültürü.....	21
2.1.5.İslamiyet Öncesi Türklerde Mezar Taşı Kültürü	22
2.1.6.İslamiyet Sonrası Dönem Türklerde Mezar Taşı Kültürü	26
2.2. İlgili Araştırmalar	30
3. YÖNTEM.....	41
3.1. Araştırmanın Modeli	41

3.2.Evren ve Örneklem.....	43
3.3.Veritoplama Araçları ve Teknikleri	43
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	44
3.5. Verilerin Analizi.....	44
4. BULGULAR VE YORUMLAR	45
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	110
5.1. Sonuçlar.....	110
5.2.Öneriler.....	113
KAYNAKÇA	115
EKLER.....	121
Ek-1 Transkripsiyon Formu	121

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa

<u>Fotoğraf 1.</u> Ayan Hacı Alizâde Monlâ Hacı Ali'ye Ait Mezar Taşı.....	46
<u>Fotoğraf 2.</u> Hacı İbrahim Paşa Oğlu Hacı Mehmed Ali Ağa'ya Ait Mezar Taşı	47
<u>Fotoğraf 3.</u> Hacı Ali Monlâ Zevcesi Emine Hatun'a Ait Mezar Taşı.....	48
<u>Fotoğraf 4.</u> Hacı Hüseyin Zevcesi Hacı Ümmühan'a Ait Mezar Taşı.....	49
<u>Fotoğraf 5.</u> İmam Molla Hüseyin Zevcesi Cemile'ye Ait Mezar Taşı	50
<u>Fotoğraf 6.</u> Kadı Oğlu Mehmed Ali Zevcesi Emine'ye Ait Mezar Taşı.....	51
<u>Fotoğraf 7.</u> Siret Oğlu Halil Kerimesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı	52
<u>Fotoğraf 8.</u> Kani Oğlu Hasan Ağa Kerimesi Aişe'ye Ait Mezar Taşı	53
<u>Fotoğraf 9.</u> Kara Hüseyin Oğlu İsmail Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	54
<u>Fotoğraf 10.</u> El- Hac Mustafa ibn- ül Hac Muhammed'e Ait Mezar Taşı.....	55
<u>Fotoğraf 11.</u> Muhammed ibn-i Veli'ye Ait Mezar Taşı.....	56
<u>Fotoğraf 12.</u> Dombaycı Hasan Çavuş'a Ait Mezar Taşı.....	57
<u>Fotoğraf 13.</u> Hacı Monlâ Oğlu Mehmed Kerimesi Zehra Hanım'a Ait Mezar Taşı	58
<u>Fotoğraf 14.</u> Hacı Halil Oğlu Mustafa'ya Ait Mezar Taşı.....	59
<u>Fotoğraf 15.</u> Semerci Oğlu Mehmed Kerimesi Ümmühân'a Ait Mezar Taşı.....	60
<u>Fotoğraf 16.</u> Hacı Mehmed Ağa Zevcesi Fatma Hanım'a Ait Mezar Taşı.....	61
<u>Fotoğraf 17.</u> Semerci Oğlu Mehmed'e Ait Mezar Taşı	62
<u>Fotoğraf 18.</u> Semerci Zevcesi Emine'ye Ait Mezar Taşı.....	63
<u>Fotoğraf 19.</u> Hacı İbrahim Oğlunun Kerimesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı.....	64
<u>Fotoğraf 20.</u> Hafız Ali Efendi Kerimesi Ümmühan'a Ait Mezar Taşı	65
<u>Fotoğraf 21.</u> Uzun Oğlu Hacı İsmail Kerimesi Emine'ye Ait Mezar Taşı	66
<u>Fotoğraf 22.</u> Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	67
<u>Fotoğraf 23.</u> Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa Mahdumu Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	68
<u>Fotoğraf 24.</u> Kavızkade Hacı Mustafa Ağa Zevcesi Muhsine Hanım'a Ait Mezar Taşı.....	69
<u>Fotoğraf 25.</u> Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa Zevcesi İraz Hanım'a Ait Mezar Taşı .	70
<u>Fotoğraf 26.</u> Karagöz Oğlu İbrahim Ağa Mahdumu Ali'ye Ait Mezar Taşı	71
<u>Fotoğraf 27.</u> Hacı Hasan Efendi Zevcesi Hacı Emine'ye Ait Mezar Taşı.....	72
<u>Fotoğraf 28.</u> Veli Beşe Oğlu Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	73

<u>Fotoğraf 29.</u> Veli Beşe Oğlu Mehmed Ağa Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı	74
<u>Fotoğraf 30.</u> İmamzâde Hacı Fettah Efendi'ye Ait Mezar Taşı.....	75
<u>Fotoğraf 31.</u> Hacı Hüseyin Oğlu Mustafa'nın Kerimesi Emine Kadın'a Ait Mezar Taşı.....	76
<u>Fotoğraf 32.</u> Veli Beşe'nin Oğlu Hüseyin Beşe'ye Ait Mezar Taşı	77
<u>Fotoğraf 33.</u> Hacı Osman Oğlu Kadir Zevcesi Leyla Hanım'a Ait Mezar Taşı	78
<u>Fotoğraf 34.</u> Kavık Oğlu Ahmed Zevcesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı	79
<u>Fotoğraf 35.</u> Kavık Oğlu Hacı Hüseyin Ağa Kerimesi Hacı Emine Hanım'a Ait Mezar Taşı.....	80
<u>Fotoğraf 36.</u> Ahmed Ağa Oğlu Mustafa Efendi'ye Ait Mezar Taşı	81
<u>Fotoğraf 37.</u> Ahmed Ağa'nın Mahdumu Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı	82
<u>Fotoğraf 38.</u> Hacı Hafız Hüseyin Zevcesi Hacı Gülsüm'e Ait Mezar Taşı	83
<u>Fotoğraf 39.</u> Emir Oğlu Ahmed'in Oğlu Muhammed'e Ait Mezar Taşı	84
<u>Fotoğraf 40.</u> El- Hâc Mehmed Ağa'nın Oğlu Mustafa'ya Ait Mezar Taşı.....	85
<u>Fotoğraf 41.</u> Mahmud Oğlu Hacı Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	86
<u>Fotoğraf 42.</u> İsa Oğlu İsa Kerimesi Hadice Hanım'a Ait Mezar Taşı	87
<u>Fotoğraf 43.</u> Kadızâde İsmail Ağa Zevcesi Aişe'ye Ait Mezar taşı	88
<u>Fotoğraf 44.</u> Mahmud Oğlu Hacı Mehmed Ağazâde Rıza'ya Ait Mezar Taşı.....	89
<u>Fotoğraf 45.</u> Hafız Oğlu Ahmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı	90
<u>Fotoğraf 46.</u> Köliceli İsmail Ağa Zevcesi Hadice Hanım'a Ait Mezar Taşı	91
<u>Fotoğraf 47.</u> Hacı Yakub Kerimesi Aişe'ye Ait Mezar Taşı	92
<u>Fotoğraf 48.</u> el- Hâc Mehmed Kerimesi Şerife Hanım'a Ait Mezar Taşı.....	93
<u>Fotoğraf 49.</u> Hacı Beşir Oğlu Kerimesi Aişe Bedriye'ye Ait Mezar Taşı.....	94
<u>Fotoğraf 50.</u> Hacı Ali Efendi Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı	95
<u>Fotoğraf 51.</u> Hacı Yakub Oğlu Hafız Halil Efendi'ye Ait Mezar Taşı.....	96
<u>Fotoğraf 52.</u> Yetim Hacı Halilzâde Hacı Yakub Ağa'ya Ait Mezar Taşı.....	97
<u>Fotoğraf 53.</u> Aksakal Oğlu Hacı Hasan Ağa'ya Ait Mezar Taşı	98
<u>Fotoğraf 54.</u> Emir Hüseyin Oğlu İsmail Mahdumu Hüseyin'e Ait Mezar Taşı	99
<u>Fotoğraf 55.</u> Hacı Ömerzâde Mustafa Ağa'nın Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı.....	100
<u>Fotoğraf 56.</u> Yusuf Oğlu Kerimesi Urkuş'a Ait Mezar Taşı	101
<u>Fotoğraf 57.</u> Mustafa Ağa'nın Mahdumu Hasan Efendi'ye Ait Mezar Taşı	102
<u>Fotoğraf 58.</u> Bâbet Oğlu Ahmed Oğlu Mehmed Ali'ye Ait Mezar Taşı	103

<u>Fotoğraf 59.</u> Hacı Osman Oğlu Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Taşı	104
<u>Fotoğraf 60.</u> Hacı Osman Oğlu Mehmed Ağa Kerimesi Naciye'ye Ait Mezar Taşı	105
<u>Fotoğraf 61.</u> Hacı Osman Oğlu Hacı Mustafa Mahdumu Ali Osman'a Ait Mezar Taşı.....	106
<u>Fotoğraf 62.</u> Hacı Soran Oğlu Kara Ahmed'e Ait Mezar Taşı.....	107
<u>Fotoğraf 63.</u> Monlâ Mustafa'nın Kerimesi Hadice Dudu'ya Ait Mezar Taşı.....	108
<u>Fotoğraf 64.</u> Yetim Oğlu Mustafa Zevcesi Fatma Hanım'a Ait Mezar Taşı	109

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

<u>Harita 1.</u> Balıkesir İl Haritası-Mülki.....	14
<u>Harita 2.</u> Havran ve Araştırma Sahası (Köy) Mahallerin Kuşbakışı Görüntüsü	17
<u>Harita 3.</u> Çamdibi (Köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü	20
<u>Harita 4.</u> Temaşalık (köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü	20
<u>Harita 5.</u> Büyükdere (Köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü.....	21

1.GİRİŞ

Bu bölüm, araştırmanın ana problemi, problem cümlesi, yan problemleri, amaçları, önemi, varsayımları, sınırlamaları ve kullanılan terimleri içermektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

İlk insanın yeryüzündeki varlığının Paleolitik Dönem'e dayandığı kabul edilirken, bu dönemin son evresi olan Üst Paleolitik (50.000-10.000) Dönem, gerçek anlamda ilk insanın ortaya çıkışının bilimsel bir referansı olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2017). İlk insanın varlığı, yaşadığı döneme, coğrafyaya ve diğer toplumlarla olan sosyal ilişkilere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu süreçte mağara duvarlarında resimlerin yapıldığı, mezarların hediyelerle donatıldığı ölü gömme gelenekleri sayesinde, kültürel açıdan bölgesel farklılıkların oluştuğu açıkça görülmektedir (Smith, 2019). İlk insanın bu önemli evrim süreci, insanlığın tarihinde vurgulanması gereken bir dönem olarak kayda değerdir.

İlk insandan itibaren yaşam sonrası hayata olan inanç, doğudan batıya bütün toplumları etkilemiştir. Hayatın varlığı ile birlikte geçen sürelerin zamanla insanları yıpratarak ölüme yakınlaştırması, ölenin bedeninin saklanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu durum, değişik mimari ve ritüellerin oluşmasına da katkı sunmuştur. Ölen insanlara yapılan ritüellerin uygulanmasının en önemli nedenlerinden biri ahiret inancının varlığıdır. Bu inanç sistemi ile insanlar öteki dünyada sevdiklerinin rahat yaşamasını istemişler ve hemen her toplumda bir mezar geleneği oluşmuştur. Bunlara ilaveten mezarlar için seçilen ölü hediyelerinin çeşitliliği, o toplumun sosyolojik, ekonomik ve kültürel kodları hakkında bize ipucu vermektedir (Arıhan, 2007; Uhri, 2006).

Tarihin başlangıcından bu yana, insanlık farklı dini inançlar ve kültürel yapılar geliştirmiş olsa da, ölümün kaçınılmazlığı her kültürde ve inançta ortak bir tema olmuştur. Kutsal kitaplarda ölümün kaçınılmazlığına dair belirgin vurgular bulunur. İnsanlık tarihinin ilk çifti olarak bilinen Adem ile Havva'nın, yasaklanmış bir meyveyi tüketmeleri, ölümlülük kavramının ortaya çıkışı olarak görülür. Bu olay, genellikle insanlığın masumiyetini kaybetmesi ve dünyevi yaşamın zorluklarına

maruz kalması olarak yorumlanır. Adem ve Havva'nın bu eylemi, birçok kültür ve inanç sisteminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve insan doğasının anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Bu hikaye, insanlığın kökenleri ve varoluşsal sorunları hakkında derin düşüncelere yol açar. Bu, Tevrat'ta "Ruhum insan içinde sonsuza dek kalmayacak; çünkü o ölümlüdür, günleri yüz yirmi yıl olacak" (Çıkış 6/3) şeklinde ifade edilir. Bu, insan ömrünün sınırlı olduğunu ve herkesin ölümü tadacağını anlatır. Kuran-ı Kerim'de ise Ankebut Suresi'nde "Her canlı ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp Bize getirileceksiniz" ayetiyle, her insanın ölümü deneyimleyeceği ve sonrasında yaratıcıya döneceği belirtilir.

Anadolu ve Türklerin tarih boyunca etkileşimde buldukları coğrafyalarda bulunan mezar anıtları, açık hava müzelerini andıran zengin bir kültürel miras sunmaktadır. Bu anıtlarda yer alan semboller, çalışmamızın temelini oluşturan önemli öğelerdir. Şahidelerdeki bu semboller, sadece estetik amaçlarla sınırlı kalmayıp, derin ve zengin anlamlar içerirler. Her bir simge, bir mesaj taşır ve bu mesajlar, toplumların nesnelere ve inançları arasındaki bağları ortaya koyar (Keser, 2009). Bu bağlantılar, o kültürün yaşam biçimini ve inançlarını özetleyen, hafızasını yansıtan unsurlardır (Draaisma, 2021). Bu ortak ikonografiyi anlamak için, bu simgeleri kullanan toplumların mitolojilerini, günlük yaşam ritüellerini ve hikayelerini incelemek gerekir.

1.2.Çalışmanın Amacı

Tarihsel ve kültürel mirasımızın önemli bir parçasını oluşturan mezar taşları, geçmiş dönemlerin izlerini sürmekte ve bir toplumun tarihini anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'nun birçok köyünde ve kasabasında bulunan mezar taşları, o dönemin kültürel, dini ve sanatsal değerlerini yansıtır. Bu taşlar, sadece mezarların işaretlenmesi ve hatırlanması amacıyla kullanılmakla kalmaz, aynı zamanda taş oymacılığı sanatının güzel örneklerini sunar.

Bu araştırma, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine tarihlenen ve Havran bölgesindeki köylerde bulunan mezar taşlarının tarihini, tasarımını, sanatsal özelliklerini ve kültürel önemini incelemeyi amaçlar. Havran ilçesinde bulunan Temaşalık Köyü, Çamdibi Köyü ve Büyükdere Köyü araştırma alanı olarak

belirlenmiştir. Balıkesir'e bağlı ve Türkiye'nin batı kısmında konumlanan Havran ilçesi, geçmişten günümüze birçok farklı uygarlığa ev sahipliği yapmış bir yerleşim yeridir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanları, Havran'ın tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemden kalma mezar taşları, ilçenin zengin tarihini ve kültürel mirasını daha iyi anlamak için önemli bilgiler sunar. Havran, tarihi dokusunu ve mirasını koruyarak, geçmişin izlerini günümüze taşımaktadır (Güler, Pamukçu ve Çeliker, 2020).

Araştırmamızın amacı, Havran' a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerinde bulunan Osmanlı dönemine ait mezar taşlarını detaylı bir şekilde inceleyerek, bu taşların tarihsel önemini vurgulamak ve bölgedeki kültürel mirası daha iyi anlamaktır. Mezar taşlarının tasarım özellikleri, yazıtları, semboller ve diğer sanatsal unsurlar üzerinden geçmiş dönemin sosyal, dini ve sanatsal yapısına dair ipuçları sunmayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın yöntemi, Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerinde bulunan mezar taşlarını saha çalışmasıyla belgelemeyi içerir. Ayrıca, bu mezar taşlarının tarihsel ve kültürel bağlamını anlamak amacıyla literatür taraması ve uzman görüşleri de dikkate alınacaktır. Sonuç olarak, bu araştırma, Havran bölgesinin Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarını daha iyi anlamamıza ve bu taşların taşıdığı tarihsel, kültürel ve sanatsal değeri vurgulamamıza yardımcı olacak önemli bir çalışma olarak ön plana çıkmaktadır.

Havran köylerindeki mezar taşlarına odaklanan bir araştırmanın eksikliği, bu alandaki bilgi boşluğunu ve potansiyel araştırma fırsatlarını belirgin bir şekilde göstermektedir. Mezar taşları, tarihsel ve kültürel mirasımızın önemli bir parçasını oluştururken, Havran bölgesinin sahip olduğu bu zengin mirasa odaklanmak, bölgenin tarihini ve kültürel kimliğini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Bu tür araştırmaların eksikliği, Havran köylerinin geçmişine ışık tutacak potansiyel kaynakların hala keşfedilmemiş olduğunu işaret eder. Mezar taşları, geçmiş dönemlerin yaşam tarzını, dini inançlarını, sanatsal tercihlerini ve hatta toplumsal yapılarını yansıtan önemli arkeolojik ve kültürel belgelerdir. Dolayısıyla bu taşların detaylı bir şekilde incelenmesi, bölgenin tarihsel ve kültürel kimliğinin

daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, bu araştırma, yerel halk için de önemli olabilir. Havran'ın bu üç köyündeki mezar taşlarının tarihleri, yerel halkın kökenlerine, atalarına ve köylerinin tarihine dair daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olabilir. Bu bilgiler, yerel kimliğin güçlenmesine ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, Havran'a bağlı Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerindeki mezar taşlarını incelemeye yönelik bu tür bir araştırma, sadece bilimsel bir katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda bölgenin tarihini, kültürel kimliğini ve yerel toplumun bağını güçlendirecektir. Bu tür bir araştırmanın yapılması, bu eşsiz kültürel mirası gelecek nesillere aktarmanın ve korumanın önemini vurgular.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada, Havran ilçesine bağlı Çamdibi köyü, Büyükdere köyü ve Temaşalık köyünde araştırma için kaynaklık edecek yeterli sayıda Osmanlı dönemine ait mezar taşlarının bulunduğu,

Tezin hazırlanışı sırasında, literatürden alınan bilgilerin gerçek ve doğru olduğu kabul edilmiştir.

1.5. Araştırma Sınırlılıkları

Bu çalışmanın konusu Havran ilçesine bağlı Çamdibi köyü, Büyükdere köyü ve Temaşalık köyünde bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarıdır. Bu köylerdeki mezar taşları, çalışmanın odak noktasını oluşturan ve incelenmeye değer tarihsel ve kültürel miras unsurlarını temsil eder. Çalışma alanı olan bu köylerdeki mezar taşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine tarihlenir ve bu dönemin sosyal, dini ve sanatsal yapısını yansıtan önemli belgelerdir. Bu mezar taşlarının üzerindeki yazıtlar, semboller ve sanatsal motifler, dönemin insanların yaşam tarzını, dini inançlarını ve sanatsal tercihlerini yansıtan önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma bu üç köy mezarlığında bulunan Osmanlı Dönemi'nden kalma mezar taşları, yazıları okunabilecek düzeyde olan, bütünlüğü ve şekli bozulmamış mezar taşları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ayan: Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, yerel yönetimde önemli bir rol oynayan, zengin ve nüfuzlu kişiler için kullanılan terimdir. Bu kişiler genellikle yerel halk arasından seçilir ve bölgesel idarede önemli bir etkiye sahip olurlardı.

Başlık: Mezar taşı başlıkları, mezar taşlarının en üst kısmında bulunan ve genellikle ölen kişinin sosyal statüsü, mesleği veya kişisel özellikleri hakkında bilgi veren özel tasarımlı bölümlerdir. Bu başlıklar, özellikle tarihi mezar taşlarında, ölen kişinin yaşamı ve kimliği hakkında önemli ipuçları sunar. Osmanlı döneminin mezar taşları, ziyaretçilere açık bir mesaj veren, kimliğini belirgin bir şekilde ortaya koyan başlık bölümleriyle dikkat çeker.

Dombay: Manda. Mandalar, sütleri, etleri ve güçlü beden yapıları sayesinde tarım ve ulaşım işlerinde kullanılır. Mandaların sütü, inek sütüne göre daha fazla yağ ve katı madde içerir, bu da onu peynir yapımında popüler kılar.

Emir: Askeri veya politik bir lideri tanımlamak için kullanılır. Tarihsel İslam dünyasında, emir, bir ordu biriminin komutanı veya belirli bir bölgenin yöneticisi anlamına gelmekle birlikte Arapça'da "emir" kelimesi, aynı zamanda soyluluk veya asalet ifade eden bir unvan olarak da kullanılabilir. Bu bağlamda, yüksek sosyal statüye sahip kişilere atıfta bulunmak için kullanılır.

Kadı: İslam hukuk sistemi içerisinde yer alan ve genellikle şeriat hukukuna dayanan kararlar veren bir yargıçtır. Kadılar, İslami dönemlerde ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu gibi İslam devletlerinde önemli bir rol oynamışlardır. Kadının görevleri ve yetkileri, döneme ve bölgeye göre değişiklik göstermekle birlikte, temel olarak yargı görevi, hukuki işlemler, toplumsal ve idari işlevler, dini rehberliktir.

Kaide: Mezar yapısında kaide, mezarın gövdesi ile oturtmalık bölümü arasında yer alan ve genellikle yüksekliği olan bir bölümdür. Bu kısım, mezarın üst gövdesinin ağırlığını taşıyarak, yapısal bütünlüğü ve dengesini sağlar.

Kerime: "Kız evlat", bir ailenin veya ebeveynlerin kız çocuğunu ifade eden bir terimdir. Bu terim, genellikle aile içindeki bireyler arasındaki ilişkileri, aidiyeti ve ebeveynlerin kız çocuklarına olan bağlılıklarını vurgulamak için kullanılır.

Kitabe: Kitabe, genellikle bir yapı, anıt, mezar taşı veya benzeri nesnelere üzerine yazılan yazıtı ifade eder. Kitabeler tarihi, dini, sanatsal veya anıtsal öneme sahip olabilirler ve genellikle o nesnenin veya yapının tarihini, amacını, yaptıran kişi veya kişileri ve diğer önemli bilgileri içerirler.

Mahdum: "Erkek evlat" veya "oğul", bir ailenin erkek çocuğunu ifade eden bir terimdir. Bu terim, genellikle aile içindeki bireyler arasındaki ilişkileri, aidiyeti ve ebeveynlerin erkek çocuklarına olan bağlılıklarını vurgulamak için kullanılır.

Mezar: Mezar, çeşitli kültürler ve dillerde kabir, sin, makber, kor, kör, gömüt gibi farklı isimlerle anılan, ölen bir kişinin defnedildiği yer olarak tanımlanır.

Mezar Taşı: Mezar taşları, ölen kişilerin son dinlenme yerlerini işaretlemek amacıyla çok eski zamanlardan beri kullanılan nişanlar olarak tanımlanabilir. Bu taşlar, mezarın başına konumlandırılarak, mevtanın (vefat eden kişinin) yeni yatış yerini belirtir ve böylece "mezar taşı" olarak adlandırılır.

Molla: İslami ilimlerde eğitim almış ve bu konularda bilgi sahibi olan kişilere verilen bir unvandır. Bu kişiler, genellikle Kur'an, hadis, fıkıh gibi dini konularda derinlemesine bilgiye sahip olurlar ve bu bilgileri öğretme veya yorumlama görevini üstlenirler.

Motif: Sanat, edebiyat ve müzik gibi alanlarda kullanılan bir terimdir. Motif, bir eserin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birimdir. Motif, bir fikir, bir yer, bir obje, bir renk, bir ses, bir sembol olabilir. Motifler, bir eserin anlamını, temasını, mesajını ve tarzını belirler. Motifler, bir eseri diğerlerinden ayıran özgün ve yaratıcı unsurlardır.

Sülüs: Arap alfabesi kullanılarak oluşturulan özel ve dekoratif bir yazı stilidir veya Hicrî dördüncü yüzyılın sonlarında geliştirilen, nesihe yazı tipine benzer, daha kalın hatlara sahip bir yazı çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

Süsleme: Bir süsleme desenini meydana getiren ve tek başlarına bir bütünlük oluşturan, yan yana yerleştirildiklerinde bezemeye dönüşen her bir eleman.

Şahide: Şahideler, mezarların baş ve ayak uçlarına dikilen taşlardır ve genellikle İslami mezarlık geleneklerinde görülür. Bu taşlar, mezarın yerini ve sınırlarını belirlemek için kullanılır.

Talik: Sözcük anlamı olarak "asılı durmak veya askıda kalmak" olan ta'lîk,

İran'da tevkî' ve rikâ' yazı stillerinden türetilmiş bir yazı türüdür. İslâm devlet yapılanmasının erken dönemlerinde, divanlarda kullanılan bu yazı türünde, 2-3 mm kalınlığında kalem ucu kullanılarak kısa metinler, 1 mm kalınlığında kalem ucuyla ise daha uzun metinler kaleme alınır.

Transkripsiyon: Transkripsiyon, genellikle dilbilimsel bir süreç olarak, sözlü veya yazılı bir metnin bir dildeki ses ya da yazı sisteminden başka bir dildeki ses ya da yazı sistemine aktarılması işlemidir. Arapça bir metnin Latin alfabesi kullanılarak yazılması veya bir ses kaydının metin haline getirilmesi transkripsiyon örnekleri arasında sayılabilir.

Zevce: "Zevce" terimi, bir erkeğin evlilik yoluyla resmi olarak bağlandığı kadını ifade eder. Bu kelime, genellikle nikâhlı eşi belirtmek için kullanılır ve bu bağlamda, evli bir çiftin kadın tarafını tanımlar.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu yüksek lisans tezi, Balıkesir ili içerisinde yer alan Havran ilçesinin belirli köylerinde Çamdibi (Köyü) Mahallesi, Temaşalık (Köyü) Mahallesi, Büyükdere (Köyü) Mahallesi bulunan mezar taşlarına odaklanmaktadır. Tez, bu bölgenin tarihini ve kültürel mirasını daha derinlemesine anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, çalışmanın temel bağlamını oluşturan Balıkesir ili, Havran ilçesi ve söz konusu köylerin tarih ve coğrafyasına odaklanılacaktır. Ayrıca, bu bölgelerin tarihi ve kültürel önemine vurgu yapılacaktır.

2.1.Kuramsal Çerçeve

2.1.1.Balıkesir İli

Cumhuriyet Dönemi'nin en çok gelişme gösteren şehirlerinden biri olan Balıkesir, ne yazık ki kale duvarı veya herhangi bir tarihi anıta sahip değildir. Balıkesir çevresinde tarih kayıtlarında ilk kez bahsedilen eski yerleşim yeri Achiraus'tur. Bu eski şehrin, modern Balıkesir'e yaklaşık 26 km doğuda, Kepsut bölgesi civarında olduğu düşünülmektedir. Stratejik açıdan önemli olan bu bölge, Roma İmparatoru Hadrianus tarafından geniş arazileri ve av alanları ile tanınan 'Hadrianothera' adında bir kale şehri olarak adlandırılmıştır. Beyköyü'ndeki kalıntıların bu kaleye ait olduğu sanılmaktadır. Ramsey ve Klepert'in eski dönem yerleşimleri ve yollarını gösteren haritalarında Balıkesir'in yer aldığı bölgede Hadrianotherae ve Achycoaus isimlerine rastlanmış olmakla birlikte, 'Hadrianothera'nın Pergamos ve Miletopolis yolu üzerinde yer aldığı ve bu yolun Balıkesir'den geçtiği görülmektedir. Ancak bu yerleşimin Balıkesir ile doğrudan bir ilişkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Hadrianothera'nın Beyköy civarında, Kepsut'tan 26 km uzaklıkta olduğu ve bu kalenin yıkılması sonucu günümüzdeki Balıkesir'in yeniden inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir (Şimşir, 2013).

Tarihsel süreçte, Balıkesir bölgesi, Kalkolitik Çağ'ın sonlarına doğru Balkanlar'dan gelen göçmen gruplar için önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Bunun ardından, Tunç Çağı döneminde bölge, Troia medeniyetinin etkisini hissetmiştir. Bu

zaman dilimine ait dikkat çekici buluntular, Balıkesir ve çevresindeki Yortan, Babaeski ve Ovabayındır mezarlıklarında keşfedilmiştir (Sözlü, 2014). Hititlerin hüküm sürdüğü zamanlarda, bölge Assua olarak bilinirdi. M.Ö. 1200 civarında, Troia'nın yıkılışını takip eden deniz kavimleri göçü, bölgeye Thrakların yerleşimine zemin hazırlamıştır. Demir Çağı'nın ortalarında, bölge Lidya egemenliği altına girmiş, aynı zamanda sahil şeritleri Grek kolonileri tarafından işgal edilmiştir (Williams, 1993). M.Ö. IV. yüzyılda, Perslerin istilasına uğrayan bölge, Misyalıların ağır vergilere karşı direnişleriyle tanınmıştır. Daha sonra Pergamon (Bergama) satraplığına dahil edilen bölge, M.Ö. 334'te Büyük İskender'in Makedonya Krallığı'nın hakimiyetine geçmiştir. Balıkesir ili ve çevresi, tarih boyunca pek çok farklı uygarlığın etkisi altında bulunmuş ve önemli tarihi dönemlere tanıklık etmiştir. Bu çalışma, bölgenin antik dönem tarihini incelemekte ve özellikle Mysia bölgesi olarak anılan bu coğrafyanın dönemler arası değişimlerini ele almaktadır.

Tarihi kayıtlara göre, antik çağlarda bugünkü Balıkesir ili ve civarı, Mysia olarak adlandırılan bir bölgeyi oluşturuyordu (Sevin, 1999). Bu alan, Anadolu'nun batısında yer alarak Küçük Asya'nın bir parçasını teşkil ediyordu. Mysia bölgesinin öne çıkan yerleşim yerleri arasında Belkız, Lâpseki, Pergos, Mihaliç, Gönen, Sarıköy, Erdek ve Bandırma sayılabilir.

Büyük İskender'in vefatı sonrasında bölge, Bergama Krallığı'nın hâkimiyetine girdi ve zamanla Roma İmparatorluğu'nun Küçük Asya eyaletine bağlı bir bölge haline geldi. Bu süreçte, Balıkesir modern kent yapısını kazanmaya başladı. İmparator Hadrianus döneminde (M.Ö. 117–138), Balıkesir ovasında yapılan başarılı bir ayı avı sonrasında, bu zaferi anmak amacıyla bir şehir kurulması emredildi. Bu yeni şehre, İmparatorun adına ithafen Hadrianoutheria (Balıkesir) adı verildi. Şehir kurulduktan kısa bir süre sonra, bu yeni kentin onuruna özel sikkeler basıldı (Sevin, 2003). Bu çalışma, Balıkesir'in antik dönemdeki tarihi gelişimini ve bu dönemin önemli olaylarını daha ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, bölgenin tarihî ve kültürel zenginliğine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında doğu ve batı olarak ikiye bölünmesi, Balıkesir'in tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu ayrışma sonrasında, şehir Doğu Roma, yani Bizans İmparatorluğu'nun yönetimine geçti. Bu dönemde Balıkesir, önemli bir dini merkez olarak piskoposluk görevini üstlenmiştir. Ancak, şehrin tarihsel seyrinde en dikkat çekici değişikliklerden biri, Halife Muaviye

döneminde gerçekleşmiştir. Muaviye, Konstantiniye'yi (İstanbul) ele geçirme amacıyla harekete geçmiş ve bu sefer sırasında bölge ilk defa İslam'ın etkisiyle tanışmıştır. M.S. 670-678 yılları arasında Arap egemenliğinde kalan Balıkesir, daha sonrasında Bizans İmparatorluğu tarafından yeniden fethedilmiştir.

1071'de gerçekleşen Malazgirt Savaşı, Anadolu'nun tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşın ardından Büyük Selçuklu Devleti, Türkler için Anadolu'nun kapılarını aralamıştır. Selçuklu hükümdarı Melikşah, Kutalmış oğlu Süleyman Bey'e Anadolu Sultanı unvanı vermiş ve Süleyman Bey, İznik'i başkent yaparak, bölgeyi Sızık ve Aydıncık'a kadar genişletmiştir. Ancak, 1099'da gerçekleşen Haçlı Seferleri sonucu Selçuklular Batı Anadolu'dan çekilmek zorunda kalmış, Bizans İmparatorluğu bölgeyi yeniden ele geçirerek, bölgedeki Türk nüfusa karşı katliamlar yapmıştır.

1243'teki Köseadağ Savaşı sonrası Moğol baskısıyla Batı Anadolu yine Türk egemenliğine girmiş, fakat Selçuklu Devleti zayıflayarak otoritesini kaybetmiştir. Bu sırada, Karesi (Kara İsa) Bey, büyük bir Türkmen grubuyla Balıkesir ve çevresine gelerek 1296'da Karesi Beyliği'ni kurmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir (Anonim, Hicri 1305). Karesi Bey, Anadolu Selçuklularının etkili komutanlarından biri olup, bölge onun adıyla anılmaya başlamıştır. Karesi Bey döneminde, Sinop civarındaki Sarı Saltuk liderliğindeki 20.000 kişilik Türkmen aşireti yerleştirilmiş, Hristiyan nüfusa karşı üstünlük sağlanmıştır. Ayrıca, güçlü bir donanma kurularak Rumeli'ye seferler düzenlenmiştir (Uzunçarşılı, 1988).

Karesi Beyliği, Karesi Bey'in vefatının ardından Aclan Bey'in liderliğinde yeni bir döneme girdi. Bu dönemde, beylik özellikle deniz gücü açısından Osmanlı Beyliği'nden üstün konumda bulunuyordu. Orhan Gazi, Karesi Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katmış, Karesi'yi bir sancak olarak düzenlemiş ve oğlu Şehzade Süleyman'ı sancak beyi olarak atamıştır (<http://kentarsivi.balikesir.bel.tr>, Erişim Tarihi: 26.10.2023). Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, Karesi Beyliği'nin askeri gücü ve deniz donanması, Osmanlıların güçlenmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bu süreçte, Evrenos, Hacı İlbey, Ece Halil ve Gazi Fazıl Bey gibi değerli komutanlar Osmanlı saflarına katılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Rumeli'deki Çimpe Kalesi, Tekirdağ, Çorlu ve Gelibolu gibi stratejik yerler Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Bu bölgelerde güvenliği sağlamak ve Türk nüfusunu yerleştirmek amacıyla genellikle Karesi'den gelen Türkler bu alanlara yerleştirilmiş,

"Evlad-ı Fatihan" olarak adlandırılmış ve Yunanistan'a devredilen toprakların mübadele dönemine kadar bu bölgelerde yaşamışlardır (Uzun ve Gül, 2019).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş evresinde, Karesi Beyliği'nin katkısı göz ardı edilemez. Özellikle güçlü deniz donanması ile 1453 yılında, Hz. Muhammed (Sav) tarafından müjdelenen İstanbul'un fethine katkıda bulunmuştur ve bu başarıyla bölge tekrar barış ve istikrara kavuşmuştur. Karesi Beyliği, bu tarihi zaferde önemli bir stratejik partner olarak Osmanlı Devleti'nin büyümesine ve genişlemesine destek vermiştir (Ülker, 2003).

Karesi sancağı, 1816 yılına dek Anadolu Eyaleti'ne bağlıyken, 1841 yılında Hüdavendigar Eyaleti'ne dahil edildi. Bu dönemde Hüdavendigar Eyaleti sekiz Liva'yı barındırıyordu, Karesi de bunlardan biriydi. 1841 ile 1864 yılları arasındaki idari düzenlemeler sonucunda Karesi, bağımsız bir eyalet konumuna yükseldi ve doğrudan Hüdavendigar'a bağlı hale geldi. 1845'te kısa bir süre için Hüdavendigar'dan ayrılan Karesi, Manisa ile birleşerek kendi vilayetini oluşturdu, ancak bu durum uzun sürmedi. Sonrasında Karesi, Hüdavendigar'a yeniden bağlandı ve Manisa ise Aydın Eyaleti'ne bağlandı (Ülker, 2003). 1864'te 'Teşkil-i Vilayet' yasası ile Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük idari reformlar yapıldı. Eyalet sisteminden vilayet sistemine geçildi ve bu çerçevede Balıkesir, Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı bir sancak oldu. Ancak 1881-1888 yılları arasında gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle Karesi, Hüdavendigar Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu ve bir Vali tarafından yönetilmeye başladı. Bu bağımsızlık sekiz yıl sürdü; 1908-1909 yıllarında Hüdavendigar'a bağlı bir sancak, 1909-1922 yılları arasında ise bağımsız bir liva olarak varlık gösterdi (Uzunçarşılı, 1984).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Balıkesir bölgesinde dikkate değer olaylar yaşanmıştır. Bunların başında, 1877-1878 yıllarında gerçekleşen ve "93 Harbi" olarak tanınan Osmanlı-Rus Savaşı gelir. Bu savaş süresince Karesi bölgesinden birçok kişi askere çağırılmış, pek çoğu savaşta hayatını kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, savaşın yarattığı ekonomik yükü hafifletmek için ağır vergiler uygulamak zorunda kalmıştır. Ayrıca, savaş nedeniyle kaybedilen topraklardan kaçan ve zulüm gören binlerce Türk mülteci, Karesi'ye sığınarak buraya yerleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, 28 Ocak 1898 tarihinde meydana gelen büyük bir deprem, Balıkesir başta olmak üzere Çanakkale, Bursa ve İzmir gibi komşu illerde de ciddi hasara yol açmıştır. Bu yıkıcı depremden önce, bölgede

yaşanan iki hafif sarsıntı, insanları dikkatli olmaya ve gerekli önlemleri almaya teşvik etmiştir (Yazıcı, 2003).

1914-1918 yılları arasındaki 1. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş, İzmir'in işgali sonrası Ayvalık üzerinden Balıkesir'e ilerleyen işgal güçleri şehri ele geçirmiştir. Bu dönemde, Balıkesir'de Kuva-yı Milliye hareketinin temelleri atıldı ve ilk toplantılar, günümüzde müze olan okuma salonu ve Alaca Mescid'de gerçekleştirildi. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki direniş sonucu Yunan işgali durdurularak, şehir 6 Eylül'de kurtarıldı. Cumhuriyet döneminde, 1926'da alınan Meclis kararıyla "hanedan isimleri" politikası çerçevesinde Karesi ismi Balıkesir olarak değiştirildi. Balıkesir, Osmanlı döneminde batı Anadolu'nun iskanı, İstanbul'un fethi, Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-yı Milliye hareketine katkı sağlamak gibi stratejik roller üstlenmiş, bugün ise ticaret ve ekonomisiyle Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri olarak konumunu korumaktadır.

Balıkesir ili, Türkiye'nin kuzeybatısında, coğrafi konumu itibariyle Marmara Bölgesi'nin güneyinde ve Ege Bölgesi'nin bir kısmında yer almaktadır. Bu özellikleriyle hem Marmara Denizi'ne kıyısı bulunmakta hem de Ege Denizi'ne açılan bir coğrafyada konumlanmıştır. Balıkesir'in sınırları, Manisa ile güneyde, Kütahya ile güneydoğuda, İzmir ile güneybatıda, Çanakkale ile batıda ve Bursa ile kuzeydoğuda komşu olacak şekilde çevrelenmiştir. Coğrafi olarak 39°40' kuzey enlemi ile 26°28' doğu boylamı arasında yer alan bu il, Türkiye'nin toplam yüzölçümü bakımından 11. en büyük ili olma özelliğini taşımaktadır.

Balıkesir ilinin coğrafi konumu, hem Marmara Bölgesi'ne hem de Ege Bölgesi'ne ait özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle, kentin doğal güzellikleri ve çeşitliliği oldukça zengindir. Marmara ve Ege Denizi'ne kıyısı bulunması, Balıkesir'i Türkiye genelinde iki denize de komşu olan yalnızca altı il arasına sokmaktadır (İl Afet Risk Azaltma Planı, 2021). Balıkesir ilinin coğrafi zenginlikleri, tarım, turizm ve doğal kaynakların kullanımını gibi birçok sektörde fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, bu coğrafi konum, ilin sosyal ve ekonomik yapısını etkileyen faktörlerden biridir.

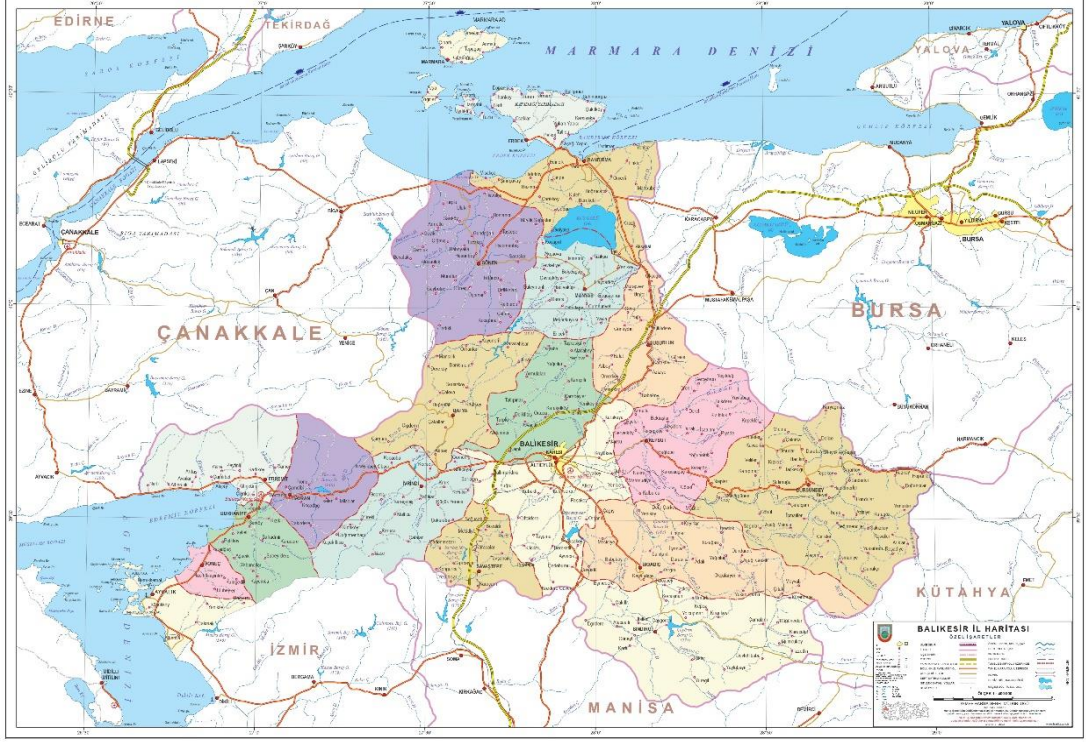
2022 yılına ait verilere göre, Balıkesir ilinin toplam nüfusu yaklaşık olarak 1.257.590 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun yaklaşık %50,20'sini kadınlar ve

%40,80'ini erkekler temsil etmektedir. Bu demografik dağılım, ilin nüfus yapısını çeşitlendirmekte ve sosyal dinamikleri etkilemektedir (Anonim, 2023b). Ayrıca, Balıkesir'in merkez ilçesinde yaklaşık 339 bin kişi yaşamaktadır. Bu nüfus dağılımı, ilin idari merkezinin nüfus yoğunluğunu yansıtmaktadır.

Balıkesir, turizm açısından oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Özellikle Ege ve Marmara Denizi'ne kıyıları sayesinde kıyı turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ayvalık, Gömeç, Erdek, Edremit gibi bölgeler, turistlerin yoğun ilgisini çeken ve yılın belirli dönemlerinde ziyaretçi akınına uğrayan önemli turistik bölgelerdir. Ayrıca, Balıkesir'in kültürel zenginlikleri, termal kaynakları ve milli park alanları gibi doğal güzellikleri, alternatif, kültür, termal ve doğa turizmi açısından da ilgi çekmektedir (Çakmak, 2019).

Bölge, genel olarak Akdeniz ikliminin özelliklerini gösterirken, çeşitli alt iklim tiplerine de ev sahipliği yapmaktadır. Ege kıyılarındaki Batı ve Güneybatı bölgeleri, Akdeniz ikliminin tipik özelliklerine sahip olup, sıcak ve kurak yazlar ile ılık ve yağışlı kışlar yaşanır. Kuzey kıyıları, Akdeniz iklimi ve alt tiplerinin karışımı bir iklim yapısına sahiptir; bu nedenle yazları daha serindir. İç kesimlere doğru gidildikçe karasal iklim etkisi artar, yazlar daha kurak ve az yağışlı, kışlar ise diğer bölgelere kıyasla daha soğuk geçer (Anonim, 2023c).

İklimin bu değişkenleri, tarım ürünlerinin verimliliği, su kaynaklarının yönetimi ve turizm sezonlarının planlanması gibi bir dizi konuda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, bölgenin iklimi ve meteorolojik özellikleri, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından dikkate alınması gereken önemli faktörlerdir.

Harita 1. Balıkesir İl Haritası-Mülki

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü, <http-1>

Balıkesir, 6 Aralık 2012'de "Büyükşehir" statüsüne geçiş yapmıştır. Bu tarihten sonra, Balıkesir şehir merkezi Altıeylül ve Karesi ilçelerini kapsamıştır. Toplamda, Balıkesir ilinin 20 ilçesi bulunmaktadır. Bunlar; Ayvalık, Erdek, Balya, Bigadiç, Savaştepe, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Bandırma, Gömeç, Gönen, Kepsut, Havran, İvrindi, Manyas, Marmara, Sındırgı ve Susurluk şeklindedir (Balıkesir İl Çevre Durum Raporu, 2020). Balıkesir ilinin "Büyükşehir" statüsü kazanması, ilin idari yapısında önemli bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu değişiklik, ilin yönetim ve altyapı çalışmalarının daha koordineli bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır.

2.1.2.Havran İlçesi

2012'nin Aralık ayında hayata geçirilen "6360 Sayılı Kanun" ile Balıkesir'in idari yapılanmasında önemli değişiklikler gerçekleşti. Bu kanun kapsamında, önceden Merkez ilçe olarak bilinen bölge, 2012'den sonra Altıeylül ve Karesi olmak üzere iki ayrı ilçeye dönüştürüldü. Bu değişiklikle birlikte, Balıkesir ilinin idari yapısı yeni bir şekil aldı. İl, Altıeylül ve Karesi'nin yanı sıra Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gömeç, Gönen, Havran, İvrindi, Kepsut, Manyas, Marmara Adası, Savaştepe, Sındırgı ve Susurluk olmak

üzere toplamda yirmi ilçeden oluşmaktadır. Bu düzenleme, Balıkesir'in idari yapısını daha detaylı ve yönetimi daha etkin hale getirmeyi amaçlamıştır.

Balıkesir'in büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşmasıyla, ilin sınırları büyükşehir belediyesinin sınırlarıyla örtüşmeye başlamıştır. Bu değişiklikle, Balıkesir'e bağlı ilçelerin idari yapısı önemli ölçüde dönüşmüştür. Özellikle köy ve beldelerin statüsü bu süreçte etkilenmiştir. İlçelere bağlı köy ve belde belediyelerinin hukuki varlıkları sonlandırılmış, köyler mahalle olarak yeniden düzenlenmiş ve belde belediyeleri de kendi mahalleleriyle birlikte ilgili ilçe belediyelerine entegre edilmiştir. Bu yapısal değişiklik, yerel yönetimlerin daha verimli ve bütünlük bir şekilde çalışmasını amaçlamıştır.

Havran, Balıkesir iline bağlı bir ilçe olarak, Edremit Ovası'nın doğu bölümünde, kayaçlı tepelerle çevrili bereketli bir ovada konumlanmıştır. Deniz seviyesinden ortalama 33 metre yükseklikte bulunan ilçe, yaklaşık 543 km²'lik geniş bir yüz ölçümüne sahiptir. Havran'ın coğrafi komşuları doğuda İvrindi, batıda Edremit ve Burhaniye, kuzeyde Yenice ve güneyde yine Burhaniye ve İvrindi ilçeleridir. Bölgedeki en yüksek dağlar arasında Eybek Dağı ve Şap Dağı bulunurken, Kocadağ, Kaletepe ve Bakacak Tepesi gibi diğer yüksek noktalar da ilçe sınırları içinde yer alır. Havran Ovası, ilçenin tek ovası olup, alüvyonlarla zenginleşmiş toprak yapısına sahiptir ve Havran Çayı boyunca genişler. İlçenin başlıca su kaynağı olan Havran Çayı, Edremit Körfezi'nin doğu kesiminden başlayarak, Burhaniye yakınlarında Ege Denizi'ne ulaşır.

Havran İlçesi, tarihi boyunca, Edremit Körfezi ve Ovası'na hakim konumuyla antik çağ insanları için cazip bir yerleşim alanı olmuştur. Özellikle Edremit Ovası'nın doğu sınırında yer alan kayaç yükseltiler, antik çağ yerleşimlerinin kalıntlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu bölge, Edremit Körfezi'nin güney ve güneydoğu sınırlarını çizen Madra Dağı ile çevrilidir, bu dağ hem Balıkesir hem de İzmir İlleri için doğal bir sınır teşkil eder. İlçenin antik dönemdeki ismi Aurelene olup, "Altın Ülkesi" anlamına gelmektedir. Bu isim, bölgede bulunan maden yataklarının antik çağlardan beri varlığını sürdürdüğünü göstererek, neden böyle bir adla anıldığının kanıtını oluşturur (Bürchner, 1896).

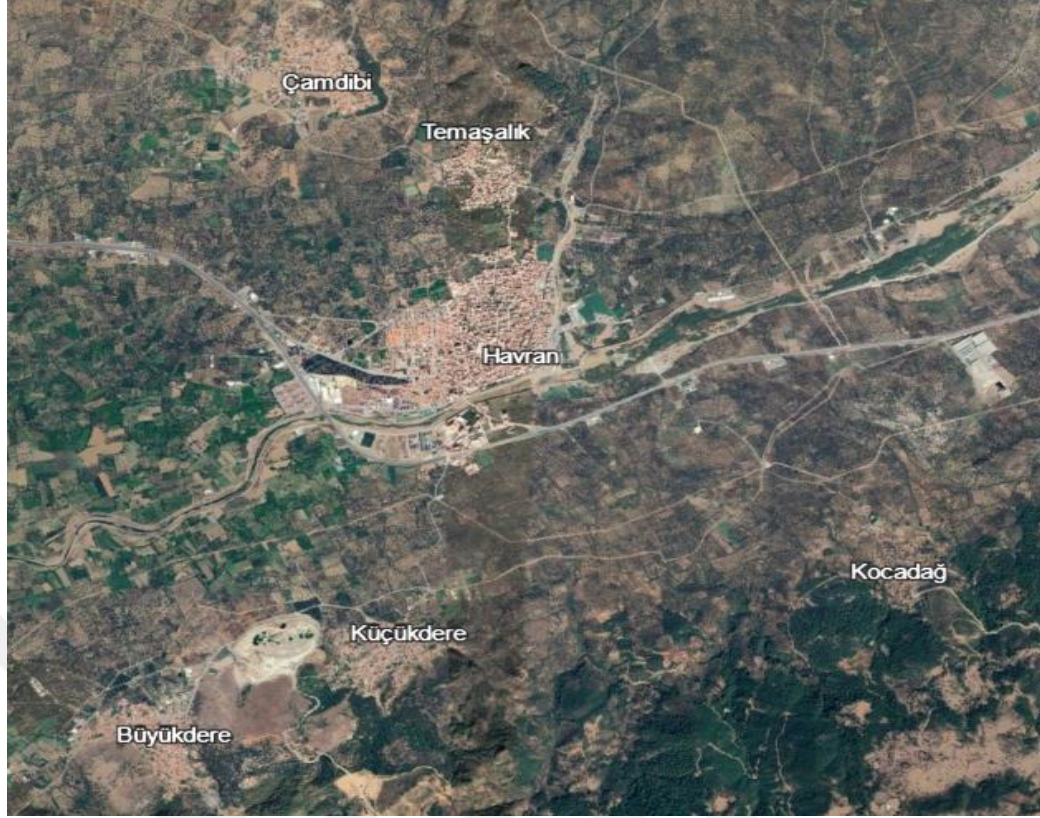
Havran'ın eski adı Aurelene'nin tespit edilmesinde, yeniden yapılandırılan bir kilise içerisinde kullanılan devşirme bloğun üzerinde yer alan Aurelene isimli yazıt

önemli bir rol oynamıştır. Bu kilisenin duvarında yer alan yazıt ve mimari özellikler kilisenin M.S. 4-6. yüzyıllara ait olduğunu göstermektedir (Stauber, 1996). Bu bulgular, Aurelene adının Havran bölgesinde en azından M.S. 4. yüzyıldan itibaren kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, Aurelene adının Havran'a verilmesinde, Roma İmparatorlarından Aurelianus'un, İran'a yönelik seferi sırasında bu bölgeden geçmiş olmasının da etkili olduğu düşünülmektedir (Aurelene BATlas 56 E2 Aureliane).

2022 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Havran ilçesinin toplam nüfusu 28.050 kişi olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun 17.206'sı köylerde ve beldelede yaşarken, 10.844 kişi ise ilçe merkezinde yerleşik durumdadır. Havran ekonomisinin ana kaynakları tarım ve hayvancılık olup, özellikle zeytin üretimi ilçe ekonomisinde merkezi bir rol oynamaktadır. İlçenin yaklaşık %26'sı tarım alanlarından oluşmakta, bunların büyük bir kısmı ise zeytinliklerdir. Toplam 1.093.240 adet zeytin ağacı ve 7.861 hektarlık geniş bir alanda yayılan bu zeytinlikler, ilçenin peyzajını ve karakterini şekillendirmektedir.

Havran ilçesi, Akdeniz ikliminin etkisi altında yer aldığı için, bitki örtüsü de bu iklim şartlarına uyum göstermektedir. İlçede, yaz kuraklığına dayanıklı ve daima yeşil kalan sert yapraklı maki bitki örtüsü baskındır. Bu bitki örtüsü, deniz seviyesinden başlayarak yaklaşık 200 metre yüksekliğe kadar uzanır. Ardından, 400 metre yüksekliğe kadar devam eden yaprak döken ağaçlar görülür. Bu ağaçlar arasında meşe, kayın, gürgen, çalı süpürgesi, karaağaç, kocayemiş ve laden gibi türler bulunur. Bu ağaçlar, yükseldikçe iğne yapraklı ağaçlara yerlerini bırakır. Bölgede yaygın olan kızılçam, yaklaşık 800 metreye kadar bulunur ve bu yükseklikten sonra karaçam'a yerini bırakır. Bu bitki örtüsü, Havran'ın doğal çevresinin zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Eybek Dağları'nın bulunduğu Havran ilçesinde, bitki çeşitliliği içerisinde özellikle kestane ağaçları göze çarpar. Bölgedeki nemli alanlarda çınar, kavak, söğüt, atkestanesi, kızılağaç ve kızılıçık türleri sıklıkla rastlanan bitki türlerindedir. Havran'ın düzlük alanlarında kekik, adaçayı, katırtırnağı, pamukla, funda, gelincik, ebegümece ve papatya gibi çeşitli bitki türleri yaygın olarak görülür. Bu çeşitlilik, Havran'ın doğal güzelliklerini ve ekolojik zenginliklerini ortaya koyan önemli faktörler arasında yer alır (Özdemir, 1998).

Harita 2. Havran ve Araştırma Sahası (Köy) Mahallerin Kuşbakışı Görüntüsü

Kaynak: <http-2>

Havran ilçesinin ekonomisine katkıda bulunan diğer alanlar arasında tarıma dayalı sanayi, madencilik, kireç ocakları ve nakliye sektörü bulunmaktadır. Bölgede, DSG tarafından inşa edilen Havran Barajı hem Havran hem Burhaniye bölgesindeki zeytinliklerin sulanması ve diğer tarımsal faaliyetlerin yürütülmesinde önemli bir yapıdır. Havran barajının faaliyete geçmesi, baraj alanında bulunan ve yaklaşık 20.000 yarasa barındıran doğal mağaraların korunma amacıyla geciktirilmiştir. Havran'da inşa edilen barajın tamamlanmasının ardından, tarım ürünlerinin çeşitlenmesi ve bunun sonucu olarak tarım ekonomisinin genişlemesi öngörülmektedir. Yine de, barajın ekolojik dengeye potansiyel olarak verebileceği zararlar, ciddi bir kaygı konusu olarak değerlendirilmektedir (Sönmez, 1997).

2.1.3.Havran İlçesinin Mahalleleri ve Araştırma Alanı

Havran ilçesi, toplamda 11 mahalleden meydana gelir ve bu mahalleler şöyle sıralanır: Camiikebir, Çiğitzade, Cumhuriyet, Dereikebir, Ebubekir, Hamambaşı, Menderes, Mescit, Sefa, Tekke ve Yeni Mahalle. İlçenin dikkat çeken bir bölümü olan Büyükdere Beldesi ise Cumhuriyet, Medreres, Sefa ve Dereikebir mahallelerini içinde barındırır. 1987 yılında kurulan Büyükdere Beldesi, Havran'ın önemli

yerleşim alanlarındandır. Havran'ın merkezi yerleşimi, Havran Çayı'nın çevresinde gelişmiştir ve ilçe merkezi Hamambaşı, Yeni, Çiğitzade, Camiikebir, Ebubekir, Mescit ve Tekke olmak üzere 7 mahalleden oluşur. Bu mahalleler, Havran Çayı'nın kuzeyinde ve kuzeybatı-güneydoğu eksenini boyunca yerleşmiştir. İlçeye bağlı Büyüksapçı, Çakırdere, Çamdibi, Dereören, Eğmir, Eseler, Fazlıca, Halaçlar, Halılar, Hüseyinbeşeler, İnönü, Kalabak, Karalar, Karaoğlanlar, Kobaklar, Kocadağ, Kocaseyit, Köylüce, Küçükdere, Küçüksapçı, Sarnıçköy, Tarlabası, Taşarası, Temaşalık ve Tepeoba olmak üzere toplamda 25 köy bulunur (Göktaş, 2020).

Büyükdere Mahallesi, Havran İlçe merkezinin 3.5 km kuzeydoğusunda konumlanır ve 1936 kişilik bir nüfusa sahiptir. Edremit Ovası'nın doğusunda yer alan ve ovanın kayaç yükseltileri üzerine inşa edilen mahalle, deniz seviyesinden 50 metre yükseklikte bulunur. Mahallenin ana geçim kaynağı zeytincilik ve tarım ürünleridir. Ayrıca, arkeolojik açıdan zengin bulgular sunan Maltepe, Büyükdere Mahalle sınırları içinde bulunmaktadır.

Büyükdere Mahallesi'nin nüfusu 2018'den 2022'ye kadar sürekli azalmıştır. 2018'de 1708 olan nüfus, 2022'de 1569'a düşmüştür. Bu, dört yıl içinde %8.1'lik bir azalma anlamına gelir ve her yıl ortalama bir azalış trendi olduğunu gösterir.

Çamdibi Mahallesi'nde nüfus genel olarak sabit kalmış gibi görünse de, ufak dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 2018'de 1543 olan nüfus, 2019 ve 2020'de biraz azalmış, ancak 2021'de tekrar artış göstermiş ve 2022'de hafif bir düşüşle 1516'ya inmiştir. Toplamda, bu mahalledeki nüfus azalışı %1.8'dir.

Temaşalık Mahallesi'nin nüfusu 2018'de 1306 iken, 2019'da bir artış göstermiş, sonrasında ise 2022'ye kadar kademeli bir düşüş yaşamıştır. 2022 yılında nüfus 1308'e düşmüş, bu da başlangıç yılına göre hemen hemen sabit bir nüfus anlamına gelir.

Tablo 1. Araştırma Alanı Mahallerin Nüfus Dağılımı

Yıl	Mahalle İsmi	Toplam Nüfus
2018	Büyükdere Mahallesi	1708
	Çamdibi Mahallesi	1543
	Temaşalık Mahallesi	1306
2019	Büyükdere Mahallesi	1671
	Çamdibi Mahallesi	1531
	Temaşalık Mahallesi	1331
2020	Büyükdere Mahallesi	1656
	Çamdibi Mahallesi	1521
	Temaşalık Mahallesi	1340
2021	Büyükdere Mahallesi	1592
	Çamdibi Mahallesi	1541
	Temaşalık Mahallesi	1314
2022	Büyükdere Mahallesi	1569
	Çamdibi Mahallesi	1516
	Temaşalık Mahallesi	1308

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Belediye, Köy ve Mahalle Nüfus İstatistikleri, <http-3>.

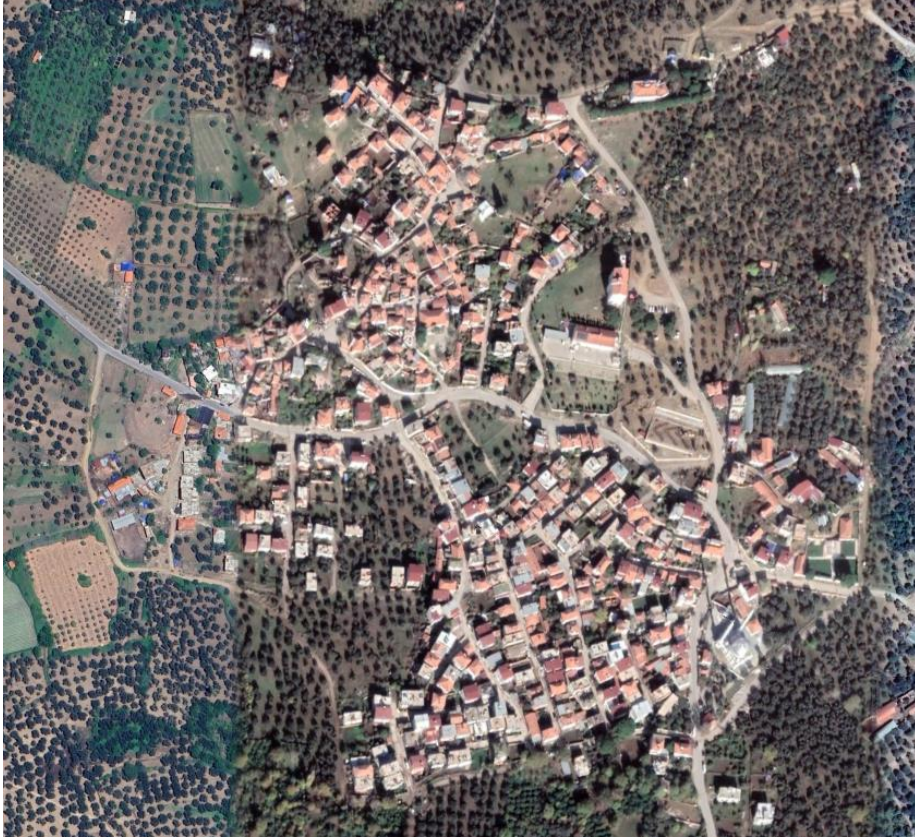
Bu veriler, genel olarak bölgede bir nüfus azalması olduğunu göstermektedir. Büyükdere Mahallesi bu azalışın en belirgin olduğu yerken, diğer iki mahalledeki değişiklikler daha hafif olmuştur. Bu trendlerin nedenleri üzerine detaylı bir analiz yapabilmek için ekonomik koşullar, göç hareketleri, doğum ve ölüm oranları gibi daha fazla veri ve araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bu nüfus hareketleri yerel ekonomi, konut politikaları, altyapı ve hizmetlere erişim gibi bir dizi faktörden etkilenebilir. Örneğin, Büyükdere Mahallesi'nde gözlenen sürekli nüfus azalışı, genç nüfusun iş olanakları için başka yerlere taşınması, yaşlı nüfusun yüksek oranda bulunması ya da mahallenin cazibesinin azalması gibi sebeplerden kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan, Çamdibi ve Temaşalık mahallelerindeki nispeten sabit nüfus, bu alanlarda yaşam koşullarının daha istikrarlı olduğunu veya göç dengesinin bu mahallelerde Büyükdere'ye göre daha dengeli olduğunu düşündürebilir.

Harita 3: Çamdibi (Köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü

Kaynak: <http-4>

Harita 4 : Temaşalık (Köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü

Kaynak: <http-5>

Harita 5: Büyükdere (Köyü) Mahallesi Kuşbakışı Görüntüsü

Kaynak: <http-6>

2.1.4. Mezar Taşı Kültürü

Mezar taşı yapımının altında yatan nedenlerden biri, hem İslam inancında hem de eski Türk inanç sisteminde var olan ölümden sonra dirilme inancıdır. Mezar ve mezarlık olgusu, hem yarı göçebe hem de gelişmiş yerleşik topluluklar tarafından benimsenen bir gelenektir. İslamiyet öncesi dönemde Türklerin göçebe bir yaşam sürdürdüğü düşünülürse, bu pratik Türk kültürünün bir yansıması olarak kabul edilebilir (Çetin, 2019). Türk toplumlarında İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra olmak üzere ölü gömme adetleri iki farklı biçimde gelişmiştir. Her iki dönem özgü uygulamaları barındırsa da, bazı ortak özellikleri de paylaşmaktadır.

Mezar taşı kültürü, hem İslami hem de eski Türk inanç sistemlerinde önemli bir yer tutar. İslam öncesi Türklerde mezar taşları, kurgan adı verilen yapılarda sıklıkla kullanılan ve üzerinde yazıtlar bulunan taşlar şeklindeydi. İslam'ın ilk dönemlerinde, kabirlerin tanınabilir olması için baş ucuna "şahide" veya "mezar taşı" dikilmesi gelenek hâline gelmiştir. Mezar taşları genellikle taştan yapılır çünkü taşın dayanıklılığı ve ziyaret edilebilir bir yapı sunması önemlidir. Bu kültür, İslam öncesi

dönemlerden başlayarak, özellikle İran, Mısır ve Anadolu gibi yerlerde İslam kültürüyle birleşip gelişmiştir (Kurtuluş, 2004)

2.1.5.İslamiyet Öncesi Türklerde Mezar Taşı Kültürü

Mezar, toprağın altına kazılan ve cenazenin defnedildiği yer olarak tanımlanır. Mezarı belirtmek için kullanılan diğer terimler arasında bark, kümbet, kurgan, kabir, sin, makber, gömüt, oba, kereksür, keğür ve türbe bulunmaktadır. Mezar taşları ise, vefat eden kişinin ölüm tarihi, kimlik bilgileri ve yaşamındaki önemli başarılar gibi bilgileri içerir ve mezarın üzerine yerleştirilir (Haseki,1977).

Türk kültüründe, İslamiyet öncesinde bile köklü bir mezarlık anlayışı bulunmaktadır. Yazının olmadığı zamanlarda dahi, ölen kişiler toprak altına defnedilmiş, bu yerler kurgan, kereksür, oba, kümbet, bark, kagür, türbe gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. İslamiyet'le birlikte mezar taşları, yalnızca mezarın yerini belirlemekten öte, mezar içinde yatan kişi hakkında bilgi veren, ölüm tarihi ve kişisel başarıları gibi detayları içeren anıtlar haline gelmiştir. Bu gelenek, Türklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişleri ve yazı kültürünün gelişimiyle zenginleşmiştir (Haseki, 1976).

Türk toplumlarında ölümle ilgili dini inançlar, mezar kültürünün oluşumunu etkilemiş ve bu kültür, sanat tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Mezar kültürüyle ilgili sanatsal ifadeler ve ritüeller, Neolitik çağdan başlayarak ve Proto Türk dönemlerinde de görülmüş, toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu pratikler, tarih öncesi toplumların yaşam tarzlarını, inanç sistemlerini ve ölüme yaklaşımlarını yansıtır (Çoruhlu, 1998).

Türk tarihindeki erken dönem cenaze ritüelleri hakkında ilk bilgiler Çin kaynakları sayesinde edinilmektedir. Özellikle Hun İmparatorluğu dönemine ait olan bu bilgiler, milattan önce 3. yüzyıla dayanır ve Hunların ölümlerini iki katlı tabutlara koyduklarını gösterir. Bu tabutların, altın ve gümüşle süslenmiş kumaşlar ve kürklerle kaplandığı belirtilir. Dikkat çekici bir diğer ayrıntı ise, cenaze töreninde ölen kişiyle birlikte yüzden fazla kişinin de öldürüldüğüdür. Göktürkler dönemindeki cenaze adetleri de Çin kaynaklarında yer alır; burada, ölümlerin çadırlara konulduğu, yakınlarının at ve koyunları keserek çadırın önüne serdiği anlatılır. Tören sırasında katılımcılar çadırın etrafında atlarla yedi kez dönerek, yüzlerini kesip, kanlı gözyaşları dökerler. Bu ritüel yedi kez tekrarlanır. Bir başka ilginç gelenek ise

mevsimlere göre gömme uygulamasıdır: İlkbaharda ölenler sonbaharda, sonbahar ve kış aylarında ölenler ise ilkbaharda toprağa verilir. Cenaze gününde de ölenin yakınları atlarla dolaşır ve yine yüzlerini keserek yas tutarlar (İnan, 2020).

Bu tarihi bilgiler, Türk kültüründe ölüm ve cenaze törenleriyle ilgili zengin ve karmaşık geleneklerin varlığını gösterir. Ayrıca, bu ritüellerin toplumsal ve dini inançlarla ne derece iç içe geçtiğini de ortaya koyar. Bu adetler, aynı zamanda Türklerin atalarına ve ölüme verdiği önemi ve bu konudaki ritüellerin toplum içindeki rolünü de yansıtır. Özellikle ölen kişiyle birlikte yüzlerce kişinin öldürülmesi, o dönemin savaşçı ve kabile kültürünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Mevsimlere göre gömme uygulaması ise, doğal çevreyle uyumlu bir yaşam tarzının ve mevsimsel değişikliklere duyarlı bir toplum yapısının göstergesi olabilir. Bu tür detaylar, tarih öncesi Türk toplumlarının yaşam tarzı ve inanç sistemleri hakkında önemli ipuçları sunar.

Hunlar ve Gök Türkler döneminde Orta Asya'da, bazı daha basit yaşam tarzına sahip boylar arasında, ölümlerin tabutlara konularak ağaçlara asılma geleneği uygulanmıştır. Bu gelenek, Tuba Türkleri gibi topluluklarda ve hatta XVIII. yüzyıla kadar Yakutlar arasında da görülmüştür (İnan, 2020). Bu uygulamanın altında yatan düşünce, cesedi göğe yakın bir yere yerleştirme veya kemikleri koruma arzusu olabilir. Bu adet, Türk ve Moğol topluluklarında oldukça yaygın olarak uygulanmıştır (Roux, 2021).

Bu ölü gömme şekli, Türk ve Moğol toplumlarının ölüme ve ötesine bakış açısını yansıtır. Göğe yakın bir yere yerleştirme fikri, belki de ölümlerin ruhlarının daha yükseklere ulaşması ve ahirete yolculuğunun kolaylaştırılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, kemiklerin korunması fikri, atalarına olan saygının ve onların fiziksel varlıklarına verilen önemin bir göstergesi olabilir. Bu geleneğin XVIII. yüzyıla kadar sürmesi, geleneklerin ve inançların ne kadar uzun süre korunabildiğini ve toplumlar arasında nasıl geçiş yaptığını gösterir. Bu tür tarihi uygulamalar, günümüzde de kültürel mirasın ve toplumsal kimliğin anlaşılmasında önemli bir yer tutar.

IX. yüzyılda Oğuz Türkleri arasında gerçekleşen cenaze törenleri hakkında İbn Fadlan'ın aktardığı bilgilere göre, hasta bir kişi iyileşene ya da vefat edene kadar ailenin dışında bir çadırda kalırdı. Eğer hasta yoksul veya köle ise, onu açık arazilere

bırakma uygulaması dikkat çekicidir. Öte yandan, asil bir kişi öldüğünde, kişinin tüm mal varlığı ve eşyaları bir çukura yerleştirilir, üstüne toprak kubbe inşa edilir. Ölen kişinin varlığına bağlı olarak, yüz veya iki yüz at kesilip eti tüketilir. Bu atın bazı parçaları sırıklara asılarak, ölen kişinin bu atla beraber 'uçmak' adı verilen cennete gideceği düşünülür. Savaşa katılmış kişilerin mezarlarına, öldürdükleri kişi sayısına eşit sayıda suret yerleştirilir veya ağaçlara oyarlar. Bu suretlerin, cennette kişiye hizmet edeceğine inanılır (Şeşen, 2022).

Bu ritüeller, Oğuz Türklerinin ölüm ve öteki dünya görüşlerini yansıtır. Özellikle atların kesilmesi ve savaşçıların öldürdükleri kişilerin suretlerini kullanmaları, bu toplulukların savaşçı kültürüne ve ölümden sonraki hayata olan inançlarına işaret eder. Atların cenaze törenlerinde önemli bir rol oynaması, Türk kültüründeki atların yüksek statüsünü ve ruhani anlamını gösterir. Ayrıca, yoksul ve kölelerin cenaze uygulamalarının farklı olması, toplumsal sınıf farklılıklarının ölüm ritüellerine de yansımalarını gösterir. Bu tarihi kayıtlar, Oğuz Türklerinin sosyal yapısı, inançları ve kültürel gelenekleri hakkında önemli bilgiler sunar.

Oğuz ve Kıpçak Türklerinin cenaze törenlerinde, atların kurban edilmesi ve derilerinin sırıklara asılması gibi gelenekler günümüzde Altay ve Yakut Türklerinin at kurbanı törenlerinde de devam etmektedir. Yakutlar bu derilere 'tabık', Altaylılar ise 'baydara' ismini verir (İnan, 2020). Çin kaynaklarına göre, Türk uluslarının cenaze ritüelleri içinde yakma, ağaca asma ve toprağa gömme gibi çeşitli yöntemler bulunur. Sarı Uygurların ölü yakma geleneği, erken dönem Budizm ve Maniheizm'in etkilerini yansıtabilir (Harva, 2015). Andronovo kültüründen Tagar kültürüne kadar uzanan arkeolojik çalışmalarda cenaze yakma uygulamalarına rastlanmış, Taşlık kazılarında ise yakma ve gömme ritüellerinin bir arada olduğu tespit edilmiştir. Bu kazılar Çin kaynaklarındaki ifadelerle paralellik gösterir. Ayrıca, cenaze küllerinin gömülmesinin yanı sıra nehirlere serpilmesi veya rüzgâra bırakılması da gözlemlenmiştir (Roux, 2021).

Bu tarihi pratikler, Türk halklarının ölü gömme ritüellerindeki çeşitliliği ve zenginliği gösterir. At derilerinin kullanımı, Türk kültüründe atın önemli bir sembol olarak varlığını sürdürdüğünü gösterir. Aynı zamanda, farklı coğrafyalarda benzer geleneklerin devam etmesi, kültürel bağların gücünü ve geleneklerin nesilden nesile aktarımını yansıtır. Sarı Uygurların ölü yakma geleneği, dini ve kültürel etkileşimlerin tarihi süreçte nasıl ortaya çıktığını ve toplumların inanç sistemlerini

nasıl şekillendirdiğini gösterir. Arkeolojik bulgular ve Çin kaynaklarının paralellik göstermesi, tarih öncesi Türk topluluklarının yaşam tarzları ve ritüelleri hakkında daha net bir anlayış sağlar. Bu bilgiler, kültürel mirasın ve tarihi değişimlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.

Göktürkler Dönemi, sanatın bir nebze daha ilerlediği bir zaman olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde, kahramanlar, soylular ve hükümdarlar için yapılan mezarlar ya da anıtlar üzerine dikilen ve "Balbal" adı verilen heykel şeklindeki taşlar dikkat çeker. Balbal geleneği, öldürülen kişilerin öteki dünyada, kendilerini öldüren kişiye ya da adına öldürdükleri kişiye hizmet edecekleri inancından kaynaklanmaktadır (Roux, 1998).

Bu balbal taşları, Göktürk sanatının ve inanç sistemlerinin önemli birer ögesidir. Bu anıtsal taşların varlığı, ölen kişilerin ruhlarına olan saygıyı ve onların anılarını yaşatma çabasını gösterir. Ayrıca, bu geleneğin, ölen kişilerin ahiretteki rolüne dair inançlarla bağlantılı olduğu anlaşılır. Balballar, aynı zamanda Göktürklerin toplumsal ve dini yapısının yanı sıra, estetik anlayışları ve taş işçiliği konusundaki becerilerini de ortaya koyar. Ölüm sonrası yaşamla ilgili inançlar, toplumların kültürel ve dini yapılarını anlamamızda kritik bir rol oynar ve balballar, bu bağlamda Göktürk kültürüne ışık tutan önemli kültürel simgelerdir.

Göktürkler Dönemi'nde, geleneksel kurgan mezar yapısının ötesine geçilerek, külliye benzeri büyük mezar yapıları ve anıtsal mezar taşları inşa edilmeye başlandı. Bu mezar külliyeleri, mimari, heykel ve yazıtlar gibi çeşitli plastik sanatların birleşimiyle oluşturuldu. En ünlü mezar külliyeleri Orhun Irmağı kenarında yer alır ve Göktürk devlet adamları Kültigin, Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk adına inşa edilmiştir (Can ve Gün, 2012)

Bu tarihi bulgular, Göktürklerin mezar yapılarındaki gelişmeyi ve onların sanatsal ifade biçimlerinin evrimini göstermektedir. Bu anıtsal yapılar, Göktürklerin mimari ve heykel sanatında ulaştıkları seviyeyi, aynı zamanda ölümlerine verdikleri önemi ve saygıyı ortaya koyar. Anıtlar, aynı zamanda Göktürklerin yazıtlarındaki dil ve ifade gücünü, kültürel ve tarihi miraslarını koruma çabalarını da yansıtır. Bu tür arkeolojik keşifler, Türk tarihi ve sanatı hakkında derinlemesine bilgi sağlar ve bu dönemin toplumsal yapısı ve inanç sistemleri hakkında önemli ipuçları sunar.

Türklerin mezar taşı geleneği, zaman içinde coğrafi ve inanç sistemi

değişikliklerine rağmen, Orta Asya'dan günümüze kadar süregelmiştir. Özellikle Türklerin İslamiyet'i benimsemeleri, mezar taşı tasarımlarında bazı değişikliklere yol açmıştır. Müslümanlığa geçiş yapan Türklerin onuncu yüzyıldan itibaren, Orta Asya kültürü ve Şamanizm'in etkileri gözlemlenebilir. Şaman kültürünün köklerinden gelen mikrokozmosu temsil eden çadır, bu nedenle kurgan, kümbet ve türbe gibi yapılar İslam mimarisinde yer bulmuştur (Çoruhlu, 2012). Bu yapıların evrimi ve anıtsal mezar mimarisi, Orta Asya kökenlerine işaret eder (Kuban, 1998).

Bu bilgiler, Türk mezar taşı ve anıtsal mezar mimarisinin köklerinin ve gelişiminin anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. İslamiyet'in kabulü ile birlikte gelen değişiklikler, Türk kültürünün ve sanatının dinamik yapısını gösterir. Eski geleneklerin, yeni inanç sistemleri ile birleşerek nasıl evrildiği ve yeni form ve anlamlar kazandığı bu örneklerde açıkça görülmektedir. Orta Asya kültürü ve Şamanizm'in etkileri, Türk sanatının ve mimarisinin temellerinde hala hissedilirken, İslam mimarisinin unsurlarıyla entegre olmuş hali, kültürel etkileşimin ve sürekliliğin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

2.1.6.İslamiyet Sonrası Dönem Türklerde Mezar Taşı Kültürü

İslamiyet sonrası dönemde, Türklerin mezar taşı kültürü, hem İslami hem de Türk geleneksel unsurların sentezi olarak önemli bir evrime uğradı. Bu dönüşüm, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle başladı ve zaman içinde çeşitli coğrafi bölgelerde farklı şekillerde tezahür etmiştir (Kuban, 1998).

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk mezar taşlarında, Arap etkisinden kaynaklanan kaligrafik unsurlar ve İslami semboller ortaya çıktı. Ancak bu dönüşüm hemen olmadı; başlangıçta Türk mezar taşlarında geleneksel motifler ve Şamanist inançlardan izler görülmeye devam etti. Bu, Türklerin kendi kültürel kimliklerini korurken yeni inançları da benimseyebildiklerinin bir göstergesidir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri sırasında, mezar taşı kültüründe daha fazla değişiklik gözlemlendi. Bu dönemde, Selçuklu ve daha sonrasında Osmanlı mimarisi, mezar taşlarının şekil ve süslemelerinde büyük bir rol oynadı. Selçuklu Dönemi mezar taşları genellikle yüksek, sivri uçlu ve çeşitli geometrik ve bitkisel motiflerle süslüydü. Osmanlı Dönemi'nde ise mezar taşları daha ayrıntılı ve zarif hale geldi, özellikle İstanbul'daki tarihi mezarlıklarda bu dönemin etkileri net bir şekilde görülebilir (Karamürsel, 2002).

İslamiyet sonrası Türk mezar taşı kültüründe, sosyal statü ve cinsiyet farklılıkları da kendini gösterdi. Örneğin, Osmanlı Dönemi'nde erkek mezar taşlarının üst kısımlarında genellikle bir sarık motifinin olması, mezarın erkeğe ait olduğunu gösterirken; kadın mezar taşlarında lale, gül gibi çiçek motifleri kullanılırdı. Bu ayırım, toplumsal cinsiyet rollerinin ve statünün mezar taşlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Günümüzde Türk mezar taşı kültürü, geleneksel ve modern unsurların bir karışımı olarak devam etmektedir. Modern mezar taşları genellikle daha sade tasarımlara sahipken, geleneksel motifler ve kaligrafik yazılar hala yaygın olarak kullanılmaktadır (Karaca, 2001). Bu, Türk kültürünün dinamik doğasını ve zaman içinde nasıl evrildiğini yansıtır.

İslamiyet sonrası Türk mezar taşı kültürü, zengin bir tarihi ve estetik mirasa sahiptir. Bu kültür, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle başlayan ve zaman içinde gelişen bir sürecin sonucudur. Geleneksel Türk ve İslami unsurların birleşimi, Türk mezar taşı sanatının eşsiz bir özelliğidir ve bu alandaki çalışmalar, Türk tarihi ve kültürel mirası hakkında derinlemesine bilgi sağlar.

10. yüzyıl itibarıyla Müslümanlığı benimseyen Türkler, sanat eserlerinde Orta Asya kültürünün yanı sıra Şamanizm'in izlerini de taşımışlardır. Bu etkiler, IX. yüzyıla tarihlenen Kubbetü's Süleybiye gibi ilk büyük anıtsal yapılarında belirgindir. İslamiyet öncesi mezar geleneklerinin etkileri bu dönemde görülmüş, Türkler İslam sonrası yapıtlarında da mikrokozmosu temsil eden çadırı, yanı sıra kurgan, kümbet ve türbe gibi anlayışları sürdürmüşlerdir. Coğrafi bölge ve inanç sistemlerindeki değişikliklere rağmen, Türkler Orta Asya kültürü ile bağlarını korumuşlardır (Çoruhlu, "Kurgan Ve Çadır (Yurt)'Dan Kümbet Ve Türbeye Geçiş", 56).

Bu durum, Türk sanat ve mimarisinin, İslamiyet'i kabul etmelerine rağmen, geleneksel kültürel unsurları koruma ve bunları yeni inanç sistemleri ile bütünleştirme yeteneğini gösterir. Orta Asya'dan getirdikleri kültürel mirasın, İslam ile harmanlanarak yeni bir sanatsal ifade yolu oluşturduğu bu süreç, Türklerin tarih boyunca farklı kültürlerle etkileşiminin bir sonucudur. Kubbetü's Süleybiye gibi yapıtlar, bu kültürel sentezin somut örnekleridir ve Türk sanat tarihinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu eserler, hem dini hem de etnik kimliklerin nasıl iç içe geçebileceğini ve tarihin farklı dönemlerindeki sanatsal ifadelerin nasıl evrildiğini gözler önüne serer.

Karahanlılar Dönemi'nde Türklerin İslamiyet'i benimsemeleriyle, eski inanç sistemlerinin etkisi altında zengin bir kültür ve mimari miras oluşturarak mezar formlarında da çeşitlilik göstermişlerdir. Türk-İslam sanatının bu dönemde ortaya çıkan eserleri, mezar yapılarının çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtmaktadır. İslam toplumlarında bu mezar yapıları farklı adlarla tanınmıştır: Arap toplumlarında "kubbe", Farsça konuşulan bölgelerde "künbed", Türk topluluklarında ise "türbe" veya "türbet" olarak bilinir. Bu yapılar, kitabelerinde ve kaynaklarda bazen "ravza", "meşhed", "makber" gibi farklı isimlerle de anılmış olup, bu terimler özel anlamlar taşıyarak yerel kullanımla sınırlı kalmışlardır (Önkal, 2009).

Karahanlılar Dönemi'nde Türklerin İslamiyet'i benimsemesi, mevcut kültürel ve dini yapıları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan mezar yapıları, hem İslam dininin etkilerini hem de Türklerin geleneksel inanç ve sanat anlayışlarını bir arada barındırır. Bu çeşitlilik, Türk-İslam sanatının zenginliğini ve çeşitliliğini gösterir. Mezar yapılarının farklı adlandırmaları, İslam toplumlarının kültürel ve dilsel çeşitliliğini yansıtır. Bu dönemdeki eserler, hem tarihi hem de kültürel açıdan büyük önem taşır ve Türk sanat tarihinin anlaşılmasında kilit bir role sahiptir. Bu eserler, aynı zamanda farklı kültürel etkileşimlerin ve inanç sistemlerinin bir arada nasıl var olabileceğinin somut örnekleridir.

Karahanlı Dönemi mimarisinde, özellikle türbelerin inşası önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemin en dikkat çekici örneklerinden biri, Özbekistan Tim'de yer alan ve 977-978 yıllarına tarihlenen Arap Ata Türbesi'dir. Bu mezar anıtı, tuğla süslemeleri ve yonca biçiminde üç dilimli trompları ile dikkat çekici bir cephe mimarisi sergilemektedir. Karahanlı türbeleri, kare planlı ve kubbe örtülü tuğla mimarisi ile hem süslemeleri hem de kitabeleri ile sonraki dönemlerin tek kubbeli cami ve türbelerine ilham kaynağı olmuştur (Aslanapa, Türk Sanatı El Kitabı, s. 31). Gazneli Dönemi ise, hem mimari hem de sanatsal açıdan Karahanlı Dönemi ile birlikte Büyük Selçuklu sanatının oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır. Gazneliler Dönemi'nin en önemli mezar yapısı olan Sangbest Aslan Cazip Türbesi, büyük ölçüleri, kubbesi ve duvarlarında kullanılan renkli kalem işçiliği ile dikkat çekmektedir (Can ve Gün, 2012)

Bu tür mimari yapılar, Karahanlı ve Gazneli Dönemleri'nin mimari ve sanatsal mirasının zenginliğini ve çeşitliliğini göstermektedir. Türbelerin mimarisindeki detaylar ve süslemeler, bu dönemlerin estetik anlayışlarını ve inanç

sistemlerini yansıtmakta, ayrıca sonraki dönemlerin mimari gelişimine de ışık tutmaktadır. Bu yapılar, İslam sanatı ve mimarisinin evriminde kritik bir rol oynayarak, kültürel ve tarihi bir miras olarak önem taşır. Bu eserler, o dönemlerdeki toplumsal, dini ve kültürel etkileşimleri ve değerleri anlamamıza yardımcı olur.

Karahanlılar Dönemi'nde, İslami inançlara genellikle aykırı düşen anıt mezar geleneği, farklı şekillerde devam ettirilmiştir. Bu dönemde, "türbe" adı verilen yapılar ilk kez ortaya çıkmıştır. Kerpiç ve tuğla kullanılarak inşa edilen bu mezar yapıları, genellikle kare planlı ve kübik gövdelerden oluşmaktadır. Türk mezar mimarisi açısından büyük bir öneme sahip olan bu anıt mezarlar, daha sonraki dönemlerde Gazneliler ve Büyük Selçuklular tarafından "kümbet" olarak da adlandırılmış ve zenginleştirilmiştir. Büyük Selçuklular Dönemi'nde bu tür anıt mezarların çok zengin örnekleri görülmüştür. Bu yapılar üç ana bölümden oluşmaktadır: Ölünün bulunduğu bodrum katı cenazelik (mumyalık), ziyaretçiler için toprak üstünde yer alan bölüm ve içten kubbe, dıştan konik külah ile örtülü üst kısım (Sağiroğlu Arslan, 2005).

Bu anıt mezarların tasarımı ve yapısı, Karahanlılar ve sonrasında Büyük Selçuklular Dönemi'ndeki dini ve kültürel etkileşimlerin bir yansımasıdır. İslami inançlarla geleneksel Türk mezar kültürünün birleşimi, bu dönemlerin mimari eserlerinde gözlemlenebilir. Anıt mezarların bu şekilde tasarlanması, ölüme ve ölümden sonraki hayata dair inançları ve bu inançların mimariye nasıl yansıdığını gösterir. Bu yapılar, Türk-İslam sanatının zenginliğini ve çeşitliliğini sergileyen önemli kültürel miras öğeleridir.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte, Türklerin eski 'balbal' anlayışı, İslam'da heykel yapımının uygun olmadığı görüşü nedeniyle evrilmeye başlamıştır. Bu değişim, ölen kişinin temsili heykellerinin yerini, onun hakkında bilgiler veren yazılı belgelere bırakmıştır. Selçuklu Dönemi Ahlat mezarlıklarında bu türden dönüşümler uygulanmış ve kökeni Orhun Anıtları'na kadar dayanmaktadır (Karamağaralı, 1992). Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle, bölgenin yerel halkı anıt mezar geleneği ile tanışmıştır. Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde binlerce mezar anıtı, çeşitli ve zengin örneklerle inşa edilmiştir. Osmanlı mezar taşları, Selçuklu ve Beylikler döneminin mezar anıtlarına göre daha sade ve net biçimlere sahiptir. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde yatay sanduka mezarlar yaygınken, Osmanlı döneminde baş ve ayak ucunda şahit taşları bulunan, çatma lahit veya

kaidesi olan mezarlara evrilmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde mezar taşlarında kabartma insan figürleri işlenirken, Osmanlı Dönemi'nde bu uygulama baş ve ayakucunda yer alan insan formundaki şahitlerle devam etmiştir (Arslan, 1929).

Bu tarihsel dönüşüm, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk mezar taşı kültüründe meydana gelen estetik ve form değişikliklerini göstermektedir. Her dönem ve bölge, kendi mimari ve sanatsal özelliklerini mezar taşlarına yansıtarak, ölen kişilerin anısını farklı şekillerde yaşatmıştır. Bu değişimler, Türk mezar taşı sanatının dinamik ve çeşitli yapısını vurgular ve bölgenin kültürel ve dini tarihine ışık tutar.

Osmanlı Dönemi'nde mezar taşı yapımında esas amaç, bir insan figürü yaratmaktan ziyade, mezarda yatan kişinin kimliğini ve özelliklerini ortaya koymaktır. Mezar taşlarına işlenen özel süslemeler, bu amacı yerine getirirken, aynı zamanda ölünün kimliği hakkında detaylı bilgiler sunuyordu. Örneğin, erken yaşta vefat eden bir kişi için çiçek, hacı olan biri için hurma motifi, idam sebebiyle ölüm durumunda kement, okur-yazar bireyler için kalem-divit ve meslekleri yansıtan ok-yay, tulumba, çapa gibi motifler kullanılıyordu. Ayrıca, mezar taşlarının serpuş (başlık) kısımları, ölen kişinin hayatı boyunca sahip olduğu sosyal statü veya konum hakkında bilgi vermek için önemli bir unsur olarak kabul ediliyordu (Evren, 2006).

Bu yaklaşım, Osmanlı mezar taşı sanatının sadece ölümü değil, aynı zamanda yaşamı da temsil ettiğini gösterir. Mezar taşlarının bu özelleştirilmiş tasarımları, bireylerin ölüm sonrası da kimliklerinin ve toplumdaki yerlerinin unutulmamasını sağlamıştır. Bu süslemeler, aynı zamanda dönemin sosyal ve kültürel yapısına dair önemli bilgiler sunarak, tarihi ve kültürel bir miras olarak değerlendirilebilir. Osmanlı mezar taşı sanatı, bu yönüyle hem estetik bir zenginlik hem de sosyal tarih açısından incelenmeye değer bir konudur.

2.2. İlgili Araştırmalar

Özdemir'in 2023 yılında gerçekleştirdiği araştırmada, toplumun temel öğelerini anlama çabası kapsamında, kültürün baskın yönlerini içeren üç ana ritüelin - doğum, düğün ve ölüm törenlerinin - sembolik önemi vurgulanmıştır. Bu geçiş ritüelleri, çeşitli davranış biçimleri ve sembollerle zengin bir ikonografik içerik sunar. Bu araştırma, toplumu, kültürü ve bireyin kendisini anlamada sembollerin

temel bir rol oynadığını belirtmiştir. Araştırmacı, Türk tarihine ve yaşam tarzına değinerek, kültürel sembollerin anlamlarını daha iyi kavrayabilmek adına bu alanlarda derinlemesine bir çalışma yapmıştır. Tezde, Gülbezek, Mühr-ü Süleyman ve Çarkıfelek ikonlarının özellikle Orta Asya Türk sanatından izler taşıdığı ve Türk sözlü kültür ürünleriyle paralellikler gösterdiği ele alınmıştır. Bu ikonlar üzerinde yoğunlaşarak hakimiyet, yaşam döngüleri ve merkez simgeselliği gibi önemli anlamlar içerdikleri keşfedilmiştir. Bu keşif, Türk kültüründe mezar taşı geleneğinin sürdürülmesinde bu sembollerin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın temel amacı, gelecek nesillerde bu kültürel mirasın korunmasının önemini vurgulamaktır.

Küçük'ün 2019 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya göre, ölen bireylerin ardından bıraktıkları, yaşayanlarla olan bağları çeşitli ritüeller aracılığıyla sürdürülerek, zaman içinde zengin kültürel yapılar oluşturmuştur. Türk kültüründe mezarlık ve mezar taşları bu ritüellerin bir parçası olarak yüzyıllar boyunca evrilmiş ve estetik bir forma bürünmüştür. Mezarlıklar, taştan tuvallerin bulunduğu bir sanat galerisine dönüşerek görsel açıdan zengin bir yapı sergilemiştir. Türk mezar taşları, bir sanat ürünü olarak, diğer sanat dallarını etkileyerek Türk ve yabancı sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Bu durum, mezar taşlarını betimleyen ve bu fikirlerden esinlenerek eserler yaratan ressamların varlığını mümkün kılmıştır. Türk tarihinde, heykeltıraş işçiliği ile işlenen mezar taşları, ölüm ve sanatın birleşimi olarak görülmektedir. Araştırmanın amacı, farklı kaynaklar aracılığıyla bu kültürel akışı belgeleyip dönemlere aktarabilmektir.

Yumuşak'ın 2023 yılında yaptığı bir araştırmada, Türk süsleme sanatındaki Ejder motifinin Ahlat Mezar taşlarındaki kullanımı incelenmiştir. Araştırma, ejder motiflerinin kaynağı, sembolik anlamları ve çini uygulamalarına odaklanmıştır. İlk olarak, konu hakkındaki tezler, kitaplar ve makaleler üzerinde literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında, ejder figürlü mezar taşları saha çalışması ile tespit edilmiştir. Toplamda, 30'dan fazla birbirine benzer ejder motifli mezar taşı bulunmuştur. Bu tespitler sonucunda, belirgin olan 10 adet ejder motifli mezar taşının çini uygulamalarına geçilmesi kararlaştırılmıştır. Araştırmanın üçüncü aşamasında, bu mezar taşlarının fotoğrafları çekilmiş, çizimleri yapılmış ve deforme olan bölümleri tamamlanarak katalog haline getirilmiştir. Son olarak, seçilen ejder motiflerinin çini uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, Türk süsleme

sanatındaki ejder motifinin tarihsel ve kültürel önemini vurgulayarak, bu motiflerin mezar taşlarındaki kullanımını ve sanatsal yansımalarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Ahlat mezar taşlarının incelenmesi, Türk sanat tarihindeki motiflerin kökeni ve anlamı hakkında derinlemesine bir bilgi sunmakta ve bu motiflerin çağdaş sanat uygulamalarında nasıl canlandırılabilceğini göstermektedir. Bu tür araştırmalar, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Elmas'ın 2023 yılında gerçekleştirdiği araştırma, 1071 Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'da Türklerin etkisi altında gerçekleşen Türkleşme ve İslamlaşma süreçlerini derinlemesine ele almıştır. Bu çalışmada, Balıkesir merkezi ve çevresindeki yapıların kitabeleri ve mezar taşlarının üzerindeki yazıtlar ana araştırma konusunu oluşturmuştur. Ancak, 1898 depremi ve sonrasındaki olumsuzluklar nedeniyle, bölgedeki pek çok tarihi eser günümüze ulaşmamıştır. Araştırmacı, saha çalışmaları sonucunda hem kitabeleri bulunan yapıları hem de sadece kitabeleri kurtulan yapılar ve mezar taşlarını belgelemiştir. Bu yazıtlar, yazı sanatı, içerik ve tipolojik açıdan incelenerek bir katalog hazırlanmış, katalogdaki örnekler tipolojik, yazısal ve içeriksel olarak değerlendirilmiştir.

Karadağ'ın 2023 yılında gerçekleştirdiği araştırmada, mezar taşlarının, milletlerin yerleştiği topraklarda hükümranlık göstergesi olarak önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Anadolu'ya göç eden Türkler, 20. yüzyıla kadar mezar taşlarına bölgesel sanatsal ve edebi özellikler yansıtarak anlam katmışlar, fakat 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu uygulamalar, doğum ve ölüm tarihlerinin belirtildiği daha basit bir forma dönüşmüştür. Bu bağlamda, Sinop İli Ayancık İlçesi ve çevresinde Osmanlı Döneminden kalan 152 mezar taşı incelenmiştir. Araştırma, Ayancık ilçe merkezi ve çevresindeki Tarakçı, Bahçeli, Dedeagaç, Ünlüce, Ortalık, Kaldırayak, Bakırlıazaviye, Gürsöku, Kütük, Çaylıoğlu köylerini kapsamaktadır. Araştırmanın temel amacı, bölgenin sanatsal ve kültürel derinliğini ortaya çıkarmak ve kültürel bağları belirlemek için mezar taşlarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, mezar taşları tarih, tip, kitabe, yazı türü, başlık, malzeme ve süsleme motifleri açısından değerlendirilmiştir. İncelenen taşlar, 18., 19. ve 20. yüzyıllardan kalmış olup, 110'u başucu, 52'si ayakucu şahidesi taşlardır. Bu taşların 53'ü erkek, 37'si kadın, 4'ü ise kimliği belirsiz mezarlar üzerinde yer almaktadır. Erkek mezar taşlarında fes, sarık, kavuk ve dardağan türü başlıklar, kadın mezar taşlarında ise bitkisel formlu tepelikler ve dairesel unsurlar görülmektedir. Hem erkek hem de

kadın mezar taşlarında alınlıklı, sivri, üçgen ve yuvarlak kemerli formlar kullanılmıştır. Malzeme olarak mermer ve taş, işleme teknikleri olarak oyma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Alkan'ın 2022 yılında yaptığı araştırma, mezar taşlarının geçmiş dönemlerin kültürel ve coğrafi özelliklerini yansıtmaya açısından tarihi bir belge niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu araştırma, özellikle Gürün Pınarönü Mezarlığı'ndaki mezar taşlarını inceleyerek, süsleme, yazı ve biçim özellikleri ile yapıldıkları dönemin özelliklerini günümüze taşıdıklarını vurgulamaktadır. Gürün ilçesi, M.Ö. 2000 yılına dayanan tarihine rağmen birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve 1867 yılında Sivas'a bağlanarak ilçe statüsü kazanmıştır. Araştırmanın odak noktası, Sivas'ın Gürün ilçesindeki Pınarönü mahallesinde yer alan ve Geç Osmanlı Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait olan mezar taşlarıdır. Katalog bölümünde, incelenen mezar taşlarının en erken ve en geç tarihleri 1801 ile 1952 arasında olup, bu tarih aralığına göre tez çalışmasına isim verilmiştir. Çalışmada, mezar taşlarının detaylı fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmış ve üzerlerindeki bezeme ve kitabeler karbon kağıdı yardımı ile kopyalanarak ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Mezarlık alanındaki mezar taşları, kitabelerine göre Geç Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi mezar taşları olarak sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. Kitabeleri okunabilen mezar taşları dışında, üzerinde kitabe bulunmayan taşlar da farklı özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Alkan'ın çalışması, giderek yok olmakta olan bu tarihi mezar taşlarını belgelemek ve Anadolu Türk Sanatı içindeki önemini vurgulamak amacıyla önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu araştırma, aynı zamanda gelecekte yapılacak mezar taşı çalışmaları için değerli bir kaynak ve rehber olma potansiyeline sahiptir.

2021 yılında Keleş tarafından yürütülen bir araştırma, mezar taşlarının korunması ve belgelenmesinin geçmiş zamanlardaki sülaleler ve ailelerin unutulmaması için büyük bir öneme sahip olduğunu belirtiyor. Bu çalışmada özellikle Çanakkale, Biga ilçesine bağlı Kemer köyünde bulunan mezar taşları merkezde yer alıyor. Keleş, araştırmasında Camii Haziresi'nde duvara yığılmış ve Asri Mezarlık'ta (Köy Mezarlığı) bulunan, bazıları toprağa gömülü veya duvara yaslanmış mezar taşlarını incelemiştir. Bu mezar taşlarının çoğunda sadece baş şahideler ve birkaç ayaktaş bulunurken, kaideler, lahitler gibi diğer taş parçaları bölge arkeolojisinde sıklıkla görülen kayboluş sürecine maruz kalmıştır. Keleş'in

amacı, daha önce detaylı bir inceleme yapılmamış bu mezar taşlarını, tipolojik özellikleri, malzemesi, yazı stili, başlıkları, süslemeleri ve semboller açısından değerlendirmek ve bunları Anadolu'nun diğer bölgeleri ile Balkan coğrafyasındaki benzer örneklerle karşılaştırmaktır. Bu çalışma, mezar taşlarının dini, kültürel, sanatsal ve sosyal yönlerini değerlendirerek geçmiş ile günümüz arasındaki bağlantıları anlamamıza yardımcı olacak önemli bilgiler sunmaktadır.

Başaran'ın (2020) çalışması, Çanakkale ili Ayvacık ilçesindeki Osmanlı Dönemi mezar taşlarının detaylı bir incelemesini konu almaktadır. Bu araştırma, bölgenin tarihi ve kültürel mirasıyla ilgili önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır, çünkü bu mezar taşları, sadece arkeolojik ve sanatsal açıdan değerli olmanın ötesinde, bu bölgenin geçmişi hakkında bilgi sunmaktadır. Tez kapsamında, Ayvacık'a bağlı 64 köy mezarlığı ile Ayvacık merkez mezarlığı da dahil olmak üzere toplamda 65 mezarlık incelenmiştir. Bu çalışmada, mezar taşlarına odaklanılmış ve bu mezarlıklarda toplamda 35 mezarlık, 1 kale haziresi, 2 bağımsız hazire ve 9 cami haziresinde bulunan mezar taşları üzerinde detaylı bir çalışma yapılmıştır. Bölgeye genel bir bakış yaptığımızda, mezar taşlarının denize kıyısı olan köylerde daha yoğun bir şekilde bulunduğunu, dağ köylerinde ise mezar taşı sayısının azaldığını gözlemlemekteyiz. Toplamda Ayvacık merkez ve köylerinde incelenen mezar başucu taşı sayısı 533 adettir. Çalışma kapsamında, mezar taşlarının baş ve ayak taşları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu mezar taşları, özellikle 18. ve 19. yüzyılda yaşamış şahsiyetlerin hayatları, meslekleri gibi önemli bilgiler içermektedir. İncelenen mezar taşlarından 204 adeti kadınlara, 326 adeti ise erkeklere aittir. Tanımlanamayan mezar taşı sayısı ise 3'tür. İnceleme konusu olan mezar taşlarının genel özellikleri arasında mermer malzeme ve taş blokların kullanılması bulunmaktadır. Bu mezar taşları, şahideli, pehleli ve sembolik lahitli mezar taşı olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ayrıca, mezar taşlarının tepelik formları, başlık biçimleri, malzeme türleri, ölçüleri, konumları, cinsiyetleri, kitabeleri, yazıları ve süslemeleri gibi detaylı özellikler üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve bu bilgilere katalog bölümünde yer verilmiştir. Bu sayede Ayvacık'ın tarihi ve kültürel mirasına dair daha kapsamlı bir bilgi kaynağı oluşturulmuştur.

Sarıkaya (2020) tarafından yapılan çalışmada, mezar taşlarının, tarihi belgelemekte kritik öneme sahip vesikalardan biri olduğu, insanların hayatlarından sonra anılarını korumak amacıyla, saygıyla onlara ayrılan bu küçük alanda yer alan

bir mezar taşı, ölümlerinin ardından onların dünyayla olan son bağlantısını temsil ettiği vurgulanmıştır. Erkekler için fes şeklinde, kadınlar için ise gül ve bitkisel motiflerle süslenmiş bu taşlar, merhumun kimliğine işaret ettiği belirtilmektedir. Yakınları, bu taşlara bazen sadece adlarını yazarak, bazen de nesir veya şiir yoluyla duygu ve düşüncelerini ifade ederler. Yazılanlar, yaşayanların ölüm karşısındaki hislerini yansıtırken, ölen kişinin hem Allah'tan af dilemesini hem de insanlardan nasihat ve dua istemesini içerir. Bu istekler, taşlara kazınmış tarihlerle belirtilir. İnsanlar, sevdiklerini anmak ve ibret almak için mezarlıkları ziyaret edip, taşlardaki yazıları okurken, bu çalışmada Ordu ili, Mesudiye ilçesindeki Merkez Camii mezarlığında bulunan sekiz mezar taşı incelenmiştir. Bu mezar taşlarından bazıları başlıklı, bazıları başlıksızdır, ancak hepsi dikdörtgen formdadır. Başlıksız olanlardan ikisi bitkisel motifli, biri üçgen tepelikli, birinin ise ucu kopmuştur. Mezar taşlarında yer alan şiirler, yapısı, kelimeler, kelime grupları, tarih ifadeleri ve ilçe adının kullanımındaki farklılıklar incelenmiştir. Böylece, cami mezarlığındaki mezar taşları kültürü aydınlatılmıştır. Ayrıca, bu mezar taşlarındaki yazılar ile diğer cami mezarlıklarındaki taşlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da ortaya konmuştur. Çalışmanın ana odak noktası taşların fiziksel özellikleri değil, yazıların doğru okunması ve mezar taşları hakkında genel bir değerlendirme yapmak için bilgi sağlamaktır.

Küçük (2019) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, ölen kişilerin isimlerini ve gömüldükleri yerleri belirlemek amacıyla tarih boyunca birçok bölgede mezar taşlarının kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Bu mezar taşları sadece bir kişinin son istirahatgâhını göstermekle kalmayıp, aynı zamanda bir milletin tarihi topraklarına dair önemli birer referans olarak kabul edilirler. Sanat tarihi ve birçok bilim dalı için de kaynaklık sağlarlar. Bu çalışma, incelenen mezar taşlarını malzeme, stil, cinsiyet, süsleme gibi birçok özellik açısından detaylı bir şekilde ele almıştır. Gelenbe kasabası ve çevresinde bulunan erkek mezar taşlarının genellikle serpuşlu bir yapıya sahip olduğu gözlemlenirken, kadın mezar taşlarının sivri kemerli veya üçgen tepelikli bir formda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu mezar taşlarında sıkça çiçek ve ağaç motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu detaylar, bölgenin tarihi ve kültürel yapısı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır ve mezar taşlarının bu topraklardaki tarihî dokunun bir parçası olduğunu vurgular.

Kaba (2019) tarafından yürütülen çalışmada, Osmanlı Dönemi'ne ait mezar

taşlarına odaklanılmıştır ve bu taşlar Balıkesir ili, Burhaniye ilçesinde incelenmiştir. Bu araştırma, bölgede daha önce mezar taşlarıyla ilgili yapılmış detaylı ve bilimsel bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle özellikle önemlidir. Burhaniye ilçesi merkezi ve çevresindeki mezar taşlarının incelenmesi, zaman içinde kaybolmaya yüz tutmuş bu kültürel varlıkların bilimsel bir şekilde belgelenmesini amaçlamaktadır ve aynı zamanda Türk Sanatı içindeki konumlarını belirlemek hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında, Burhaniye merkezi ve mahallelerindeki mezar taşlarına odaklanılmış ve bu mezar taşlarının 476'sı erkeklere, 318'i ise kadınlara aittir. Ayrıca, 44 mezar taşının sahibi belirlenememiştir. Araştırmanın konusu olan taşların çoğu sağlamdır, ancak bazıları zamanla bozulmuş ve kitabeleri okunamayacak kadar tahrip olmuştur. Bu bozulmaların bir kısmı açık hava koşullarından kaynaklanırken, diğerleri insan hatalarından kaynaklanmıştır. Bu mezar taşları, bölgenin tarihî ve kültürel mirasının önemli birer parçasını temsil etmektedir ve bu çalışma, bu mirası koruma ve anlama çabalarının bir yansımasıdır.

Yariş (2019) tarafından yapılan araştırma, mezar taşlarının, çevresel ve dönemselsel inançlar, sanat gelenekleri, ekonomik ve sosyal koşullar gibi etkenlerin bir ürünü olarak, çok sayıda bilim dalına kaynak teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Özellikle sanat tarihi alanında önemli bir yere sahip olan bu taşlar, dönemin sanatsal zevkini, tarihini ve kültürünü yansıtmalarının yanı sıra, buldukları yerin askeri, sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve ticari durumları hakkında bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, eski Türk şehirlerinin geçmişine ışık tutan bu mezar taşları, tarihi birer belge niteliğindedir. Üsküdar'daki Rum Mehmed Paşa Camii Haziresi'nde yapılan bir araştırmada, Fatih Sultan Mehmed dönemine ait çeşitli tip ve şekillerdeki mezar taşları keşfedilmiştir. Bu taşların üzerindeki ikonografik motifler dini kökenli olup, selvi, hurma, nar, gül ve asma dalı gibi unsurlar içermektedir. Haziredeki 63 mezar taşının 43'ü baştaşı, 4'ü ayaktaşı ve 16'sı hem baş hem ayak taşı içermektedir. Bu mezar taşları kataloglanarak detaylıca incelenmiştir. İncelenen mezarların 30'u erkek, 24'ü kadın mezarlarına aitken, 9 tanesinin kimliği belirsizdir. XVI ile XIX yüzyıl arasına tarihlenen bu mezarlar, mermer ve taş malzemedden yapılmış olup, yüzeylerindeki yazıtlar ve işçilikler gösteriştense uzak ve mütevazıdır. Sosyal sınıf açısından üst kademede yer alan kişilere veya onların ailelerine ait olduğu anlaşılan bu mezar taşları, Türk mezar taşı sanatının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu makalede, Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii Haziresi'ndeki Osmanlı Dönemi mezar

taşları fotoğraflanarak, kitabeleri okunmuş, başlık tipleri ve süsleme özellikleriyle Türk mezar taşı sanatı içindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Eserlerin estetik görünüşleri, meslekler, unvanlar ve inanışlar hakkında önemli bilgiler sunarken, Türk-İslam sanatı içerisindeki yerleri bilimsel olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

Soyalp (2018) adlı araştırmacı, kültür tarihimizin en önemli belgelerinden biri olan mezar taşlarını incelemiştir. Bu taşlar, üzerlerindeki şekil, işaret ve yazılarıyla, geçmişin sosyal, kültürel ve dini yaşamına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Anadolu'da pek çok yerde bu taşlara rastlamak olasıdır. Bu yerlerden biri de Denizli'nin Babadağ ilçesindeki mezarlıklardır. Ancak Babadağ'daki mezar taşları, zamanın ve doğanın etkisiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Mezarlık alanındaki toprak kaymaları, yol yapımı, yosunlanma ve iklim koşulları, bu taşların zarar görmesine neden olmaktadır. Araştırmacı, çalışmasında mezar taşlarını tespit etmek ve fotoğraflamak için çok zaman harcamıştır. Bazı taşların kabartma yazıları silinmiş, bazıları toprağa gömülmüş, bazıları da kırılmıştır. Araştırmacı, Babadağ ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olması gibi büyük bir zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Kendisi, Babadağ'da Osmanlı Dönemi'ne ait 1000 kadar mezar taşı keşfetmiştir, bunların çoğu 18., 19. ve 20. yüzyıllardan kalmadır. Araştırmacının tespitlerine göre, Babadağ'daki mezar taşları, Sarayköy, Buldan ve Denizli'deki mezar taşlarına oldukça benzer özellikler taşımaktadır. Bu mezar taşları arasında iyi durumda olan, net okunabilen ve süslemeleri olan 120 tanesi seçilmiş ve detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Babadağ'daki mezar taşlarının bir kısmı kırık ve bakımsız durumdadır. Ayrıca, bu taşların Manisa ve İstanbul'daki mezar taşlarına kıyasla daha az süslü olduğu ve işçilik ile sanat açısından bu şehirlerin gerisinde kaldığı ortaya konmuştur.

Muşmal, Kunt ve Çetinaslan (2014) tarafından yapılan araştırma, Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesi'ndeki iki türbede, Beyşehir ve çevresindeki yapılar, mezarlıklar ve türbelerden toplanmış çeşitli mezar taşları, sandukalar, kitabeler ve mimari plastik parçalar üzerinde bir değerlendirme içermektedir. Bu eserlerin bazıları tam, bazıları ise parçalı olarak günümüze ulaşmıştır. Bu araştırmada, türbelerde yer alan mezar taşlarına odaklanılmıştır. Toplamda 32 adet, bazıları kırık olan bu mezar taşları, tarih ve sanat tarihi açısından incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Türbelerde bulunan mezar taşlarının çoğu Osmanlı Türkçesi ile yazılmışken, bazıları Arapça ve Farsça dillerinde yazılmıştır. Mezar

taşlarının incelenmesi sırasında, Farsça, Arapça ve Osmanlı Türkçesi ile yazılan metinler günümüz Türkçesine çevrilmiş ve yorumlanmıştır. Bu bağlamda, mezar taşlarında kimlik ve tarih bilgilerine ulaşılanların bir kısmı hakkında, kaynaklardan ve arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler de dikkate alınmıştır.

Aylar'ın (2012) çalışmasına göre, Bursa'nın Orhangazi ilçesi ve çevresinde bulunan 23 köy mezarlığında yer alan mezar taşları, araştırmanın odak noktasını oluşturmuştur. İncelenen bu mezar taşları, büyük çoğunlukla Osmanlı dönemine aittir ve bu dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Orhangazi bölgesindeki Osmanlı dönemine ait mezar taşlarını incelemek, bu taşları katalog halinde belgelemek ve diğer örneklerle olan ilişkisini belirleyerek, bu mezar taşlarının Anadolu'daki tarihsel önemini ortaya koymaktır. Bursa, Orhangazi yöresinde bulunan 75 mezar taşı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu mezar taşlarının 21'i kadınlara, 50'si ise erkeklere aittir. Hazirelerde bulunan mezar taşlarının tümü kazıma-oyma tekniğiyle süslenmiştir. Bu mezar taşlarında 46 örnekte mermer, 29 örnek ise taş malzeme kullanılmıştır ve çoğunluğu mermerden yapılmıştır. Mezar taşlarında bulunan kitabelerden hepsi yazı içermektedir. Kitabelerdeki yazılar genellikle sülüs hatla işlenmiştir. Ancak nadiren de olsa ta'lik hatla işlenmiş kitabelere rastlanmaktadır. Orhangazi'deki mezarlık, diğer mezarlıklara göre daha bakımlı bir görünüm sergilemektedir, ancak bazı mezar taşları tahrip edilmiş ve mezarlıkta bulunan bazı taşlar kırık ve eksik bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Bu tahribatın bir kısmı doğal nedenlerle meydana gelmiş, bir kısmı ise bilinçsizce yapılan çalışmalar sonucunda gerçekleşmiştir. Bu nedenle beş mezar taşı okunamaz hale gelmiştir. Mezar taşlarında yer alan yazılar, zaman içinde dış etkilerin etkisiyle giderek kaybolmakta olduğuna vurgu yapılmıştır.

Seçkin ve Tanık'ın 2023'te gerçekleştirdiği araştırma, Yalova ili sınırları içindeki İlyasköy bölgesinde yer alan Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarını kapsamlı bir şekilde inceledi. Bu taşlar, ilk olarak form ve süsleme bakımından içlerinde bir sınıflandırmaya tabi tutuldu ve sonrasında çevre köyler ile civar illerde bulunan mezar taşlarıyla karşılaştırıldı. İlyasköy'den alınıp köy meydanına dizilen 19 mezar taşı, bu çalışmanın temelini oluştururken, köy mezarlığında bulunan ve daha basit işçilikli 9 mezar taşının fotoğrafları ek bölümde sunuldu. Bu 19 taşın 7'si 18. yüzyıl, 11'i 19. yüzyıl eserleridir. Sadece ayak taşı günümüze ulaşan 1 numaralı örnekte tarih ibaresi bulunamazken, diğer 18 örnekte baş şahideler korunmuştur.

Genellikle kaliteli taş işçiliği tercih edilirken, iki örnekte mermer malzeme kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yazılar, kabartma tekniğiyle yüzeyden oyularak işlenmiştir. Taşların yerlerinden sökülmesi ve mezar kalıntılarının bulunmaması nedeniyle mezar tipleri belirlenememiştir. Taşların kök bölümlerinin düzgün işlenmiş olması, lahit ya da pehleli mezar tiplerine uygun olduklarını gösterir. İncelenen mezar taşlarının tamamı dikdörtgen kesitlidir. Bu dikdörtgen kesitli taşlardan 11'inde erkek başlık, 4'ünde kadın başlık, birerinde üçgen tepelik, bitkisel tepelik, yarım daire kemerli tepelik ve sivri kemerli tepelik kullanılmıştır. Erkek başlık tiplerinde sarık, kadın başlık tiplerinde külah ve düz başlıklar tercih edilmiştir. İlyasköy'deki mezar taşları genellikle sadedir ve süsleme olarak baş taşlarının tepelik kısımlarında akantus yaprağı, ayak taşlarının gövde kısımlarında kıvrımlı çiçek dallarından oluşan bitkisel kompozisyonlar tasarlanmıştır. Taşlarda genellikle sülüs yazı tercih edilmiş, 13'ünde celi sülüs, 5'inde celi talik kullanılmıştır. Bu taşların form, teknik ve süsleme açısından başkent üslubuna benzer özellikler taşıdığı gözlemlenmiştir.

Çağlar, Taşcan ve Eralaca'nın 2020 yılında yaptığı araştırmada, tarihi ve demografik bilgileri günümüze taşıyan mezar taşları incelenmiştir. Bu kitabeli mezar taşları, ölen kişilerin kimliklerini yansıtan birer belge niteliğindedir. Araştırmacılar, belirli bir yerleşim yerindeki Osmanlı dönemi mezar taşlarından, kişisel isimler, memleket, meslek, unvan ve lakaplar gibi bilgilerin yanı sıra, taşların başlık, motif ve süslemeleri üzerinden yerel mezhep ve tarikatları, dua ve niyazlardan da dönemin dili, edebiyatı ve sanatı hakkında bilgi edinmiştir. Mezar taşlarının malzeme türü, büyüklüğü ve süsleme kalitesi gibi özelliklerden, bölgenin tarihsel ekonomik ve kültürel durumu hakkında da bilgiler elde edilmiştir. Saruhan Sancağı'na bağlı Ilıca Kazası'nın sınırları, araştırmanın mekansal kapsamını oluşturmuştur. Ilıca Kazası'nda bulunan 197 kitabeli mezar taşı, bu çalışmanın konusunu oluşturmuş ve araştırma sonucunda bölgedeki Osmanlı dönemi mezar taşları tespit edilerek, tescil ve envanter hizmetine kaynaklık edilmiştir. Fiziksel özellikleri ve süsleme unsurları da dikkate alınan bu mezar taşları, üzerlerindeki metinlerden elde edilen meslek grupları, unvanlar, lakaplar, memleket isimleri ve şahıs isimleriyle mukayeseli bir şekilde değerlendirilmiştir.

Bilget Fataha, Yazar ve Arıç'ın 2014 yılında gerçekleştirdiği araştırmada, Zara Eski Mezarlık'taki 1845-1915 yılları arasına tarihlenen mezarlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada, 31 mezar ve hangi mezara ait olduğu

belirlenemeyen 5 baş taşı tanıtılmıştır. Mezarlıkta, toprak, çerçevesel ve sandukalı olmak üzere üç farklı mezar tipi tespit edilmiştir. Toprak mezarlar, mezar çukurunun kısa kenarlarına dikilmiş baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Çerçevesel mezarlarda mezar çukuru taş levhalarla çerçeveselenmiş, sandukalı mezarlarsa genellikle düz ya da kademeli kaideler üzerine oturtulmuş tek parça taşlardan yapılmıştır. Erkek baş taşları genellikle fes, sarık veya kavuk şeklinde başlıklara sahipken, kadın ve erkek ayak taşları ile kadın baş taşlarının farklı tepelik formları bulunmaktadır. Mezar ve mezar taşlarının çoğu taştan yapılmış olup, fazla süslemeye yer verilmemiştir. Mezar taşı yazıları genellikle Allah'ın isimleri, dua veya kimlik bilgileri içeren başlangıç cümleleriyle başlamakta, dua sözleri veya istekleri ile devam etmekte ve çoğunlukla ölüm tarihi ile son bulmaktadır. Bu yazılardan mezarların Zara'nın önde gelen aileleri veya bürokratlarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Mezar taşlarındaki ifadeler, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına ait Zara'daki sülale isimleri, lakaplar, bürokratik unvanlar ve erkek-kadın isimleri hakkında sosyal yapıya dair bilgiler sunmaktadır.

Çerkez (2013) tarafından yapılan araştırma, Yozgat Cevherî Ali Efendi Camii haziresi, Anadolu mezar taşı geleneğinin tipik özelliklerini yansıtan, küçük ama kapsamlı bir koleksiyonu temsil etmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda hazirede toplam otuz dört mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlar, şahideli toprak mezarlar, lahit tipi mezarlar ve kapak taşlı mezarlar olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan on ikisi erkek, on altısı kadın mezarı olup, altısının cinsiyeti kitabelerin kırık veya tahrip olması nedeniyle belirsizdir. Mezar taşları, 1787 ile 1924 yılları arasında bir dönemi kapsamakta olup, bazı mezarların farklı tarihlerde tekrar kullanıldığı anlaşılmıştır. Malzeme olarak, bölgesel özellikleri yansıtan sarı renkli taş ve az sayıda mermer kullanılmıştır. Bu çalışmada, Yozgat Cevherî Ali Efendi Camii haziresindeki mezar taşlarının şekilleri, malzemeleri, tarihleri, süslemeleri ve kişisel bilgileri incelenerek, Türk plastik sanatları ve halk kültürü içindeki konumları belirlenmeye çalışılmıştır.

3. YÖNTEM

Bilim, olguları ve gerçekleri önyargısız ve tarafsız bir şekilde anlamak, keşfetmek ve doğrulamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, bilimsel düşünce süreçlerinin bir sonucudur (Kaptanoğlu, 2013). Bilimsel araştırma, etkileşimli ve birbirini takip eden adımlardan oluşan, sistematik bir süreci temsil eder (Büyüköztürk, 2013). Bilimsel çalışmalar genellikle nitel ve nicel olmak üzere iki ana kategoride gerçekleştirilir. Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve doküman analizi gibi yöntemlerle kalitatif verilerin toplandığı, olayların ve algıların doğal ortamında bütüncül ve gerçekçi bir şekilde incelendiği bir süreçtir. Bilim dalları olan matematik, biyoloji, kimya, fizik ve mühendislikteki araştırmalar, gözlem ve deneylere dayanır. Tekrarlanabilir ve objektif gözlemler ve ölçümler içeren çalışmalar nicel araştırmalardır. Sosyal bilimlerde ise sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve eğitim gibi alanlarda insan ve toplum davranışları incelenir. Bu davranışları sayısal olarak ifade etmek zor olduğu için, sosyal araştırmalarda insan faktörü esastır ve insanın doğasında öznellik ve sezgi bulunur. Pozitivizm, insanın sosyal davranışlarının gerçek doğasını yakalayamadığı için eleştirilir (Hammersley ve Atkinson, 1983). Niteliksel araştırmalar, duygu ve tutum ölçümleri gibi alanlarda faydalıdır. Örneğin, personel tutumlarının incelendiği bir çalışmada, bazı niteliksel unsurlar olmadan araştırma anlamsız hale gelebilir. Sosyal konuların nicel yöntemlerle ölçümleri, kişilerin davranışlarını gösterir ama bu davranışların nedenlerini açıklamaz. İnsan ve grup davranışlarının nedenlerini anlamaya yönelik çalışmalar niteliksel araştırmalardır. Niteliksel araştırmalar, olayları ve durumları sosyal bağlamda açıklamaya çalışır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Niteliksel araştırma yöntemleri ilk kez antropologlar ve sosyologlar tarafından, ilkel kabileleri ve bu toplulukların yaşam biçimlerini doğal ortamlarında gözlemlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu tür çalışmalar, saha çalışması ya da doğal çalışma olarak adlandırılmıştır (Uzuner, 1999). Saha araştırmalarının gerçek işletmeler, kuruluşlar veya sosyal ortamlarda gerçekleştirilmesi nedeniyle, bu

çalışmalar yüksek iç ve dış geçerliliğe sahiptir (Bhattacharjee, 2012).

Saha çalışmaları, laboratuvar ortamlarındaki yapısal ve denetim avantajlarından yoksun olduğundan, objektiflik sağlama konusunda zorluklar barındırabilir. Araştırmacıların dikkatli olmamaları durumunda, kişisel değer yargıları ve tutumları sonuçlara önyargı getirebilir. Bu nedenle, toplanan zengin veri setinin analizi ve yorumlanması konusunda zorluklar ortaya çıkabilir. Etnografik araştırmacılar, kişisel stres ve çatışmalarla nasıl başa çıkacaklarını, güvenlikten yoksun ortamlarda güven nasıl sağlanacağını bilmelidir. Bu tür bir ortamı yaratmak oldukça zor olabilir (Myers, 1999; Sangasubana, 2012). Verilerin doğru ve eksiksiz kaydedilmesi için, araştırmayı yürüten kişinin deneyimli ve dikkatli olması gerekmektedir. Araştırmacılar sosyoloji veya antropoloji alanında iyi bir eğitime sahip olabilir, ancak gözlemsel yöntemlerin kullanımında ek eğitime ihtiyaç duyabilirler (Yazıcı ve diğerleri, 2012). Saha çalışması, bir araştırmacının belirli bir konu, sorun veya hipotez hakkında veri toplamak amacıyla gerçek dünya ortamında sahada yürüttüğü bir araştırma yöntemidir. Bu tür araştırmalar, bilimsel çalışmaların, sosyal bilimlerin, beşeri bilimlerin ve diğer araştırma alanlarının bir parçası olarak kullanılır. Saha çalışmaları genellikle kapsamlı ve derinlemesine veri toplama, gözleme, katılımcılarla etkileşimde bulunma ve veri analizi gibi süreçleri içerir (Dane, 1990). Saha çalışmalarının temel özellikleri şunlar olabilir:

1. Gerçek Dünya Ortamı: Saha çalışmaları, araştırmacının seçilen konuyu veya sorunu doğrudan gerçek dünya koşullarında incelediği bir araştırma türüdür. Bu nedenle, laboratuvar koşullarından ziyade saha koşullarında gerçekleştirilir (Russell, 2017).

2. Veri Toplama: Saha çalışmaları, veri toplama sürecine odaklanır. Araştırmacılar, gözlem, görüşmeler, anketler, odak grupları veya diğer veri toplama yöntemlerini kullanarak verileri toplarlar (Creswell, 2013).

3. Katılımcı Gözlem: Araştırmacılar genellikle sahada etkileşimde bulunur ve katılımcı gözlem yaparlar. Bu, araştırmacının sahadaki insanlar veya gruplarla etkileşimde bulunarak daha fazla içgörü elde etmesini sağlar (Merriam, 2014).

4. Derinlemesine Araştırma: Saha çalışmaları, genellikle bir konunun derinlemesine incelenmesini sağlar. Araştırmacılar, karmaşıklığı anlamak, detayları keşfetmek ve belirli bir konuyu daha iyi anlamak için ayrıntılı veri toplarlar (Miles

ve Huberman, 1994).

5. Esneklik ve Değişkenlik: Saha çalışmaları, değişen koşullara ve beklenmedik gelişmelere uyum sağlamayı gerektirebilir. Araştırmacılar genellikle sahada esnek olmalı ve planlarını ihtiyaca göre ayarlamalıdır (Silverman, 2006).

Saha çalışmaları, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, çevre bilimleri, pazarlama, sağlık bilimleri ve daha birçok alanda kullanılır. Bu çalışmalar, gerçek dünya sorunlarını anlamak, toplumsal dinamikleri incelemek, politika geliştirmek, ürün veya hizmet tasarlamak, kültürel araştırmalar yapmak ve daha fazlası için önemli bir kaynak teşkil eder (Becker, 2007).

3.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Havran ilçesine bağlı olan ve Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarına ev sahipliği yapan, Çamdibi, Büyükdere ve Temaşalık köylerini kapsamaktadır. Bu köylerde bulunan mezar taşları, Osmanlı Dönemi'nin tarihini, sanatını ve kültürel mirasını yansıtan önemli unsurlardır. Araştırmanın örnekleme, bu üç köydeki seçilmiş Osmanlı mezar taşları üzerine odaklanmış olup, bu taşların yazıtları, tasarımları, kullanılan malzemeler ve işçilik gibi özelliklerini detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, bu mezar taşlarının bölgenin sosyal, kültürel ve dini yapısına dair sağladığı bilgiler de değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, Osmanlı Dönemi Havran Bölgesi'nin tarihsel ve kültürel dinamikleri hakkında kapsamlı bir anlayış elde edilmesi hedeflenmiştir.

3.3.Veritoplama Araçları ve Teknikleri

Veri toplama aracı olarak fotoğraf makinesi, not kağıtları kullanılmıştır. Mezar taşlarının çekimi aşamasında mezarlıkların ana giriş kapısı referans alınarak mezarlığın alan dağılımına göre yatay veya dikey bir sıra izlenmiştir.

Mezar taşlarının incelenmesinde Transkripsiyon yöntemi kullanılmıştır. Transkripsiyon, bir yazının veya metnin bir dildeki karakterlerini başka bir dildeki karakterlere veya sembollere çevirme sürecidir. Özellikle farklı alfabelere sahip diller arasında metin aktarımı yaparken veya belirli bir sesin yazılı dilde nasıl ifade edildiğini göstermek amacıyla kullanılır. Saha çalışması neticesinde araştırma

kapsamına alınan mezar taşlarının transkripsiyon çalışması araştırmacı tarafından geliştirilen form aracılığı ile yapılmıştır. Transkripsiyon formu Ek-1 gösterilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma alanı olan Balıkesir ili, Havran ilçesinin, Çamdibi Mahallesi, Büyükdere Mahallesi ve Temaşalık Mahallesi'ndeki mezar taşlarının incelenmesi için 01-30 Haziran 2023 tarihleri arasında gidilmiştir. Bu zaman aralığında bu mahallelerin (köylerin) mezarlıklarındaki mezar taşları fotoğraflanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

"Verilerin Analizi" bölümünde, araştırmamızın temelini oluşturan "Ek-1 Transkripsiyon Formu"ndaki veriler detaylı olarak incelenmiştir. Her bir obje için belirlenen Katalog No ve Fotoğraf No, araştırma sürecindeki düzenin ve takibin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Objelerin "Bulunduğu Yer" ve "Ait Olduğu Kişi" bilgileri, onların tarihsel ve kültürel bağlamını anlamamıza yardımcı olmuştur. Ayrıca, her objenin "Tarih" ve "Malzeme" zellikleri, kullanılan tekniklerin ve malzemelerin dönemsel evrimini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır.

Analiz sürecinde, "Teknik" ve "Yazı Türü" bilgileri, eserlerin üretim süreçleri ve estetik özellikleri hakkında derinlemesine bilgi sağlamıştır. Her bir eserin "Kitabesi" ve "Görsel" geleri, metin ve görsel içeriklerin birbirleriyle olan etkileşimini ve bu etkileşimin kültürel anlamını ortaya koymuştur. "Transkripsiyon Metni" bölümü, eserler üzerindeki yazıtların detaylı bir şekilde çözümlenmesini ve tarihsel bağlamda yorumlanmasını mümkün kılmıştır. Son olarak, "Genel Bilgi" kısmı ise, her bir eserin genel özellikleri ve araştırma kapsamındaki önemi hakkında bütüncül bir bakış açısı sunmuştur.

Bu analizlerin bütünü, araştırmamızın objektiflerine ulaşmada ve konu üzerindeki anlayışımızın derinleşmesinde hayati bir role sahip olmuştur. Sonuç olarak, bu verilerin analizi, çalışmanın temelini oluşturmuş ve araştırmanın genel sonuçlarına doğrudan katkıda bulunmuştur.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma sahasında değerlendirmeye alınan 64 mezar taşı, çalışmanın bu bölümünde detaylı bir şekilde incelenmiş ve elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Transkripsiyon formu içinde ilgili mezar taşı fotoğrafına da yer verilmiştir. Transkripsiyon formunda yer alan başlıkların açıklamaları aşağıda gösterilmiştir. Katalog Numarası: Her bir mezar taşına atfedilen, özgün ve ayrıcalıklı bir katalog numarası, bu numara, araştırmacıların ilgili eseri tanımlamasında ve kataloglamasında esas alınır.

Fotoğraf Numarası: Mezar taşlarının görsel belgelenmesinde kullanılan, her bir fotoğrafa özgü tanımlayıcı bir numara.

Bulunduğu Yer: Mezar taşının yerleştiği coğrafi konumu, köy veya mahalle ismiyle detaylandıran bir tanım.

Ait Olduğu Kişi: Mezar taşının üzerinde adı geçen, ruhu ebediyete intikal etmiş şahsın ismi ve soyismi.

Tarih: Mezar taşında kaydedilmiş, merhum veya merhumenin dünya hayatını terk ettiği zamanı ifade eden tarih.

Malzeme: Mezar taşının imalatında kullanılan ana maddeyi, onun esas malzemesini ifade eden kavram.

Teknik: Mezar taşının üzerindeki yazı ve süslemelerin icrasında başvurulan sanatsal ve zanaatkârane yöntemler.

Yazı Türü: Mezar taşında tercih edilen, dönemin yazı sanatının özelliklerini yansıtan yazı stilinin niteliği.

Kitabesi: Mezar taşında yer alan, genellikle ölümle ilgili bilgileri, tarihi ve kişisel notları barındıran metin.

Genel Bilgi: Mezar taşının fiziksel özelliklerini kapsamlı bir biçimde açıklayan bilgiler; taşın durumu, formu, bütünlüğü, yerleşik olduğu toprağın derinliği, ölçüleri ve diğer ilgili özelliklerini içeren açıklamalar.

Araştırmada örnekleme dahil edilen mezar taşlarına ait katalog, daha ayrıntılı

açıklamaları ve örneklerine ilişkin bulgular şu şekildedir:

Katalog No: 1	Fotoğraf No: 1
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Ayan Hacı Alizâde Monlâ Hacı Ali
Tarih: H.1321- M.1903/04	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni 5- Ve kemmil külle noksâni 6- Ayan Hacı Alizâde 7- Hacı Ali Monlâ rûhuna 8- El- Fâtiha Arabî sene 1321</p>	

Fotoğraf 1. Ayan Hacı Alizâde Monlâ Hacı Ali'ye Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Sadece baş şahidesi bulunan mezarın şahidesi sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekildedir. Toprağa gömülü durumdadır fakat zaman içinde yeri değiştirilmiş veya sağlamlaştırılmış olabilir. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafı yaprak motifli bir süslemeye sahiptir. “ Monlâ” ifadesinden de anlayacağımız gibi İslâmî bilimler üzerine söz sahibi ait bir zâttir.

Katalog No: 2	Fotoğraf No: 2
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı İbrahim Paşa oğlu Hacı Mehmed Ali Ağa
Tarih: H.1325- M.1907/08	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1325 2- Bu fenâ virmedi kamım bekâda isterim 3- Vatan Yevmü' l kıyâm taht'el livâda isterim 4- Ruhumu kabzetti ferman ile Azrail melek 5- Kabrimi her daim ziyaret eyleyen ihvan 6- Sure-i Fâtiha'yı sizden fenâda isterim 7- Hacı İbrahim Paşa oğlu 8- Hacı Mehmed Ali Ağa rûhuna 9- Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 2. Hacı İbrahim Paşa Oğlu Hacı Mehmed Ali Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat zaman içinde yerinden oynayarak eğik bir hâl almıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafı yaprak motifli bir süslemeye sahiptir.

Katalog No: 3	Fotoğraf No: 3
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Ali Monlâ zevcesi Emine Hatun
Tarih: H.1316- M.1898/99	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Hayy 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyani 5- Ve kemmil külle noxsâni 6- Hacı Ali Monlâ 7- Zevcesi Emine 8- Hatun rûhuna Fâtiha 9- Sene 1316</p>	 <p>Fotoğraf 3. Hacı Ali Monlâ Zevcesi Emine Hatun'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin alınlık kısmı dairesel bir şekle sahiptir. Alınlık kısmında bitki motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 4	Fotoğraf No: 4
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Hüseyin zevcesi Hacı Ümmühan
Tarih: H.1322- M.1904/05	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hû sene 1322
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehoz bi- isyani
- 5- Ve kemmil külle noksâni
- 6- Hacı Halil Ağa oğlu
- 7- Hacı Hüseyin zevcesi
- 8- Hacı Ümmühan rûhuna Fâtîha

Fotoğraf 4. Hacı Hüseyin Zevcesi Hacı Ümmühan'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Mezarın yanına devrilmiş veya zaman içinde buraya taşınmış olabilir. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin alnlık kısmı dairesel bir şekle sahiptir. Alnlık kısmında bitki motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 5	Fotoğraf No: 5
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: İmam Molla Hüseyin zevcesi Cemile
Tarih: H.1340- M.1921/1922	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 1340 2- Ey meded bulunmadı 3- Emrâzımın çâresi 4- Bu genç yaşında meğer 5- İmiş vadesi 6- İmam Molla Hüseyin zevcesi 7- Cemile rûhuna Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 5. İmam Molla Hüseyin Zevcesi Cemile'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepe noktasına doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında çiçek ve yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 6	Fotoğraf No: 6
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kadı oğlu Mehmed Ali zevcesi Emine
Tarih: H.1327- M.1909/1910	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1327 2- Müyesser oldı bana şehâdet 3- İlahî sen nâsib eyle saâdet 4- Bulam tâki Rasûlullah'tan şefâat 5- Kadı oğlu Mehmed Ali 6- Zevcesi Emine rûhuna 7- Fâtîha</p>	
	<p>Fotoğraf 6. Kadı Oğlu Mehmed Ali Zevcesi Emine'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat arkaya doğru eğimlidir. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepe noktasına doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında çiçek ve yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 7	Fotoğraf No: 7
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Siret oğlu Halil kerimesi Fatma
Tarih: H.1218- M.1803/1804	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Doymayub gençliğine çünkü 3- Oldı nâmurâd rahmete müstâğrak 4- İdüb anı Rabbü'l- ibâd 5- Siret oğlu Halil 5- Kerimesi merhume 6- Fatma kadın ruh 7- İçün el- Fâtiha 8- Sene 1218</p>	 <p>Fotoğraf 7. Siret Oğlu Halil Kerimesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat zaman içinde yerinden oynayarak eğik bir hâl almıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide hotoz tarzı bir başlığa sahiptir. Başlık kısmında gül ve yaprak motifli süslemeler vardır. Ayrıca boyunluk kısmında da yine çiçek motifli bir süsleme bulunmaktadır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 8	Fotoğraf No: 8
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kani oğlu Hasan Ağa kerimesi Aişe
Tarih: H.1327- M.1909/10	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine-l mevt sene 1327 2- Cihana doymadı canım 3- Ecel aldı giribanım (keribanım) 4- Böyle emr itdi Yezdân'ım 5- Kani oğlu Hasan Ağa kerimesi 6- Aişe kadın rûhuna 7- Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 8. Kani Oğlu Hasan Ağa Kerimesi Aişe'ye Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat arkaya doğru eğilidir. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepe noktasına doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli süsleme vardır.</p>	

Katalog No: 9	Fotoğraf No: 9
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kara Hüseyin oğlu İsmail Ağa
Tarih: H.1316- M.1898/99	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hû
- 2- Ziyaretten murâd
- 3- Bir duadır bugün bana
- 4- İse yarın sanadır
- 5- Kara Hüseyin oğlu İsmail
- 6- Ağa'nın rûhuna Fatiha
- 7- Fi 15 Şevval sene 1316

Fotoğraf 9. Kara Hüseyin Oğlu İsmail Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 10	Fotoğraf No: 10
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: el- Hac Mustafa ibn- ül Hac Muhammed
Tarih: H.1216- M.1801/02	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Fenâdan bekâya eyledi rihlet 3- İde kabrini Hakk ravza-i cennet 4- Veli Beşe oğlu merhum 5- el- Hâc Mustafa ibn- ül Hac 6- Muhammed ruhiçün Fâtiha 7- Sene 1216</p>	
	<p>Fotoğraf 10. El- Hac Mustafa İbn- ül Hac Muhammed'e Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahidenin başlık kısmı kırıktır. Kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat zaman içinde yerinden oynayarak eğik bir hâl almıştır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 11	Fotoğraf No: 11
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Muhammed ibn-i Veli
Tarih: H.1206- M.1791/92	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- El çeküb bi'l- cümleden itdim bekâya rihleti 3- Terk idüp geriye mal mülkü devleti 4- Kim gelüb kabrim ziyaret eyleyen ihvanımız 5- Okuyalar ruhum için kul huvallâh ayeti 6- Merhum Muhammed ibn-i Veli 7- Ruhiçün Fatiha 8- Sene1206</p>	 <p>Fotoğraf 11. Muhammed ibn-i Veli'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 12	Fotoğraf No: 12
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Dombaycı Hasan Çavuş
Tarih: H.1297- M.1879/80	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Ziyaretten murad bir duâdır 3- Bugün bana ise yarın sanadır 4- Merhum dombaycı Hasan 5- Çavuş rûhuna el- Fatiha 6- Sene 1297</p>	 <p>Fotoğraf 12. Dombaycı Hasan Çavuş'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide büyük ihtimalle sonradan konulan bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 13	Fotoğraf No: 13
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Monlâ oğlu Mehmed kerimesi Zehra Hanım
Tarih: H.1316- M.1898/1899	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Sene 1316 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyani 5- Ve kemmil külle noksâni 6- Hacı Monlâ oğlu Mehmed kerimesi 7- Zehra Hanım' ın rûhuna Fâtiha</p>	
	Fotoğraf 13. Hacı Monlâ Oğlu Mehmed Kerimesi Zehra Hanım'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin alınlık kısmı dairesel bir kemer şekline sahiptir. Alınlık kısmında çiçek ve yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 14	Fotoğraf No: 14
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Halil oğlu Mustafa
Tarih: H.1262- M.1845/46	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân 4- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvân 5- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsân 6- Hacı Halil oğlu Mustafa rûhuna 7- Fâtiha sene 1262</p>	
	<p>Fotoğraf 14. Hacı Halil Oğlu Mustafa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 15	Fotoğraf No: 15
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Semerci oğlu Mehmed kerimesi Ümmühân
Tarih: H.1308- M.1890/91	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Yâ ilahî gelmişim divânına rahmet id bana 3- Lütûnla meskenim kıl bana cennet 4- Serteser yakdı vücûdum çare olmadı bana 5- Semerci oğlu Mehmed kerimesi Ümmühân rûhuna 6- Fâtiha sene 1308</p>	
	<p>Fotoğraf 15. Semerci Oğlu Mehmed Kerimesi Ümmühân'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepe noktasına doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında çiçek ve yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 16	Fotoğraf No: 16
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Mehmed Ağa zevcesi Fatma Hanım
Tarih: H.1305- M.1887/88	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine'l-mevt 2- Ziyaretten murad bir duadır 3- Bugün bana ise yarın sanadır 4- Hacı Veli oğlu Hacı Mehmed Ağa 5- Zevcesi Fatma Hanım rûhuna 6- Fâtîha sene 1305</p>	 <p>Fotoğraf 16. Hacı Mehmed Ağa Zevcesi Fatma Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepe noktasına doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 17	Fotoğraf No: 17
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Semerci oğlu Mehmed
Tarih: H.1315- M.1897/98	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Hayy 2- Ağlayub zâr eyleme mevtimle ey evlâd-ı mâder 3- Bu fenâya emr-i haktır pes gelenler hep gider 4- Cennet-ül me'va değil mi ehl-i imânın yeri 5- Rah-ı cennettir mezarım doğru me'vaya gider 6- Semerci oğlu Mehmed rûhuna 7- Fâtîha sene 1315</p>	 <p>Fotoğraf 17. Semerci Oğlu Mehmed'e Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Başka bir mezarın çevre duvarına dayalı vaziyette durmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 18	Fotoğraf No: 18
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Semerci zevcesi Emine
Tarih: H.1321- M.1903/04	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hû 1321 2- Ziyaretten murad bir duadır 3- Bugün bana ise yarın sanadır 4- Şekviran'dan Semerci zevcesi 5- Emine rûhuna Fâtiha</p>	
	<p>Fotoğraf 18. Semerci Zevcesi Emine'ye Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Başka bir mezarın çevre duvarına dayalı vaziyette durmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin alınlık kısmı sivri bir şekline sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.</p>	

Katalog No: 19	Fotoğraf No: 19
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı İbrahim oğlunun kerimesi Fatma
Tarih: H.1215- M.1800/01	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- Tıfl iken hayfâ irişdi
- 3- Vâdesi ağladı kan ata-
- 4- sıyla anası nûş
- 5- İdüb câm-ı ecel peymânesi
- 6- Siret oğlu Hacı İbrahim
- 7- oğlunun kerimesi Fatma rûhuna
- 8- El- Fâtîha sene 1215

Fotoğraf 19. Hacı İbrahim Oğlunun Kerimesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide hotoz tarzı bir başlığa sahiptir. Başlık kısmında gül ve yaprak motifli süslemeler vardır. Ayrıca boyunluk kısmında da takıyı andıran bir süsleme bulunmaktadır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır. Kitabenin hemen üstünde yine gül ve yaprak motifli, kitabenin etrafında da yine yaprak motifli süsleme unsurları vardır. Çalışmamızın süsleme açısından en görkemli şahidesidir.

Katalog No: 20	Fotoğraf No: 20
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hafız Ali Efendi kerimesi Ümmühan
Tarih: H.1333- M.1914/15	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs

Kitabesi:

- 1- Âh mine'l-mevt
- 2- Kabrimi ziyaret iden ihvan
- 3- İdeler ruhuma Fâtiha ihsan
- 4- Hacı Halil oğlu
- 5- Hafız Ali Efendi
- 6- Kerimesi Ümmühân
- 7- Rûhuna Fâtiha 1333

Fotoğraf 20. Hafız Ali Efendi Kerimesi Ümmühan'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide üçgen şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında yaprak motifli süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 21	Fotoğraf No: 21
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Uzun oğlu Hacı İsmail kerimesi Emine
Tarih: H.1296- M.1878/79	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Bakub geçme ricam budur 3- Ey Muhammed ümmeti 4- Uzun oğlu Hacı İsmail 5- Kerimesi Emine rûhuna 6- Fâtiha sene 1296</p>	 <p>Fotoğraf 21. Uzun Oğlu Hacı İsmail Kerimesi Emine'ye Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.</p>	

Katalog No: 22	Fotoğraf No: 22
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa
Tarih: H.1325- M.1907/08	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehuz bi- isyani
- 5- Ve kemmil külle noksâni
- 6- Kavızkâde Hacı
- 7- Hüseyin Ağa rûhuna Fâtiha
- 8- Sene 1325

Fotoğraf 22. Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli bir süsleme unsuru vardır.

Katalog No: 23	Fotoğraf No: 23
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa mahdumu Hacı Mustafa Ağa
Tarih: H.1328- M.1910/11	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1328 2- Gözyaşıyla söyle 3- Tarihini mezarım taşına 4- Kırk yaşında ecel 5- Geldi hâlîme yok âşına 6- Hasret gittim şu cihanda 7- Taş dikildi başıma 8- Elveda olsun oğul 9- Kız zevcle yoldaşıma 10- İki körpe kuzularım 11- Gelsin kabrim başına 12- Okusunlar üç İhlâs 13- İle bir Fâtiha rûhuma 14- Eşraftan Kavızkâde 15- Hacı Hüseyin Ağa mahdumu 16- Hacı Mustafa Ağa 17- Rûhuna el- Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 23. Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa Mahdumu Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli bir süsleme unsuru vardır. Çalışmamızdaki en uzun kitabeye ve uzunluğa sahip olan şahidedir. Sade fakat bu yönüyle görkemlidir.

Katalog No: 24	Fotoğraf No: 24
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavızkade Hacı Mustafa Ağa zevcesi Muhsine Hanım
Tarih: H.1329- M.1911	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hû 2- Gûlşen-i ömrümü ecel kıldı harâb 3- Nev- nihâl iken tenim oldu tûrab 4- Ya Râb Muhammed aşkına itme azap 5- Cürmümü afv et duamı müstecâb 6- Kavızkade Hacı Mustafa 7- Ağa zevcesi Muhsine Hanım 8- Rûhuna Fâtîha sene 1329</p>	 <p>Fotoğraf 24. Kavızkade Hacı Mustafa Ağa Zevcesi Muhsine Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide nergis şeklinde bir başlığa sahiptir. Başlığın hemen altında sağ ve solda olmak üzere kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 25	Fotoğraf No: 25
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa zevcesi İraz Hanım
Tarih: H.1326- M.1908/09	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

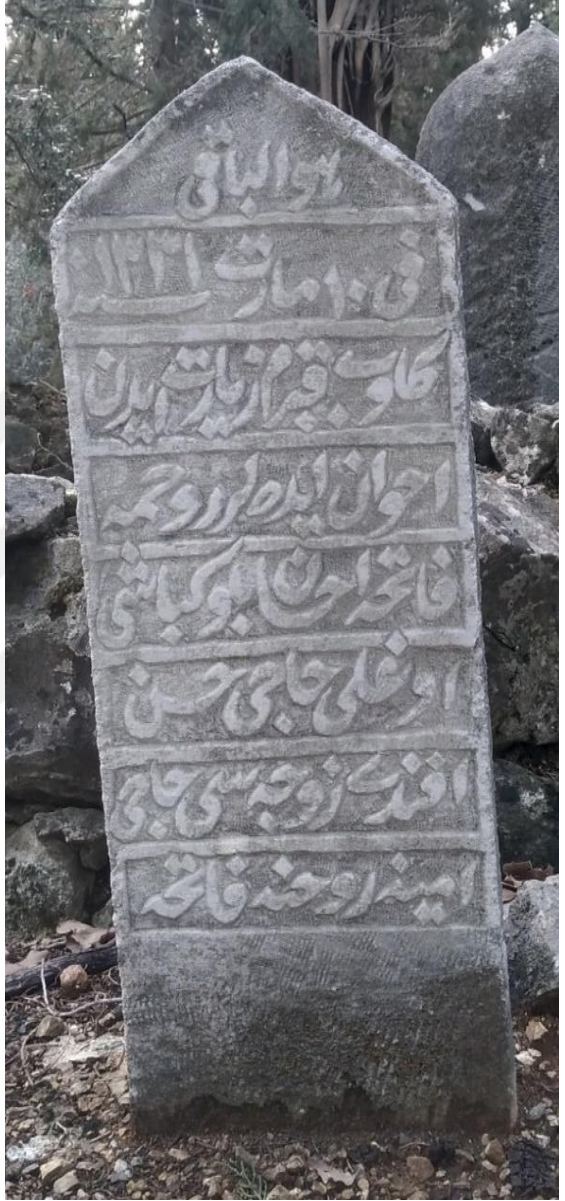
- 1- Hû sene 1326
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehuz bi- isyani
- 5- Ve kemmil külle noxsâni
- 6- Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa
- 7- Zevcesi İraz Hanım
- 8- Rûhuna Fâtîha

Fotoğraf 25. Kavızkâde Hacı Hüseyin Ağa Zevcesi İraz Hanım'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivri bir kemer şekli almaktadır. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 26	Fotoğraf No: 26
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Karagöz oğlu İbrahim Ağa mahdumu Ali
Tarih: H.1325- M.1907/08	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine'l-mevt 2- Âh ile zâr kılarım gençliğime doymadım 3- Çün eccl peymânesi dolmuş murâdım almadım. 4- Hasretâ fâni cihanda tûl-i ömr sürmedim. 5- Firkata takdir bu imiş tâ ezelden bilmedim 6- Karagöz oğlu İbrahim Ağa 7- Mahdumu Ali rûhuna Fâtiha 8- Sene 1325</p>	
<p>Fotoğraf 26. Karagöz Oğlu İbrahim Ağa Mahdumu Ali'ye Ait Mezar Taşı</p>	
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide fes şeklinde bir başlığa sahiptir ve başlığın ön yüzündeki bir parça kırıktır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında bir süsleme unsuru yoktur.</p>	

Katalog No: 27	Fotoğraf No: 27
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Hasan Efendi zevcesi Hacı Emine
Tarih: R.10 Mart 1331- M.23 Mart 1915	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Fî 10 Mart sene 1331 3- Gelüb kabrimi ziyaret iden 4- İhvan ideler rûhuma 5- Fâtiha ihsan Bölükbaşı 6- Oğlu Hacı Hasan 7- Efendi zevcesi Hacı 8- Emine rûhuna Fâtiha</p>	
	<p>Fotoğraf 27. Hacı Hasan Efendi Zevcesi Hacı Emine'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin tepe noktası üçgen bir şekle sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 28	Fotoğraf No: 28
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Veli Beşe oğlu Mehmed Ağa
Tarih: H.1324- M.1906/07	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyani 5- Ve kemmil külle noksâni 6- Veli Beşe oğlu Mehmed Ağa 7- Rûhuna Fâtîha sene 1324</p>	 <p>Fotoğraf 28. Veli Beşe Oğlu Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat zamanla yerinden oynayarak yan yatmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 29	Fotoğraf No: 29
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Veli Beşe oğlu Mehmed Ağa zevcesi Gülsüm Hanım
Tarih: H.1324- M.1906/07	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Âh mine'l-mevt
- 2- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvan
- 3- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsan
- 4- Veli Beşe oğlu Mehmed Ağa zevcesi
- 5- Gülsüm Hanım rûhuna Fâtiha
- 6- Sene 1324

Fotoğraf 29. Veli Beşe Oğlu Mehmed Ağa Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahidenin alınlık kısmı sivri bir kemer şeklini almaktadır. Alınlık kısmı kıvrım yaprak motifli bir süslemeye sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 30	Fotoğraf No: 30
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: İmamzâde Hacı Fettah Efendi
Tarih: H.1209- M.1794/95	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Merhûm ve mağfûr 2- İmamzâde Hacı 3- Fettah Efendi rûhuna 4- Fâtiha sene 1209</p>	
	<p>Fotoğraf 30. İmamzâde Hacı Fettah Efendi'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahidenin sağ üst kısmında küçük bir parça kırıktır fakat kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 31	Fotoğraf No: 31
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Hüseyin oğlu Mustafa'nın kerimesi Emine Kadın
Tarih: H.1316- M.1898/99	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Hacı Hüseyin oğlu 3- Mustafa'nın kerimesi 4- Emine Kadın rûhuna 5- El- Fâtiha sene 1316</p>	 <p>Fotoğraf 31. Hacı Hüseyin Oğlu Mustafa'nın Kerimesi Emine Kadın'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide üçgen şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında yaprak motifli bitkisel süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 32	Fotoğraf No: 32
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Veli Beşe'nin oğlu Hüseyin Beşe
Tarih: H.1123- M.1711/12	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Veli Beşe'nin 2- Oğlu merhûm 3- Hüseyin Beşe 4- Rûhuna Fâtîha 5- Sene 1123</p>	 <p>Fotoğraf 32. Veli Beşe'nin Oğlu Hüseyin Beşe'ye Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Bir yeniçeri mezar taşıdır. Sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Alt kısımda çokgen bir görünüme sahip olan şahide üste doğru dikdörtgen bir görünümde. Dairesel bir şekilde de sonlanır. Sadece kitabesi vardır ve herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Çalışmamızın en eski tarihli mezar taşıdır.</p>	

Katalog No: 33	Fotoğraf No: 33
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Osman oğlu Kadir zevcesi Leyla Hanım
Tarih: H.1310- M.1892/93	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine'l mevt 2- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvan 3- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsan 4- Hacı Osman oğlu Kadir 5- Zevcesi Leyla Hanım rûhuna 6- El- Fâtiha sene 1310</p>	 <p>Fotoğraf 33. Hacı Osman Oğlu Kadir Zevcesi Leyla Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide sivri bir kemer şeklinde alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

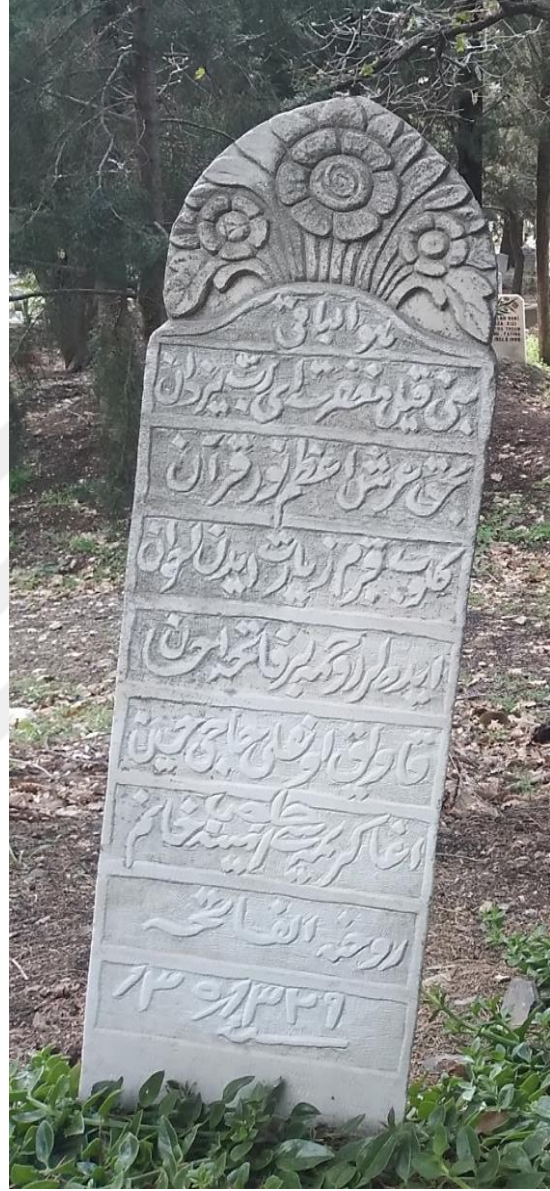
Katalog No: 34	Fotoğraf No: 34
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavık oğlu Ahmed zevcesi Fatma
Tarih: H.1307- M.1889/90	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Emr itdi Hüdâ eyledi fermân 3- Erişdi ecel vermedi emân 4- Affeyle cürmümü ya Rabbû'l-Mennân 5- Kavık oğlu Ahmed zevcesi Fatma 6- Rûhuna el- Fâtiha 7- Sene 1307</p>	
	<p>Fotoğraf 34. Kavık Oğlu Ahmed Zevcesi Fatma'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide sivri kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında yaprak motifli süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 35	Fotoğraf No: 35
Bulunduğu Yer: Havran Çamdibi Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kavık oğlu Hacı Hüseyin Ağa kerimesi Hacı Emine Hanım
Tarih: H.13.05.1329- M.13.05.1911	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân
- 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân
- 4- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvan
- 5- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsan
- 6- Kavıkoğlu Hacı Hüseyin
- 7- Ağa kerimesi Hacı Emine Hanım
- 8- Rûhuna el- Fâtiha
- 9- 13-5-1329 sene

Fotoğraf 35. Kavık Oğlu Hacı Hüseyin Ağa Kerimesi Hacı Emine Hanım'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide dairesel bir kemer şeklinde alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında üç tane gül ve yaprak motifli süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

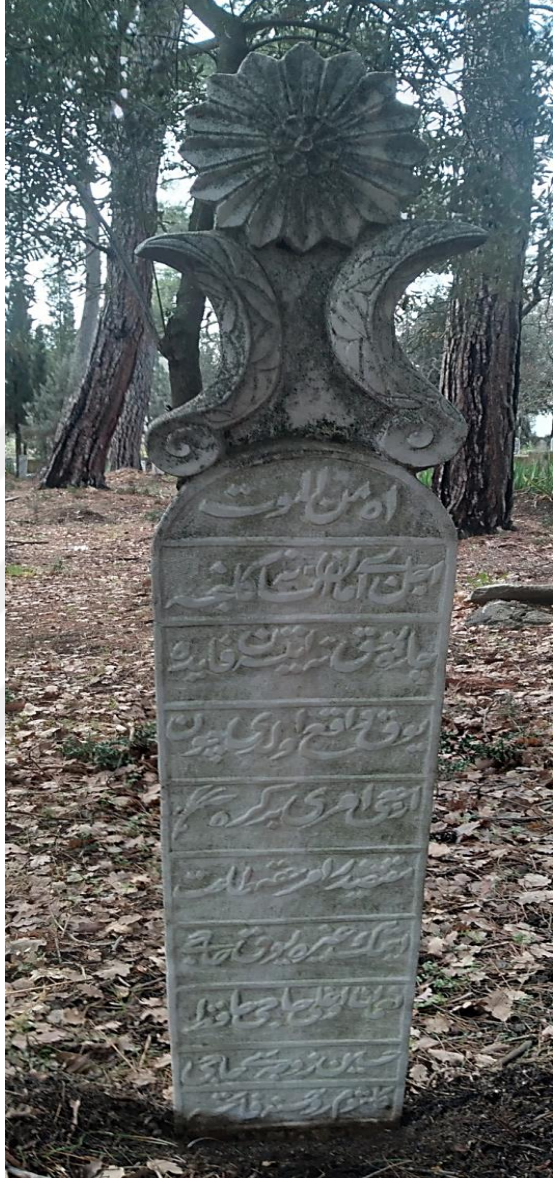
Katalog No: 36	Fotoğraf No: 36
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Ahmed Ağa oğlu Mustafa Efendi
Tarih: H.1321- M.1903/04	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 1321 2- Ahmed Ağa oğlu 3- Mustafa Efendi 4- Rûhuna el- Fâtiha</p>	
	<p>Fotoğraf 36. Ahmed Ağa Oğlu Mustafa Efendi'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 37	Fotoğraf No: 37
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Ahmed Ağa'nın mahdumu Mehmed Ağa
Tarih: H.1295- M.1878	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 2- Ahmed Ağa'nın 3- Mahdumu Mehmed 4- Ağa rûhuna 5- El- Fâtiha 6- Sene 1295</p>	

Fotoğraf 37. Ahmed Ağa'nın Mahdumu Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı

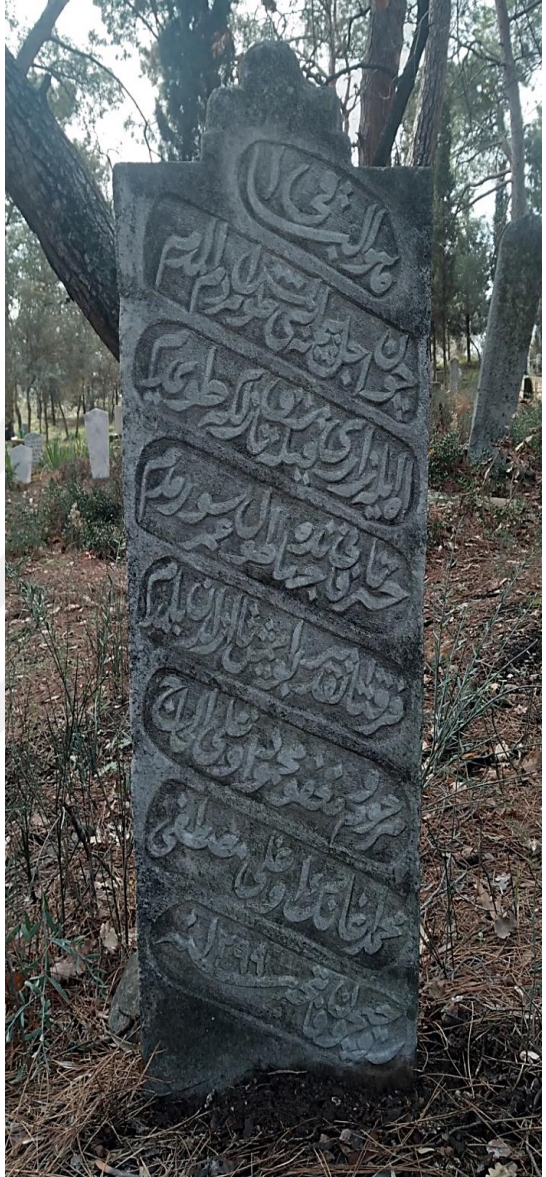
Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür fakat geriye doğru eğilmiştir. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 38	Fotoğraf No: 38
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Hafız Hüseyin zevcesi Hacı Gülsüm
Tarih: Tespit edilemedi	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine'l mevt 2- Ecel bî- eman insana gelince 3- Çare yok ne etsen fayda 4- Yok vaki' oldu çün 5- İrci'î emri bir kere 6- Muktezidir emr-i Hakk'a tâat 7- İtmeye gayra yok Hacı 8- Numan oğlu Hacı Hafız Hüseyin zevcesi 9- Hacı Gülsüm rûhuna Fâtiha ...</p>	
	<p>Fotoğraf 38. Hacı Hafız Hüseyin Zevcesi Hacı Gülsüm'e Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide nergis ve kıvrım yaprak motifli bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur. Toprağa fazlaca gömülü olduğundan tarihini tespit edemediğimiz tek şahidedir.

Katalog No: 39	Fotoğraf No: 39
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Emir oğlu Ahmed'in oğlu Muhammed
Tarih: H. 1285- M. 1868/69	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Bakıp geçme ricam budur ey 3- Muhammed ümmeti ölünün diriden bir Fâtiha 4- Minneti kabrimi ziyaret iden o Rasûlün ümmeti 5- Bize bir Fâtiha ihsan iden bulur cenneti 6- Emir oğlu Ahmed'in 7- Oğlu Muhammed rûhuna Fâtiha 8- Sene 1285</p>	
	<p>Fotoğraf 39. Emir Oğlu Ahmed'in Oğlu Muhammed'e Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru daralıp sivrilerek sonlanmaktadır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 40	Fotoğraf No: 40
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: el- Hâc Mehmed Ağa'nın oğlu Mustafa
Tarih: H. 1299- M. 1881/82	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Çün ecel peymânesi dolmuş muradım almadım 3- Âh ile zarı kılarak tazeliğime doymadım 4- Hasreta fâni cihânda tûl-i ömr sürmedim 5- Fîrkatên takdir bu imiş tâ ezelden bilmedin 6- Merhûm ve mağfûr Mahmut oğlu el- Hâc 7- Mehmed Ağa' nın oğlu Mustafa 8- Rûhiçün Fâtiha sene 1299</p>	
	<p>Fotoğraf 40. El- Hâc Mehmed Ağa'nın Oğlu Mustafa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru daralıp sivrilerek sonlanmaktadır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 41	Fotoğraf No: 41
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Mahmud oğlu Hacı Mehmed Ağa
Tarih: H. 1328- M. 1910/11	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân 4- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvan 5- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsan 6- Temaşalık eşrefından 7- Mahmud oğlu Hacı Mehmed 8- Ağa rûhiçün el- Fâtiha 9- Sene 1328</p>	
	<p>Fotoğraf 41. Mahmud Oğlu Hacı Mehmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 42	Fotoğraf No: 42
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: İsa oğlu İsa kerimesi Hadice Hanım
Tarih: H. 1325- M. 1907/08	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1325 2- Emr itti Hüdâ eyledi fermân 3- İrişdi ecel virmedi emân 4- Hasretâ bir gonca-i nevres fidan 5- Kuş misâli eyledi azm-i cânan 6- İsa oğlu İsa kerimesi 7- Hadice Hanım rûhuna Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 42. İsa Oğlu İsa Kerimesi Hadice Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen bir kemer şeklinde alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.</p>	

Katalog No: 43	Fotoğraf No: 43
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Kadızâde İsmail Ağa zevcesi Aişe
Tarih: H. 1324- M. 1906/07	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1324 2- Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân 4- Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân 5- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsân 6- Kadızâde İsmail Ağa 7- Zevcesi Aişe rûhuna Fâtiha</p>	
	<p>Fotoğraf 43. Kadızâde İsmail Ağa Zevcesi Aişe'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Çok fazla olmamakla birlikte toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen bir kemer şeklinde alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında üç çiçek ve kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 44	Fotoğraf No: 44
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Mahmud oğlu Hacı Mehmed Ağazâde Rıza
Tarih: R. 1340- M. 1924	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni
- 5- Ve kemmil külle noksâni
- 6- Mahmud oğlu Hacı Mehmed
- 7- Ağazâde Rıza Ağa rûhuna
- 8- El- Fâtîha
- 9- Kânûn- i Sâni 1340

Fotoğraf 44. Mahmud Oğlu Hacı Mehmed Ağazâde Rıza'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli süsleme vardır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz en geç tarihli kitabedir. Tarih itibariyle Cumhuriyet Dönemi taşı olmasına rağmen tam bir geçiş dönemi ve kullanılan alfabenin Osmanlıca olması sebebiyle çalışmamıza dahil edilmiştir.

Katalog No: 45	Fotoğraf No: 45
Bulunduğu Yer: Havran Temaşalık Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hafız oğlu Ahmed Ağa
Tarih: H. 1290- M. 1873/74	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 2- Hafız oğlu merhûm 3- Ahmed Ağa'nın rûhuna 3- El- Fâtiha 4- Sene 1290</p>	 <p>Fotoğraf 45. Hafız Oğlu Ahmed Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Mezarın yanına devrilmiş veya zaman içinde buraya taşınmış olabilir. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 46	Fotoğraf No: 46
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Köliceli İsmail Ağa zevcesi Hadice Hanım
Tarih: H. 1323- M. 1905/06	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine-l mevt 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni 5- Ve kemmil külle noksâni 6- Köliceli İsmail Ağa 7- Zevcesi Hadice Hanım 8- Rûhuna Fâtîha sene 1323</p>	

Fotoğraf 46. Köliceli İsmail Ağa Zevcesi Hadice Hanım'a Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivri bir kemer şeklinde alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında lâleler ve kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında da yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 47	Fotoğraf No: 47
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Yakub kerimesi Aişe
Tarih: H. 1200- M. 1785/86	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Yakub oğlu 3- Hacı Yakub kerimesi 4- Aişe rûhuna 5- El- Fâtiha sene 1200</p>	 <p>Fotoğraf 47. Hacı Yakub Kerimesi Aişe'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

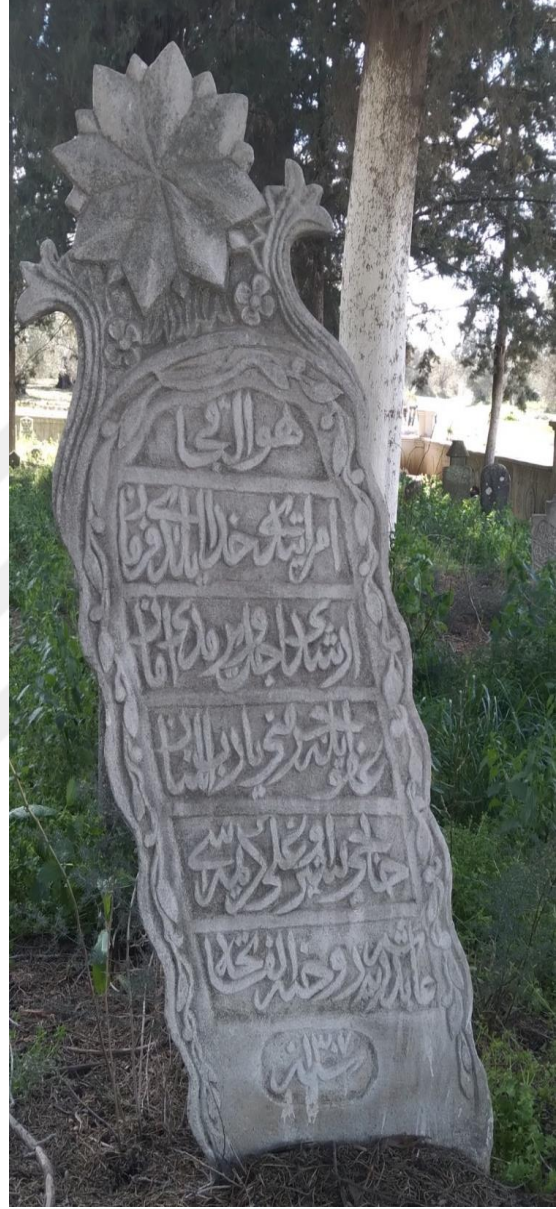
Katalog No: 48	Fotoğraf No: 48
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: el- Hâc Mehmed kerimesi Şerife Hanım
Tarih: H. 1202- M. 1877/88	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Emretti Hüdâ eyledi fermân 3- İrişti ecel vermedi emân 4- el- Hâc Mehmed kerimesi 5- Şerife Hanım rûhuna Fâtiha 6- Sene 1202</p>	 <p>Fotoğraf 48. el- Hâc Mehmed Kerimesi Şerife Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 49	Fotoğraf No: 49
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Beşir oğlu kerimesi Aişe Bedriye
Tarih: H.1307- M.1889/90	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- Emr itdi Hüdâ eyledi fermân
- 3- Erişti ecel vermedi emân
- 4- Afv eyle cürmünü ya Rabbû'l-mennân
- 5- Hacı Beşir oğlu kerimesi
- 6- Aişe Bedriye rûhuna el- Fâtiha
- 7- Sene 1307

Fotoğraf 49. Hacı Beşir Oğlu Kerimesi Aişe Bedriye'ye Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen ve kenarları dalgalı bir gövdesi bulunan şahide çiçek motifli bir başlığa sahiptir. Başlığın alt kısmında çiçek ve kıvrım yaprak motifli süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında da yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 50	Fotoğraf No: 50
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Ali Efendi zevcesi Gülsüm Hanım
Tarih: H.1297- M.1879/80	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine-l mevt 2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân 4- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvân 5- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsân 6- El- merhûmete ve el- mağfürete Hacı Ali 7- Efendi zevcesi Gülsüm Hanım rûhuna Fâtiha 8- Sene 1297</p>	
<p>Fotoğraf 50. Hacı Ali Efendi Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>	
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide çiçek ve yaprak motifli bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.</p>	

Katalog No: 51	Fotoğraf No: 51
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Yakub oğlu Hafız Halil Efendi
Tarih: H.1297- M.1879/80	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	

- 1- Âh mine-l mevt
- 2- Çün eccl geldi âna olmaz emân
- 3- Cürmümü afv eyle ya Rabbü'l Mennân
- 4- Mağfiret kıl olmasın hâlim yaman
- 5- Hacı Yakub oğlu Hafız
- 6- Halil Efendi rûhuna Fâtiha
- 7- Sene 1297

Fotoğraf 51. Hacı Yakub Oğlu Hafız Halil Efendi'ye Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 52	Fotoğraf No: 52
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Yetim Hacı Halilzâde Hacı Yakub Ağa
Tarih: H. 1323- M. 1905/06	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik

Kitabesi:

- 1- Hüve'l Bâkî
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni
- 5- Ve kemmil külle noxsâni
- 6- Yetim Hacı Halilzâde
- 7- Hacı Yakub Ağa
- 8- Rûhuna Fâtîha sene 1323

Fotoğraf 52. Yetim Hacı Halilzâde Hacı Yakub Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında yaprak motifli süsleme unsuru vardır.

Katalog No: 53	Fotoğraf No: 53
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Aksakal oğlu Hacı Hasan Ağa
Tarih: H. 1310- M. 1892/93	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1310 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni 5- Aksakal oğlu 6- Hacı Hasan Ağa 7- Rûhuna Fâtîha</p>	
	<p>Fotoğraf 53. Aksakal Oğlu Hacı Hasan Ağa'ya Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 54	Fotoğraf No: 54
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Emir Hüseyin oğlu İsmail mahdumu Hüseyin
Tarih: H.1315- M.1897/98	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Sene 1315 2- Tıfl iken hayfâ iriştı vâdesi 3- Ağladı kan atasıyla vâlidesi 4- Nûş edip câm-ı ecel peymânesi 5- Cennet içre şimdi oldu lânesi 6- Emir Hüseyin oğlu İsmail 7- Mahdumu Hüseyin rûhuna Fâtiha</p>	
	<p>Fotoğraf 54. Emir Hüseyin Oğlu İsmail Mahdumu Hüseyin'e Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide fes şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 55	Fotoğraf No: 55
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Ömerzâde Mustafa Ağa' nın zevcesi Gülsüm Hanım
Tarih: H.1323- M.1905	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine-l mevt 2- Emr itti Hüdâ eyledi fermân 3- İrişti ecel virmedi emân 4- Hasretâ bir gonca-i nevres fidan 5- Kuş misâli eyledi azm-i cânan 6- Hacı Ömerzâde Mustafa 7- Ağa' nın zevcesi Gülsüm Hanım rûhuna 8- Fâtiha Fî 20 Şaban sene 1323</p>	 <p>Fotoğraf 55. Hacı Ömerzâde Mustafa Ağa'nın Zevcesi Gülsüm Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında lâle, gül ya da papatya ve kıvrım yaprak motifli bitkisel süslemeler vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında da yaprak motifli bir süsleme vardır.

Katalog No: 56	Fotoğraf No: 56
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Yusuf oğlu kerimesi Urkuş
Tarih: H.1297- M.1879/80	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Ziyaretten murâd bir 3- Duadır Yusuf oğlu 4- Kerimesi Urkuş rû- 5- huna Fâtiha sene 1297</p>	 <p>Fotoğraf 56. Yusuf Oğlu Kerimesi Urkuş'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

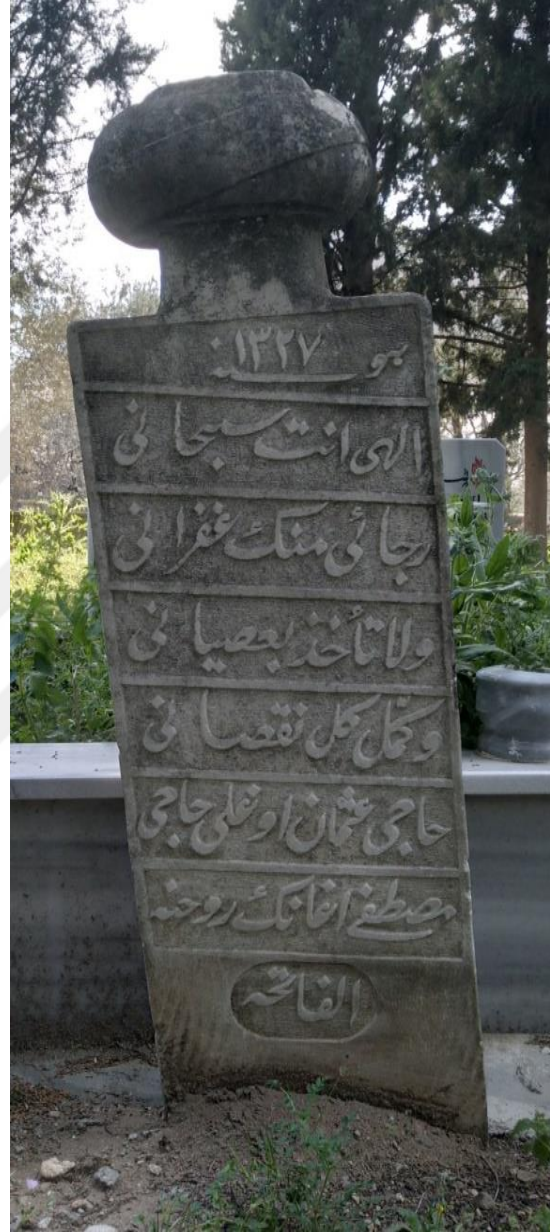
Katalog No: 57	Fotoğraf No: 57
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Mustafa Ağa'nın mahdumu Hasan Efendi
Tarih: H.1282- M.1865/66	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Âh mine-l mevt 2- Bir kuş idim uçdum yuvadan 3- Ecel ayırdı beni anadan babadan 4- Merhûm Hacı Muhammed Efendi'nin mahdumu 5- Mustafa Ağa'nın mahdumu Hasan 6- Efendi'nin rûhiçün rızâen 7- Lillâhi Te'âlâ el- Fâtiha 8- Sene 1282 gurre</p>	 <p>Fotoğraf 57. Mustafa Ağa'nın Mahdumu Hasan Efendi'ye Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide fes şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.</p>	

Katalog No: 58	Fotoğraf No: 58
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Bâbet oğlu Ahmed oğlu Mehmed Ali
Tarih: H.1312- M.1894/95	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs
Kitabesi:	
<p>1- Hüve'l Bâkî 2- Cün ecel geldi âna vermez emân 3- Cürmümü afv eyle ya Rabbü'l Mennân 4- Bâbet oğlu Ahmed oğlu 5- Mehmed Ali rûhuna Fâtiha 6- Sene 1312</p>	 <p>Fotoğraf 58. Bâbet Oğlu Ahmed Oğlu Mehmed Ali'ye Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Bir ağaca yaslanmış durumdadır. Mezarın yanına devrilmiş veya zaman içinde buraya taşınmış olabilir. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide fes şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 59	Fotoğraf No: 59
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Osman oğlu Hacı Mustafa Ağa
Tarih: H.1327- M.1909/10	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	

- 1- Hû sene 1327
- 2- İlahî ente sübhâni
- 3- Recai minke gufrâni
- 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni
- 5- Ve kemmil külle noksâni
- 6- Hacı Osman oğlu Hacı
- 7- Mustafa Ağa' nın rûhuna
- 8- el- Fâtiha

Fotoğraf 59. Hacı Osman Oğlu Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 60	Fotoğraf No: 60
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Osman oğlu Mehmed Ağa kerimesi Naciye
Tarih: H.1325- M.1907/08	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1325 2- Hacı Osman oğlu 3- Mehmed Ağa kerimesi Naciye 4- Hanım rûhuna Fâtiha</p>	
<p>Fotoğraf 60. Hacı Osman Oğlu Mehmed Ağa Kerimesi Naciye'ye Ait Mezar Taşı</p>	

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilmiş kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur.

Katalog No: 61	Fotoğraf No: 61
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Osman oğlu Hacı Mustafa mahdumu Ali Osman
Tarih: H.1322- M.1904/05	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû 1322 2- Gelüb kabrimi ziyaret iden ihvan 3- İdeler ruhuma bir Fâtiha ihsan 4- Hacı Osman oğlu Hacı 5- Mustafa mahdumu Ali Osman 6- Rûhuna Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 61. Hacı Osman Oğlu Hacı Mustafa Mahdumu Ali Osman'a Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Bir ağaca yaslanmış durumdadır. Mezarın yanına devrilmiş veya zaman içinde buraya taşınmış olabilir. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.</p>	

Katalog No: 62	Fotoğraf No: 62
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Hacı Soran oğlu Kara Ahmed
Tarih: H.1311- M.1893/94	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1311 2- Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân 3- Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân 4- Hacı Soran oğlu 5- Kara Ahmed rûhuna Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 62. Hacı Soran Oğlu Kara Ahmed'e Ait Mezar Taşı</p>
<p>Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide destarlı kavuk şeklinde bir başlığa sahiptir. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme yoktur</p>	

Katalog No: 63	Fotoğraf No: 63
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Monlâ Mustafa' nın kerimesi Hadice Dudu
Tarih: H.1185- M.1771/72	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Sülüs

Kitabesi:

- 1- Monlâ Mustafa' nın
- 2- Kerimesi merhûme
- 3- Hadice Dudu
- 4- Rûhuna Fâtiha
- 5- Sene 1185

Fotoğraf 63. Monlâ Mustafa'nın Kerimesi Hadice Dudu'ya Ait Mezar Taşı

Genel Bilgi: Bu baş şahidesi toprağa gömülü değildir. Bir taşa yaslanmış durumdadır. Mezarın yanına devrilmiş veya zaman içinde buraya taşınmış olabilir. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide hotoz tarzında bir başlığa sahiptir. Başlığın orta kısmında bir çiçek motifi vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 64	Fotoğraf No: 64
Bulunduğu Yer: Havran Büyükdere Mezarlığı	Ait Olduğu Kişi: Yetim oğlu Mustafa zevcesi Fatma Hanım
Tarih: H.1322- M.1904/05	Malzeme: Mermer
Teknik: Kabartma	Yazı Türü: Talik
Kitabesi:	
<p>1- Hû sene 1322 2- İlahî ente sübhâni 3- Recai minke gufrâni 4- Ve' lâ tehuz bi- isyâni 5- Ve kemmil külle noxsâni 6- Yetim oğlu Mustafa zevcesi 7- Fatma Hanım rûhuna Fâtiha</p>	 <p>Fotoğraf 64. Yetim Oğlu Mustafa Zevcesi Fatma Hanım'a Ait Mezar Taşı</p>

Genel Bilgi: Mezarın sadece baş şahidesi bulunmaktadır. Şahide sağlam ve kitabesi gayet okunaklı bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Toprağa gömülüdür. Dikdörtgen bir gövdesi bulunan şahide tepeye doğru sivrilen kemer şeklinde bir alınlığa sahiptir. Alınlık kısmında lâle ve kıvrım yaprak motifli bir süsleme vardır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmıştır ve kitabenin etrafında süsleme yoktur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Balıkesir ilinin küçük ve şirin ilçesi Havran'ın Çamdibi, Temaşalık, Büyükdere Mahalle Mezarlıkları'nda yapılan bu çalışmamızda 64 adet mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlardan 35'i (Katalog No: 1-35) Çamdibi Mahalle Mezarlığı'nda, 10'u (Katalog No: 36-45) Temaşalık Mahalle Mezarlığı'nda, 19'u (Katalog No: 45-64) da Büyükdere Mahalle Mezarlığı'ndadır. Bir Havran Çamdibili olarak yaptığımız bu çalışma kendi mahallemdeki ve yöremdeki tarihi dokuya bir nebze ışık tutabilmek, atalarımıza minnet borcumuzu az da olsa ödeyebilmek açısından beni ziyadesiyle mutlu etmiştir. Lâkin mezar taşlarına yani dünümüze gereken önemin gösterilmemesi, bu tarihi vesikaların yeterince korunmaması da bir o kadar üzüntü sebebi olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nden kalma bu mezar taşları geçmişten günümüze ulaşan birer tarihi eserdir. Bugün hiç tanımadığımız, görmediğimiz, varlığını bile bilmediğimiz 64 fâninin kimlik belgeleridir bir yerde. Dönemin mezar kültürü anlayışını yansıtmaları açısından çok önemli ve değerlidirler. Bu mirasın gelecek nesillere tanıtılarak aktarılması, tarih- kültür bilincinin geliştirilmesi, yöre sakinlerinin kendi atalarını daha iyi tanıyabilmesi açısından bu tür çalışmaların artması gerekmektedir.

Çalışmamızdaki 64 mezar taşından 5 tanesinin 18. yüzyıla (Katalog No: 11, 30, 32, 47, 63), 29 tanesinin 19. yüzyıla (Katalog No: 3, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 31, 33, 34, 37, 39, 40, 45, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 62), 29 tanesinin de 20. yüzyıla (Katalog No: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 46, 52, 55, 59, 60, 61, 64) ait olduğu görülmüştür. Toprağa gömülü olan 1 taşın (Katalog No: 38) tarihi ise tespit edilememiştir. Oransal olarak mezar taşlarının % 7,81' i 18. yüzyıla, % 45,31' i 19. yüzyıla ve % 45,31' i 20. yüzyıla aittir. % 1,57' sinin ise tarihi bilinmemektedir. En eski tarihli mezar taşı (Katalog No: 32) Miladi 1711/12, en yeni tarihli mezar taşları (Katalog No: 44) ise Miladi 1924 yıllarına aittir.

İncelediğimiz mezar taşlarını cinsiyet olarak değerlendirdiğimizde 30 taşın erkek (Katalog No: 1, 2, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 22, 23, 26, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 61, 62) 34 taşın da kadın (Katalog No: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 38, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 55, 56, 60, 63, 64) mezar taşı olduğu görülmüştür. Bu da % 46,87' sinin erkek, % 53, 13' ünün kadın mezar taşı olduğunu göstermektedir.

Erkek mezar taşlarının başlıklarını incelediğimizde 22 tanesinin (Katalog No: 1, 2, 9, 11, 12, 14, 17, 22, 23, 28, 30, 36, 37, 41, 44, 45, 51, 52, 53, 59, 61, 62) örfi destarlı kavuk başlık, 4 tanesinin (Katalog No: 26, 54, 56, 57) fes başlık, 2 tanesinin (Katalog No: 39, 40) sivri başlık ve 1 tanesinin (Katalog No: 10) başlık kısmının kırık olduğu görülmüştür. Kadın mezar taşlarını incelediğimizde de 3 tanesinin (Katalog No: 7, 19, 63) hotoz başlıklı, 3 tanesinin (Katalog No: 20, 27, 31) sivri üçgen başlıklı, 28 tanesinin (Katalog No: 3, 4, 5, 6, 8, 13, 15, 16, 18, 21, 24, 25, 29, 33, 34, 35, 38, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 55, 56, 60, 64) bitki süslemeli alınlıklı veya bitki motif başlıklı olduğu görülmüştür.

Şahidelerin dua kısımlarını incelediğimizde 1 tanesinde (Katalog No: 5) vefat sebebinin hastalık olduğunu “ Ey meded bulunmadı/ Emrâzımın (hastalığımın) çâresi” ibaresinden anlıyoruz. Yine 12 vefatın (Katalog No: 5, 7, 8, 19, 23, 24, 26, 40, 42, 54, 55, 57) genç yaşta gerçekleştiğini şahidelerdeki “ Genç yaşında meğer / İmiş vadesi” , “ Doymayıp gençliğine çünkü” , “ Cihana doymadı canım” , “ Tıfl iken hayfa irişdi” , “ Hasret gittim şu cihanda” , “ Nev- nihal iken benim oldı tûrab” , “ Tazeliğime doymadım” , “ Hasretâ bir gonca-i nevres fidan” , “ Bir kuş idim uçdum yuvadan” ifadelerinden anlıyoruz. Bu da % 18, 75 gibi yüksek bir orana tekabül etmektedir.

Anlamı “İlahi sen benim Rabbimsin/ Senden dileğim beni bağışlamandır/ Ve beni isyanlarımda hesaba çekme/ Ve benim her eksikimi tamamla” olan “İlahî ente sübhâni/ Recaî minke gufrânî/ Ve'lâ tehuz bi- isyâni/ Ve kemmil külle noksanî” duası şahidelerde karşımıza 13 taşla (Katalog No: 1, 3, 4, 13, 22, 25, 28, 44, 46, 52, 53, 59, 64) en çok çıkan dua olmuştur. “ Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân/ Bi hakkı arş-ı âzam nur-u Kur'ân / Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân/ İdeler ruhuma bir Fatihâ ihsân” duasıyla 6 taşta (Katalog No: 14, 35, 41, 43, 59, 62) Allah'tan bağışlanma isteği ve kabir ziyaretine gelen yakınardan Fatihâ ihsân edilmesi istenmektedir. “ Emr itdi Hüdâ eyledi fermân/ İrişdi ecel virmedi emân/ Afv eyle

cürmümü ya Rabbû'l- mennân” duasıyla 5 taşta (Katalog No: 34, 42, 48, 49, 55) ölümün Allah’ın emri olduğu ve aman vermediği, suçların sınırsız iyilik ve ih sanda bulunan Allah tarafından affedilmesi dilenmektedir. Yine karşımıza “Ziyaretten murâd bir duadır/ Bugün bana ise yarın sanadır” duası 5 taşta (Katalog No: 9, 12, 16, 18, 56) görülmektedir. Ziyarete gelenlerden dua istenmekte ve ölümün sırayla olduğu hatırlatılmaktadır. Şahidelerde sıklıkla karşımıza çıkan dualar bunlardır. İncelenen 9 taşta (Katalog No: 30, 31, 32, 36, 37, 45, 47, 60, 63) herhangi bir dua bulunmamaktadır.

Mezar taşlarından sadece bir tanesinde (Katalog No: 12) anlamı “Mandacı” olan “Dombaycı” kelimesinin meslek, geçim kaynağı ifadesi olduğu düşünülmektedir.

Taşların yapımında kullanılan malzeme hepsinde mermerdir. Bunda mermer malzemeye ulaşmanın kolay olmasının etkili olduğu kanısındayız.

Yazı türü olarak değerlendirdiğimizde taşlardan 24 tanesi (Katalog No: 7, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 30, 31, 32, 34, 39, 40, 47, 48, 49, 56, 58, 63) sülüs yazı karakteriyle, 40 tanesi ise (Katalog No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 16, 17, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 64) talik yazı karakteri ile yazılmıştır. Şahidelerin serlevha kısımlarında Hüve’l Bâkî (Bâkî olan yalnız Allah’tır.), Hû (O- Allah), Hüve’l Hayy (Allah daima diri olandır, her şeye hayat ve cav verendir), Âh mine’l mevt (Âh bu ölüm) tâbirleri kullanılmıştır. En çok kullanılan ifade 24 mezar taşında görülen Hüve’l Bâkî ifadesidir. Erkek mezar taşlarında Monlâ, Hacı, Ağa, el- Hac, Çavuş, Efendi, Hafız ve Molla; kadın mezar taşlarında Hatun, Hanım, Kadın ve Hacı unvanlarının kullanıldığı görülmüştür.

Taşların tümünde oyma- kabartma tekniği kullanılmıştır. Yazı karakterlerindeki, süslemelerdeki okunaklılık ve estetik güzellik civarda becerikli taş ustalarının olduğunu göstermektedir. Yine incelemiş olduğumuz taşlar köy mezarlıklarında bulunmasına rağmen geneli estetik açıdan oldukça değerli ve görkemlidir. Bunda bölge halkının refah seviyesinin iyi olmasının etkili olabileceği kanısındayız.

Mezarlıklarımız bizler için birer açık hava müzesidir. Mezar taşları da bu müzelerin nadide parçalarıdır. Dönemin taş ustalarının elinden çıkmış biçim, yazı,

süsleme özellikleri açısından birer sanat eseridir. Açıkta olmaları sebebiyle her türlü iklim ve insan etkisine maruz kalmaktadırlar. Maalesef ki zaman içerisinde bu etkiler olumsuz olmakta ve mezar taşları bozulmalara, kırılmalara hatta çalınmalara uğramaktadır. Maddi kültür unsurlarımızdan en yaygını, belki de en kolay görüp ziyaret edebileceğimiz bu eserler zamanla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Çalışmamıza konu olan 64 mezar taşı genel olarak hâlâ sağlam ve okunaklı durumdadır. Mezar taşlarıyla ilgili gerekli tedbirler alındığında, insanlarımız daha hassas, duyarlı davrandığında önümüzdeki nesillere de bu eserleri aktarabileceğiz. Temennimiz bu tür çalışmaların artması, insanlarımızın bilinçlendirilmesi, yetkili mercilerin koruma tedbirlerini yeterince sağlamasıdır. Atalarımıza lââyık olmak için onların maddi ve manevi mirasına sahip çıkmamız gerekmektedir.

5.2.Öneriler

Benzer araştırmalarda, araştırmanın başarısını artırmak için yerel yöneticilerle iş birliği yapılmalıdır. Bu iş birliği, araştırmanın yerel toplumla daha sağlam bir temele oturmasını sağlayacaktır.

Benzer araştırmalarda yerel halkın katılımı önemlidir. Onların bölge hakkındaki yerel bilgi, anılar ve deneyimlerini paylaşmaları, araştırmanın daha zengin ve kapsamlı verilere ulaşmasına katkı sağlayabilir.

Benzer araştırmalarda araştırma ekibi, disiplinlerarası bir yaklaşımla oluşturulmalıdır. Arkeologlar, tarihçiler, dilbilimciler ve sanat tarihçileri gibi uzmanları içeren bir ekip, mezar taşlarını daha iyi anlama fırsatı sunabilir.

Mezar taşlarının bulunduğu alanların mülkiyet ve koruma durumu incelenmeli ve gerektiğinde koruma önlemleri alınmalıdır. Bu, tarihsel mirası koruma açısından önemlidir.

Mezar taşlarının fotoğrafları ve ayrıntılı kayıtları oluşturulmalı, dijital arşivlerde saklanmalı ve erişilebilir kılınmalıdır. Bu, gelecekteki araştırmacılara önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Araştırmanın sonuçları yerel yöneticilere ve kamuoyuna sunulacak bir raporla paylaşılmalıdır. Ayrıca, akademik dergilerde veya yerel gazetelerde makaleler

yayınlayarak bilgiyi daha geniş bir kitleye iletmek önemlidir.

Yerel halkın ve genç nesillerin kültürel mirasın önemi konusunda eğitilmesi için atölyeler, seminerler ve etkinlikler düzenlenmelidir. Bu, yerel toplumun araştırmaya daha fazla ilgi göstermesine katkı sağlayabilir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde benzer projeleri yürüten diğer araştırmacılar ve kurumlarla iş birliği yapılmalıdır. Bu, daha geniş bir perspektif sunabilir ve farklı deneyimlerden yararlanılabilir.

Araştırmanın sonuçları, yerel yöneticilerin kültürel mirası koruma, turizm geliştirme ve eğitim gibi pratik alanlarda kullanmalarına yardımcı olmalıdır. Bu, araştırmanın somut etkiler yaratmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E. (2000). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Alkan, O. (2022). *Sivas ili güriin ilçesi Pınarönü mezarlığı mezar taşları (19-20.yüzyıl)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıhan, K. S. (2007). *Karia Bölgesi ölü gömme adetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslanapa, O. (1993). *Türk sanatı el kitabı*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Aylar, M. (2012). *Orhangazi ilçesinde ve köylerinde Osmanlı Döneminden kalma mezar taşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balıkesir Valiliği. (2020). *Balıkesir il çevre durum raporu*. Balıkesir: Balıkesir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.
- Başaran, E. (2020). *Ayvacık mezar taşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bayar, S. (2021). Balıkesir'de tarihi miras: geçmişten günümüze. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 52-58.
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social science research: principles, methods and practices*. (2.Baskı). USA: USF Tampa Bay Open Access Textbooks Collection.
- Bilget Fataha, E., Yazar, T. ve Arıç, H. M. (2014). Zara eski mezarlık'taki Osmanlı Dönemi mezar taşları. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9 (10), 149-201.
- Bürchner, L. (1896). Asperneus. *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft II*, 1896.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Veri analizi el kitabı*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, Y. ve Gün, R. (2012). *Ana hatlarıyla Türk İslam sanatları estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Çağlar, I., Taşcan, A. ve Eralaca, H. (2020). Osmanlı dönemi Ilıca Kazası mezar taşları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies-Historical Analysis*, 15 (3), 869-891.
- Çakmak, Ş. (2019). Tire Yalınayak Hamamı restorasyonu ve yapıya ilişkin yeni

- bulgular. *Sanat Tarihi Dergisi*, 28 (1), 1-21.
- Çaylar, T. (2016). *Kayseri Büyük Bürüngüz mezarlığı mezar taşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çerkez, M. (2013). Yozgat Cevherî Ali Efendi Camii haziresi mezar taşları. *Milli Folklor Dergisi*, 12 (97), 178-194.
- Çetin, O. (2019). Osmanlı mezar taşlarında bitkisel motifler etrafında gelişen kültür ve inanç dünyası: Eyüp örneği. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (36), 1189-1197.
- Çoruhlu, Y. (1998). Kurgan ve çadır (yurt)'dan kümbet ve türbeye geçiş. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları, 47-63.
- Draaisma, D. (2021). *Bellek metaforları*. (Çev: G. Koca). İstanbul: Metis.
- Elmas, E. (2023). *Balıkesir kitâbeleri ve mezar taşları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evren, B. (2006). *Surların öte yanı Zeytinburnu*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gazâlî, M. (1927). Balıkesir Vilayeti Coğrafyası. Balıkesir: Balıkesir Vilayeti Matbaası. Gömbeyaz, K. (2017). Kitap Değerlendirmesi Yazım Kılavuzu. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (2), 1415-1421.
- Gedikli, İ. (2010). *Akçaabat yöresindeki Osmanlı Dönemi mezar taşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göktaş, Ş. N., (2020). *Balıkesir Havran'da bulunan geleneksel konutların yapım teknikleri ve taşıyıcı sistem özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, K.; Pamukçu, N. ve Çeliker, İ. (2020). Balıkesir'de I. ulusal mimarlık dönemi'ne ait bir kamu yapısı: Havran belediye binası. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (21), 55-72.
- Hammersley, M. and Atkins, P. (1983). *Ethnography: principles in practice*. (3rd). New York: Taylor & Francis e-Library.
- Harva, U. (2015). *Altay panteonu*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Haseki, M. (1977). *Plastik açıdan Türk mezar taşları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.

- Kaba, G. (2019). *Burhaniye mezar taşları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaptanoğlu, A. Y. (2013). *Sağlık alanında hipotezden teze: veri toplama ve çözümlene serüveni*. İstanbul: Beşir Kitapevi.
- Karaca, F. (2001). Mezar taşlarına yansıyan şekliyle türk kültüründe hayat ve ölümle ilgili bazı değerlendirmeler, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 14, 3-4, 501-512.
- Karadağ, E. (2023). *Ayancık ve çevresindeki mezar taşları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat mezar taşları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karamürsel, A. (2002). *Türklerde mezar geleneği*. Türkler Ansiklopedisi. 3/122-128. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Keleş, E. (2021). *Çanakkale ili Biga ilçesi Kemer köyü Osmanlı mezar taşları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keser, N. (2009). *Sanat sözlüğü* (2. baskı). İstanbul: Ütopya.
- Kuban, D. (1998). *Batıya göçün sanatsal evreleri*. İstanbul: Cem Kültür Yayınları.
- Kuban, D. (1998). *Kent ve mimarlık üzerine İstanbul yazıları*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kuran-ı Kerim, *Ankebut Suresi*.
- Kurtuluş, R. (2004). *Mezarlık*, TDV İslam Ansiklopedisi, 29, 519-522.
- Kurukaya, N. (2014). *Aydın merkezdeki mezar taşları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, M. (2019). *Gelenbe ve civarı Osmanlı dönemi mezar taşları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, N. (2019). *Türk resminde mezarlık ve mezar taşı imgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans.
- Muşmal, H., Kunt, İ. ve Çetinaslan, M. (2014). Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesindeki türbelerde yer alan mezar taşları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0 (35), 165-215.
- Myers, M. D. (1999). Investigating information systems with ethnographic research.

- Communications of Association for Information Systems*, 2 (23), 1-20.
- Önkal, H. (2009). Türkiye’de türbe mimarisi araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7/14, 125-139.
- Özdemir, U. (2023). *Türklerde mezar taşı geleneği ve mezar taşlarında sıklıkla yer alan Gülbezek, Mühr-ü Süleyman ve Çarkıfelek simgesinin ikonografik anlamları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Özdemir Z. (1998). *Körfezdeki zümrüt Havran*. İstanbul: Akademi Kitapevi.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- Roux, J. P. (2021). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sağıroğlu Arslan, A. (2005). *Kayseri Zamantı Irmağı çevresindeki bezemeli mezar taşları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Sağıroğlu Arslan, A. (2017). Taşlar konuşur: Türk mezar taşlarının biçim dili. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6 (3), 1923-1937.
- Sangasubana, N. (2012). How to conduct ethnographic research. *The Qualitative Report*, 16 (2), 567-573.
- Sarikaya, B. (2020). Mesudiye ilçesi Merkez Camii haziresi mezar taşları yazıları. *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 23-38.
- Seçkin, S. ve Tanık, S. (2023). Yalova, İlyasköy’de bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları. *Erdem* (84), 139-174.
- Sevin, V. (1999). *Antik dönemde Karesi (Karesi’nin tarihi)*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Sevin, V. (2003). *Anadolu arkeolojisi*. Ankara: Der Yayınları.
- Soyalp, S. (2018). *Denizli Babadağ’da Osmanlı Dönemi mezar taşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, A. (1997). *Merzifon yöresindeki yaygın halk inançları ve dini inançların fert üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sözlü, S. (2014). Türkiye arkeolojisi yoluyla Balıkesir ve çevresinin tarihi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 487-512.
- Stauber, J. (1996). *Die bucht von Adramytteion*. IGSK 50, Bonn: R. Habelt.
- Şeşen, R. (2022). *İbn Fadlan seyahatnamesi* (11. baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Şimşek, F. (2017). Paleolitik Dönem’de insan türleri. *Amisos*, 2 (3), 66-85.
- Şimşir, N. (2013). *Balıkesir şehri ve tarihi araştırmaları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Tevrat, *Çıkış Kitabı*, 6:3.
- Uhri, A. (2006). *Batı Anadolu erken tunç çağı ölü gömme gelenekleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, A., ve Gül, M. F. (2019). Tarihi Coğrafya Perspektifinden “Balıkesir Vilayeti Coğrafyası”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (42), 1-20.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Anadolu beylikleri cilt 11*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 125-126.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Tarihi Cilt 3-2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 72-73,
- Uzuner, Y. (1999). *Niteliksel araştırma yaklaşımı. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri İçinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi yayınları.
- Ülker, E. (2003). *Osmanlı idaresinde Balıkesir (14-19. yüzyıllar)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Williams, F. (1993). *Ege medeniyetleri tarihi* (Çev. M. Kalaycıoğlu). İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Yarış, S. (2018). Üsküdar Ayazma Camii Haziresindeki Mezar Taşları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27 (1), 197-249.
- Yazıcı, H., Reisoğlu, S. ve Altun, F. (2012). Etnografik araştırmacının değerleri ile araştırma yöntem ve sonuçları arasındaki ilişki. *Journal of Life Sciences*, 1 (1), 649-657.
- Yazıcı, N. (2003). Balıkesir ilinin sosyal ve ekonomik tarihi (1867-1912). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 71-88.
- Yumuşak, K. (2023). *Ahlat Mezar taşlarında bulunan Ejder motiflerinin çini uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

http-1:

<https://www.harita.gov.tr/urun/balikesir-mulk-idare-il-haritasi/449> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

http-2:

<https://www.google.com/maps/@39.5530225,27.0879119,8799m/data=!3m1!1e3?entry=ttu> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

http-3:

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 11.11.2023)

http-4:

<https://www.google.com/maps/@39.5769969,27.0839278,1601m/data=!3m1!1e3?entry=ttu> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

http-5:

<https://www.google.com/maps/@39.5713431,27.0928635,1308m/data=!3m1!1e3?entry=ttu> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

http-6:

<https://www.google.com/maps/@39.5306794,27.0694875,1308m/data=!3m1!1e3?entry=ttu> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

EKLER

Ek-1 Transkripsiyon Formu

Katalog No:	Fotoğraf No:
Bulduğu Yer:	Ait Olduğu Kişi:
Tarih:	Malzeme:
Teknik:	Yazı Türü:
Kitabesi	
Transkripsiyon Metni	Görsel
Genel Bilgi:	

